

”VÄKIVALTA JA NE KOKEMUKSET ON OLLU SIELLÄ JA NE
NÄKYVÄT NYT TÄSSÄ ELÄMÄSSÄ”

Sijoitettujen lasten väkivaltakokemusten kohtaaminen sijaisperheessä

Eija Husu
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede/Sosiaalityö
Kasvatustieteiden/Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Joulukuu 2011

TIIVISTELMÄ

Eija Husu: ”Ne väkivaltakokemukset on ollu siellä ja ne näkyy nyt tässä elämässä”. Sijoitettujen lasten väkivaltakokemusten kohtaaminen sijaisperheessä. Kasvatustieteen ja sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteen ja yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. Syksy 2011. 108 sivua ja 1 liite.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sijaisvanhempien kokemuksia väkivaltataustaisista sijoitetuista lapsista. Tutkimuksessa etsittiin vastausta siihen, miten sijoitetun lapsen biologisessa perheessä kokema väkivalta tulee esiin sijaisperheessä ja miten sijaisvanhemmat käsittelevät sijoitetun lapsen väkivaltakokemuksia. Tutkimuksessa selvitetään, millaisen tilan sijoitetun lapsen kokema väkivalta sijaisperheessä saa.

Aineistonkeruumenetelmänä tutkimuksessa oli temahaastattelu. Aineisto koostuu kolmesta sijaisvanhempipariskunnan parihaastattelusta ja kahdesta sijaisvanhemman yksilöhaastattelusta. Haastattelun teemoina oli, millainen sijaisperheen alkutaival on ollut väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen kanssa, miten sijaisvanhemmat kasvattavat väkivaltataustaista sijoitettua lasta, miten sijoitetun lapsen väkivaltakokemuksia käsitellään, millaisia väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen ihmissuhteet ovat ja miten sijaisvanhemmat itse jaksavat. Aineistoa on analysoitu sisällönanalyysin avulla.

Tutkimustulokset jakautuvat kolmeen teemaan: 1) Sijoitettu lapsi väkivallan kontekstissa, 2) väkivallan ilmiasu sijaisperheessä ja 3) sijaisvanhempi väkivaltakontekstissa. Tutkimuksen tulosten perusteella sijoitetun lapsen kokemukset väkivallasta näkyvät sijaisperheessä paljon. Alkuaikana sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset ovat monin tavoin piilossa ja ne nousevat sijaisperheessä vähitellen arjessa esiin. Sijaisperheen näkökulmasta arki mullistuu monin tavoin väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen tulon myötä. Tulosten mukaan sijoitetuilla lapsilla on kaksi perhettä ja ainakin lapsen ajatuksissa molemmat perheet elävät vahvasti läsnä. Sijaisvanhemmassa väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen kokemukset herättävät monenlaisia tunteita.

Tutkimuksen perusteella sijoitettujen lasten väkivaltakokemukset koskettavat sijaisvanhempia monin tavoin. Sijoitetun lapsen kautta myös sijaisperhe joutuu osalliseksi väkivallan prosesseihin. Sijoitetun lapsen kokema väkivalta näyttäisi tulevan sijaisperheille osin yllätyksenä. Omalta osaltaan väkivaltatietoisuus ja erilaiset väkivallan jäsentämistavat voivat auttaa sijaisvanhempaa selviämään paremmin sijoitetun lapsen väkivaltakokemusten kanssa. Sijoitetun lapsen biologisilla vanhemmilla on myös paikkansa sijoitettujen lasten ja sijaisvanhempien elämässä. Sijaisvanhempien näkökulmasta yhteistyö biologisten vanhempien kanssa on haastavaa ja yhteistyön ongelmallisuus aiheuttaa monesti sen, etteivät sijaisvanhemmat toivo tekevänsä yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa kovinkaan paljoa.

Avainsanat: sijoitettu lapsi, kaltoinkohtelu, väkivalta, sijaisvanhemmuus, lastensuojelun perhehoito

SISÄLLYS

1	JOHDATTELUA	4
2	VÄKIVALLAN MONET JÄLJET SIOITETUISSA LAPSISSA	8
2.1	Sijoitetun lapsen kokema väkivalta	8
2.2	Väkivaltakokemusten traumaattisuus sijoitetuille lapsille	13
2.3	Väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen läheiset ihmissuhteet	17
2.4	Väkivaltataustaisen lapsen sijoittaminen sijaisperheeseen.....	20
3	SIJAI SVANHEMMAT VÄKIVALTATAUSTAISEN LAPSEN KASVATTAJINA	24
3.1	Sijaisvanhemmuus – ammatillista vai arkista?.....	24
3.2	Sijoitetun lapsen kasvatus.....	26
3.3	Sijaisvanhemman jaksaminen	29
3.4	Väkivallan monet merkitykset sijaisperheessä.....	34
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	36
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	37
5.1	Tutkimuksen lähtökohdat	37
5.2	Aineiston keruu ja tutkimukseen osallistuneet	38
5.3	Haastattelu aineistonkeruun menetelmänä	41
5.4	Aineiston analysointi	46
6	EETTISIÄ POHDINTOJA.....	51
7	SIOITETTU LAPSI VÄKIVALLAN KONTEKSTISSA.....	54
7.1	Väkivaltaa kokeneen lapsen alkutaival sijaisperheessä.....	54
7.2	Miten aiemmat väkivaltakokemukset näkyvät sijoitetun lapsen arjessa?	58
7.3	”Haittaako, jos sanon sinua äidiksi?”	64
7.4	Väkivalta sijoitetussa lapsessa.....	66

8	VÄKIVALTA SIJASPERHEEN KONTEKSTISSA	69
8.1	Väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen tulo osaksi sijaisperheen arkea	69
8.2	Sijoitetun lapsen kaksi perhettä	71
8.3	Sijoitetun lapsen väkivaltakokemusten käsittely sijaisperheessä	75
9	SIJAISVANHEMPI VÄKIVALTAKONTEKSTISSA	78
9.1	Väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen sijaisvanhemmuus	78
9.2	Sijaisvanhempi sijoitetun lapsen asioiden ajajana	81
9.3	Sijaisvanhemman yhteistyö biologisten vanhempien kanssa	83
9.4	Sijaisvanhemman jaksaminen	86
10	TARKASTELOU	91
10.1	Keskeisimmät tulokset	91
10.2	Pohdintaa	92
10.3	Tutkimuksen luotettavuus	96
	LÄHTEET	99

Liitteet:

LIITE 1: Teemahaastattelurunko

1 JOHDATTELUA

Lastenoikeuksien sopimus 19§: ”Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.” (LOS 19§.)

Pohjoismaissa sukupuolten välinen tasa-arvo ja lapsikeskeisyys on huomioitu lainsäädännössä ja muutoinkin naisten ja lasten asema on julkisesti tunnustettu. Lapsilla on täten monia normatiivisia oikeuksia ja naisilla on sangen vahva asema julkisella kentällä. Kuitenkin huolimatta sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja lapsikeskeisyydestä, kohdistuu naisiin ja lapsiin väkivaltaa myös Pohjoismaissa. (Eriksson & Pringle 2005, 1-7.) Sen tiedostaminen, että lapsia elää vaikeissa ja vahingollisissa olosuhteissa kaikissa maissa kaikkialla maailmassa (LOS 60/1991), auttaa ymmärtämään, ettei lasten kokema väkivalta liity vain köyhissä ja kurjissa oloissa elävien lasten elämään, vaan väkivalta on yhtä todellista kaikkialla maailmassa kaikissa yhteiskuntaluokissa.

Väkivaltaisissa olosuhteissa eläneen lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon tulee ajankohtaiseksi silloin, kun lastensuojelulain 40§ mukaan puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä (LS 2007/417). Pelastakaa Lapset ry on tutkinut 1990-luvulla sijoittamiensa lasten taustoja. Tutkimuksen mukaan perhehoitoon sijoitettujen lasten vanhemmista 76 % oli päihteiden väärinkäyttäjiiä ja noin kolmanneksella heistä oli mielenterveysongelmia. Yli kolmasosa lapsista oli joutunut ennen sijoitusta väkivallan kohteeksi tai sen todistajaksi, ja noin 7 % oli joutunut lisäksi seksuaalisen väkivallan uhriksi. Vaihtoehtoisesti tai tämän lisäksi lapsi ei ollut saanut osakseen riittävää hoivaa ja huolenpitoa. Noin 75 % lapsista oli fyysisesti ja/tai emotionaalisesti laiminlyötyjä ennen sijoittamista. (Kalland 2001, 208.) Väkivallalle ennen sijoittamista perhehoitoon altistuneet lapset eivät ole siis mitenkään erityisryhmä, vaan on tavallista, että sijoitetulla lapsella on kokemuksia väkivallasta.

Pelastakaa lapset ry ja Viola ry aloittivat vuoden 2009 keväällä kehittämishankkeen lastensuojelun sijaishuollon väkivaltatyön kehittämiseksi. Tavoitteena Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -

hankkeessa on yhdistää väkivaltatyö ja sijaishuollon työskentely toisiinsa siten, että väkivaltatyön laatu ja läpinäkyvyys paranevat. Vaikka monet sijoitetut lapset ovat kokeneet väkivaltaa, niin harvoin väkivalta mainitaan kuitenkaan sijoituksen syynä. Lapsi voi tuoda omat kaltoinkohtelukokemuksensa kuitenkin myös sijaisperheen toimintakulttuuriin tai sijaisperheellä voi olla omat kokemuksensa väkivallasta (Pelastakaa lapset ry 2009.) Muun muassa näiden syiden vuoksi on tärkeää saada lisää tietoa siitä, millaisia jälkiä sijoitettujen lasten kokema väkivalta jättää ja millaisena koettu väkivalta näyttäytyy sijaisperheessä. Tutkin omassa tutkimuksessani osana väkivaltatyö sijaishuollossa -hanketta *sijaisvanhempien kokemuksia väkivaltataustaisista sijoitetuista lapsista*. Tarkemmin haluan selvittää, miten sijoitetun lapsen kokema väkivalta tulee ilmi sijaisperheessä ja miten sijaisvanhemmat käsittelevät sijoitetun lapsen väkivaltakokemuksia.

Väkivallalla on pitkäkestoisia vaikutuksia lapsen käyttäytymiseen ja tunne-elämään riippumatta siitä, onko lapsi ollut väkivallan suoranainen uhri vai väkivaltaa sivusta seurannut (Forsberg 2005, 51). Tuovilan (2008) mukaan huostaanotetut lapset ja nuoret ovat useimmiten kiintymyssuhdemalleiltaan ja vuorovaikutustaidoiltaan vaurioituneita. Heidä hoitaville ja heidän kanssaan arkea eläville perhehoitajille tämä asettaa paljon haasteita. Tavallinen hyvä vanhemmuus ei useinkaan enää riitä korjaamaan syntyneitä vaurioita. (Mts. 52–53.) Monissa yhteyksissä onkin puhuttu, tarvitsevatko sijoitetut lapset jotakin erityistä korjaavaa vanhemmuutta selvittääkseen vaikeista kokemuksista. Sinkkonen (2006, 180) toteaaakin monien sijaisvanhempien jäävän liian yksin vaikeaoireisten lasten kanssa. Janhusen (2008) mukaan sijoituksen purkamisen syyt liittyvät usein sijaisvanhemman väsymykseen tai sijaisvanhemman muuttuneeseen tilanteeseen. Sijaisvanhempien jaksamisen tukeminen on täten ensiarvoisen tärkeää, jotta sijaisvanhemmat jaksavat toimia vaativassa tehtävässään. (Mts. 131.)

Perhehoidon asema sijaishuollossa muuttuu 1.1.2012 alkaen, jolloin lastensuojelulakiin (LsL 50§) tehtyjen täsmennysten myötä perhehoidosta tulee ensisijainen laitoshoidon nähdessä. Verrattuna muihin Pohjoismaihin on perhehoitoon sijoitettujen lasten määrä suhteellisen pieni Suomessa. Sijaishuollossa olevista lapsista Suomessa noin 30 prosenttia elää perhehoidossa, kun taas muissa pohjoismaissa luku on noin 60–80 prosentin välillä. (Heinonen 2011, 1.) Sijaisvanhempien jaksaminen

perhehoitajina näyttää tästä näkökulmasta olevan todella tärkeää, onhan heidät määritelty vuoden 2012 alusta jo lastensuojelulainkin mukaan ensisijaiseksi instanssiksi, jotka huolehtivat lapsista, jotka eivät voi syystä tai toisesta asua kotona omien vanhempiansa luona. Sijaisperheiden elämää ei ole juurikaan tutkittu sijoitettujen lasten väkivaltataustan näkökulmasta, vaikka väkivaltataustaiset sijoitetut lapset eivät ole mikään erityinen ryhmä perhehoidossa. Tutkimukseni osuu perhehoitolakiin tehtyjen täsmennysten myötä tärkeään ajankohtaan, kun uudistunut laki otetaan käyttöön vuoden 2012 alussa. Tutkimukseni omalta osaltaan antaa vastauksia siihen, millaisten kysymysten kanssa perhehoidossa kamppaillaan ja millaisia kysymyksiä väkivaltataustaisten sijoitettujen lasten kanssa elämiseen voi sijaisvanhempien näkökulmasta liittyä.

Tutkimukseni on poikkitieteellistä tutkimusta, sillä tutkin sijaisvanhempien kokemuksia väkivaltataustaisista lapsista sekä kasvatustieteen että yhteiskuntatieteiden näkökulmista. Koska lähtökohdat tutkimukselle ovat kahtalaiset, vaatii tieteenalan määrittely omat pohdintansa. Tuomen ja Sarajärven (2009, 129–130) mukaan tutkimuskohteen määrittely on kokonaisuudessaan laaja tieteenalaan liittyvä kysymys, sillä jokainen tieteenala tutkii asioita omien arvolähtökohtien, ihmiskäsityksen ja toiminnan tavoitteiden kautta. Tarkastelen tässä tutkimuksessa sijaisvanhempien kokemuksia väkivaltataustaisista lapsista ja nuorista niin kasvatustieteellisesti kuin sosiaalitieteen kautta, mutta näiden lisäksi koen tutkimukseni lähestyvän aihetta jossakin määrin myös hyvin psykologisin termein, sillä olen valinnut tutkimukseni taustateorioiksi muun muassa kiintymyssuhde- ja traumateorian. En ole valinnut monitieteisyyttä tutkimukseni tausta-ajatuksiksi vain opintohistoriani kautta, vaan monitieteisyys on muutoinkin tapani tarkastella maailmaa. Monitieteisyys on samalla niin tutkimukseni haaste kuin rikkauskin. Haasteeksi monitieteisyys voi muotoutua silloin, jos kokonaisuudesta tulee vaikeasti ymmärrettävä. Onnistuessaan monitieteisyys voi tarjota jonkin uuden tavan tarkastella maailmaa. Itselleni monitieteisyys on tapa jäsentää kiinnostuksen kohteitani, jotka ovat lapsia, nuoria ja perheitä koskevat kysymykset.

Lähden liikkeelle tarkastelemalla ensin tutkimusaiheeseen liittyvää tieteellistä kirjallisuutta ja aiempia tutkimuksia sekä väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen että sijaisvanhemman näkökulmasta. Tämän jälkeen esittelen tutkimustehtävän ja sekä

selostan, miten tutkimus on toteutettu ja millaisia eettisiä ratkaisuja tutkimuksessa on tehty. Tutkimuksen tuloksia esittelen kolmessa erillisessä luvussa. Lopuksi tarkastelen tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia ja pohdin niitä laajemmassa kontekstissa.

2 VÄKIVALLAN MONET JÄLJET SIJOITETUISSA LAPSISSA

Lastensuojelun asiakasperheissä ongelmat esiintyvät usein monitasoisesti, perheessä voi olla niin väkivaltaa kuin mielenterveys- ja päihdeongelmia (Kalland 2004, 137). Lastensuojelun avohuollon asiakasperheissä ongelmat näyttäytyvät kuitenkin keskimääräisesti erilaisina kuin huostaanotettujen lasten perheissä. Hiitolan (2008) tekemä tutkimus sosiaalityöntekijöiden asiakaskuvauksista osoittaa, että huostaanotetuilla lapsilla monet ongelmat kasaantuvat yhteen, kun taas avohuollossa ongelmat ovat usein erillisiä, eivätkä välttämättä kasaannu yhteen tiiviisti. Hänen tutkimuksensa huostaanotettujen lasten aineisto (103 lasta) osoittaa, että lasten ja perheiden kohdalla kyse ei ole niin sanotusta moniongelmaisuudesta ongelmien lukumääränä, vaan kyseessä on monien ongelmien kietoutuminen toisiinsa ikään kuin tiiviinä kimppuina. (Hiitola 2008, 48.) Pösön (2010, 333) mukaan lastensuojelun asiakasperheitä ei voida kuitenkaan määritellä yksittäisillä kuvaustekijöillä, vaan kyse on kompleksisista sosiaalisista ongelmista, joilla on erityinen lastensuojelullinen luonne.

Huostaanotettujen lasten perheissä väkivalta-, mielenterveys- ja päihdekysymykset eivät ole siis toisistaan irrallisia ongelmia, vaan ne monesti limittyvät toisiinsa. Tässä tutkimuksessa tarkastelen kuitenkin vain väkivaltailmiön kautta sijoitettujen lasten ja sijaisvanhempien elämää, enkä ota tarkastelun kohteeksi lastensuojeluperheistä tulevien lasten moninaista perhetaustaa. Mielenterveys- ja päihdekysymykset kulkevat siis ikään kuin väkivaltateeman rinnalla, vaikka pääasiallinen paino on väkivaltaan liittyvissä kysymyksissä.

2.1 Sijoitetun lapsen kokema väkivalta

Ilman lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivaltailmiön keskustelun avaamista voi olla vaikea ymmärtää, miten monella eri tavalla väkivalta (sijoitettaviin) lapsiin vaikuttaa ja kuinka moniulotteisesta ilmiöstä on kyse. Tämän vuoksi käsittelen aluksi väkivaltaa yleensä lapsien ja erityisesti sijoitettujen lapsien näkökulmasta.

Paavilainen ja Pösö (2003) toteavat, että lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan määrittellä monin eri tavoin. Yleisemmin lasten kokemasta väkivallasta puhutaan *kaltoinkohtelun* (child maltreatment), *pahoinpitelyn* (child abuse) ja *laiminlyönnin* (child neglect) -käsitteiden avulla. Vaikka nämä määrittelyt eivät ole täysin selvärajaisia, voidaan lasten kaltoinkohtelua pitää yläkäsitteenä lapseen kohdistuvalle negatiiviselle tekemiselle tai tekemättä jättämiselle. (Mts. 15.) Viime aikoina lasten kotona kokemasta väkivallasta on alettu käyttää nimitystä ”omassa kodissaan väkivallalle altistuneet lapset” aikaisempien ”lapseen kohdistuva väkivalta” ja ”lapsen pahoinpitely” -ilmausten rinnalla. Uuden ilmaisun avulla lapsen rooli väkivallan kohteena ja todistajana laajenee koskemaan myös lapsen kokemusta väkivallan ilmapiirissä elämisestä ja trauman uhasta. (Forsberg 2004, 83.) Itse käytän tässä tutkimuksessa käsitettä väkivaltataustainen lapsi. Se kuvaa mielestäni parhaiten väkivallan piirissä elämistä ottamatta kuitenkaan kantaa väkivallan muotoon, keston tai vakavuuteen.

Paavilainen ja Pösö (2003, 14–17) jaottelevat useiden muiden tutkijoiden tavoin lapsen kohtaaman väkivallan fyysiseen, psyykkiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan. Fyysinen väkivalta tarkoittaa toimintaa, jossa lapselle aiheutetaan kipua sekä tilapäisiä tai pysyviä vammoja. Fyysinen väkivalta voi aiheuttaa lapselle fyysisten vammojen lisäksi väkivaltaisen käyttäytymismallin siirtymisen lapsen omaksi tavaksi reagoida asioihin. Myös pelko, viha ja epäluottamus voivat juurtua osaksi lapsen itsetuntoa. Psyykkisen väkivallan tunnusmerkkejä ovat muun muassa uhkaaminen, nöyryyttäminen, vähättely, kylmyys lasta kohtaan sekä reagoimattomuus lapsen hätään. Fyysinen ja psyykinen väkivalta liittyvät kiinteästi yhteen: fyysisen väkivallan yhteydessä esiintyy aina myös psyykkistä pahoinpitelyä. Seksuaalinen väkivalta on ruumiillista pahoinpitelyä, joka kohdistuu lapsen sukupuolielimiin ja sukupuolisiin tunnusmerkkeihin. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyy myös lapsen johdattaminen lapsen ikätasoa vastaamattomaan seksuaalikäyttäytymiseen. Lapsen kohtaaman väkivallan määrittely ei kuitenkaan ole yksinkertaista ja selvärajaista, vaan lapsiin kohdistuvassa väkivallassa voidaan erotella lisäksi lukuisia eri muotoja sosioekonomisesta aina rakenteelliseen väkivaltaan saakka. (Mts. 14–17.)

Oranen (2001) toteaa lapsikeskeisen työtteen kehittämisraportissaan, että väkivalta sinänsä ei ole lapsille vieras asia. Kaikki lapset näkevät väkivaltaa, mutta

suurimmalle osalle se jää kaukaiseksi, esimerkiksi vain televisiosta nähtäväksi asiaksi. Kuitenkin huomattava joukko lapsia ja nuoria kohtaa väkivaltaa myös kotona ja suurin osa näistä väkivaltaisissa kodeissa elävistä lapsista joutuu myös todistamaan monen tyyppistä väkivaltaa. Pieni mutta merkittävä joukko lapsia ja nuoria joutuu myös itse kodissaan kaltoinkohdelluksi tai väkivallan suoranaiseksi uhriksi. (Mts. 41–44.) Sariolan ja Ellosen (2008, 59) kyselytutkimus kuudesluokkalaisten lasten väkivaltakokemuksista osoittaa, että kaksi prosenttia lapsista on kokenut kotonaan vakavaa väkivaltaa ja 22 % lievää väkivaltaa, joksi voidaan määrittää muun muassa tukistaminen, piiskaaminen ja läimäytykset. Hazen, Connelly, Kelleher, Landsverk ja Barth (2007, 56) toteavat lasten hyvinvoinnin ammattilaisille suunnatussa kyselytutkimuksen tuloksena, että 11–20% lapsista on kokenut väkivaltaa. Heidän mukaansa on erittäin todennäköistä, että väkivaltaperheissä lapsi kokee niin fyysisen, psyykkisen kuin verbaalisen väkivallan muotoja. Paavilaisen ja Pösön (2003, 25) mukaan perheväkivallan määrää etenkin lasten kokemana on kuitenkin hyvin vaikea arvioida.

Lapsen kohtaamaa väkivaltaa jaotellaan myös sen kautta, missä väkivaltaa kohdataan (Paavilainen & Pösö 2003, 17). Aiheeni kannalta koti on kuitenkin merkittävin paikka lasten kohtaamalle väkivallalle, sillä se on lapsen tärkein kasvuympäristö. Tämän vuoksi keskityn vain siihen. Kotona muodostettujen läheisten ihmissuhteiden pitäisi muodostaa lapselle turvan ja kiintymyksen tärkeimmän alueen. Koti on ympäristönä myös (siitäkin merkityksellinen, että se on) yksityisaluetta, minkä vuoksi perheessä tapahtuvaan väkivaltaan on vaikeaa puuttua. Kotona tapahtuvaa väkivaltaa voidaan nimittää kotiväkivallaksi, mutta yleisemmin käytetään käsitteitä lähisuhde-, läheissuhde- tai perheväkivalta. (Paavilainen & Pösö 2003, 18.)

Suomessa kuva lastensuojelun asiakkaana olevista perheväkivallan parissa elävistä lapsista on epätarkka, koska lasten kokemaa väkivaltaa on vaikeaa tilastoida, eikä sitä kautta voida saada tarkkaa kuvaa siitä, kuinka paljon lastensuojelussa tällä hetkellä tehdään töitä perheväkivaltaa kokeneiden lasten kanssa. (Pösö 1995, 38–39.) Saarnion (2004) mukaan myös sijoitettavien lasten näkökulmasta tarkasteltuna kodin suhde väkivaltaan on merkityksellinen, sillä lastensuojeluperheissä esiintyy usein niin sanottua patologista vanhemmuutta, jolle on tyypillistä lapsen fyysinen laiminlyönti tai kaltoinkohtelu. Patologinen vanhemmuus voi esiintyä perheessä fyysisenä

laiminlyöntinä tai pahoinpitelynä sekä emotionaalisena laiminlyöntinä, jolloin lapsen tarpeisiin ei reagoita. Patologista vanhemmuutta sisältävissä perheissä vuorovaikutukselle on usein tyypillistä, että lasta väheksytään, lapsi torjutaan jatkuvasti, lasta nimitellään tai nolataan julkisesti. Tällaisissa perheissä lapsen elämään kuuluu usein pelko. Lapsi pelkää esimerkiksi toista vanhempaansa tai toisen vanhemman puolesta. Myös lapsi itse voi tulla uhatuksi. (Saarnio 2004, 246.)

Scannapiecon (2005, 23–24) mukaan lasten kohtaamaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua tarkastellaan lähinnä kokonaisuutena vain kaltoinkohtelun käsitteen kautta, eikä sen tarkemmin erotella, kuinka väkivalta nivoutuu tiukasti myös yhteiskuntarakenteisiin. Lasten kokema väkivalta on ymmärrettävissä joko tarkastelemalla sitä ekologisesti ympäristön kautta tai lapsen kehityksellisten tekijöiden valossa. Kokonaisuuden ymmärtäminen auttaa myös selittämään sitä, miksi kaikissa sosiaalisia ongelmia sisältävissä perheissä vanhemmat eivät kuitenkaan pahoinpitele tai laiminlyö lapsiaan. Kallandin (2001) mukaan lasten laiminlyönti on usein yhteydessä alempaan sosiaaliluokkaan, äidin alempaan koulutustasoon, teiniäitiyteen ja monilapsisuuteen. Usein äidit, jotka laiminlyövät lapsiaan, ovat yksilötasolla muita useammin masentuneita, ja heillä on muita enemmän vanhemmuuteen liittyvää stressiä ja yksinäisyyttä. Usein tällaisilla vanhemmilla on myös omassa lapsuudessa kokemuksia laiminlyödyksi tulemisesta.

Väkivallan kokeminen vaikuttaa lapseen monella eri tavalla. Erityisesti lapsen kehitys ja terveys ovat vaarassa, ja lapsella saattaa olla monia erilaisia vammoja. Suurimmalla osalla kaltoinkohdelluista lapsista on vaikeuksia kognitiivisissa, sosiaalisissa ja tunne-elämään liittyvissä taidoissa. He ovat haavoittuvaisia myöhemmässä elämässä tapahtuvalle kaltoinkohtelulle. Ensimmäisten elinvuosien aikana tapahtunut kaltoinkohtelu on erittäin iso riskitekijä lapsen hyvinvoinnille, sillä juuri tuolloin lapsen kehitys on erityisen haavoittuvaa. (Rosenberg ym. 2007, 35.) Tämä koskee myös sijoitettuja lapsia. Hazenin ym. (2007) mukaan yli 80 prosentilla väkivaltaisista tai laiminlyövästä olosuhteista tulleilla sijoitetuilla lapsilla on kehityksellisiä, tunteisiin tai käytökseen liittyviä ongelmia. Erityinen huolenaihe liittyy hyvin nuorena kaltoinkohdeltuihin lapsiin, sillä heillä kehitykselliset ongelmat ilmenevät juuri silloin, kun heidän kehityksensä on kaikkein haavoittuvaisinta. (Mts. 45–46.)

Nyqvist (2007, 17) toteaa, että sijoitettavilla nuorilla on usein väkivaltaista käytöstä, minkä vuoksi heitä saatetaan helposti kuvata erilaisissa selonteoissa patologisiksi tai käytöshäiriöisiksi nuoriksi. Tällaisilla nuorilla on taustalla useimmiten voimakkaita kokemuksia itseensä tai johonkin läheiseen kohdistuvasta väkivallasta. Kohlin ja Barthin (2007, 210) mukaan onkin olemassa selviä todisteita siitä, että kaltoinkohtelulla ja lapsen käytöshäiriöillä on selvä yhteys siten, että kumpikin voi edesauttaa toisen kehittymistä. Shields, Cicchetti ja Ryan (1994, 57–75) vahvistavat tätä toteamalla, että kaltoinkohdellut tai hyväksikäytetyt lapset ja nuoret käyttävät fyysisempiä ja verbaalisesti aggressiivisempia strategioita tunteiden käsittelyssä kuin muut saman ikäiset. Niemelä (2000, 90) toteaa SOS-lapsikyliä kuvaavassa kirjassaan, että väkivaltaisessa ympäristössä kasvanut lapsi oppii toimimaan samaan tapaan aggressiivisesti ja väkivaltaisesti. Nyqvistin (2007) mukaan on kuitenkin otettava huomioon se, että monet vaikeissa oloissa kasvaneet nuoret eivät reagoi lainkaan näkyvästi ulospäin. Tällöin nuoren paha olo jää usein huomaamatta. Ulospäin ongelmattomalta näyttävä lapsi tai nuori ei herätä ympäristössään välttämättä minkäänlaisia reaktioita. Huolestuttavat oireet pahasta olostsa saattavat näkyä ulospäin vain kaikkein vaikeimmillaan, jolloin nuori ei pysty enää kätkemään pahaa oloaan. (Mts. 17.)

Honkatukia, Nyqvist ja Pösö (2004) ovat tarkastelleet koulukotinuorten käsityksiä väkivallasta ryhmähaastattelemalla 38 koulukotinuorta. Koulukoteihin sijoitetut nuoret eivät puhu väkivallasta samalla tavoin destruktiivisena, ennalta arvaamattomana ja pelottavana ilmiönä kuin väkivalta helposti yleisellä tasolla koetaan. Väkivalta näyttää olevan koulukotinuorten mielestä jotenkin arkipäiväistä ja tarkoituksenmukaista. Koulukotinuorilla on paljon kokemuksia läheissuhteissa tapahtuneesta väkivallasta. Monilla nuorilla oli kokemuksia siitä, miten nuori itse oli kotona toiminut väkivaltaisesti rajoittaakseen väkivaltaisesti käyttäytyvää aikuista. Väkivallan tarkoituksena oli useimmiten puolustaa perheen toista vanhempaa, useammin äitiä. Omakohtaisesti lapsuudessa koettu perheväkivalta saattoi herättää voimakkaita vihan, katkeruuden ja koston tunteita, vaikka toisaalta nuoret usein puheissaan neutralisoivat läheissuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Esimerkiksi nuoret hyväksyvät oman väkivaltaisen käytöksensä, jos sen avulla voitiin pysäyttää tai estää läheissuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Toisaalta nuoret olivat sitä mieltä, ettei vanhempi

saa koskaan käyttäytyä väkivaltaisesti lapsiaan kohtaan. Usein nuoret perustelivat väkivallan viimesijaiseksi keinoksi toimia erilaisissa tilanteissa. Kuitenkin ajoittain ja tilanteittain väkivalta oli perusteltu keino ratkoa ongelmia. Väkivallan kohdistaminen itseensä nähtiin keinona helpottaa omaa pahaa oloa. (Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2004, 154–162, 168–179.)

2.2 Väkivaltakokemusten traumaattisuus sijoitetuille lapsille

Väkivaltaa kokeneiden lasten tarkastelu antaa monia mahdollisuuksia lähestyä väkivaltailmiötä. Trauma-käsitteen valitseminen yhdeksi näkökulmaksi ei välttämättä ole ilmeisin mutta silti perusteltavissa oleva vaihtoehto. Sijoitettujen lasten kokemaa väkivaltaa voisi tutkia muun muassa syvemmin väkivallan rakenteiden, lastensuojeluprosessien tai esimerkiksi lapsen kehityksellisten tekijöiden kautta, mutta tässä tutkimuksessa olen päätenyt käyttämään trauma-teoriaa tutkimuksen yhtenä lähtökohdana. Häkkinen (1999) täydentää ajatustani toteamalla haastavien lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille suunnatussa teoksessaan, että sijaishuollossa on paljon lapsia, joista monet ovat joutuneet kokemaan jo varhaislapsuudessaan erilaisia traumoja. He ovat usein jääneet vaille riittävää hoivaa ja heillä saattaa olla takanaan monia kipeitä erokokemuksia. (Mts. 106–108)

Muun muassa Kitinoja (2005) on tutkinut väitöskirjassaan koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuuksia tarkastelemalla 200 lapsen asiakirja-aineistoja. Hän toteaa: ”Etenkin väkivallan kohteeksi joutuminen altistaa lapsen traumaperäiselle stressihäiriölle” (Mts. 2005, 43–44). Toisaalta Forsberg (2000, 39) täsmentää, että jo väkivallan uhka itsessään voi olla lapselle traumaattinen kokemus. Norjalainen Øverlien (2010) kirjoittaa tutkimuskirjallisuudesta tekemässään yhteenvetoartikkelissa, että vasta viime aikoina on alettu ymmärtää kotona tapahtuvan väkivallan vakavuus. Trauma- ja posttraumaattiset stressioireet ovat tyypillisiä väkivaltaa kokeneilla lapsilla. Väkivaltaa kokeneen lapsen kasvattamiselle lapsen (traumaattiset) kokemukset asettavat niin paljon haasteita, ettei stressioireita voi jättää tarkastelun ulkopuolelle. (Mts. 80–97)

Pojjula (1999) on kirjoittanut useissa ammattilaisille suunnatuissa teoksissaan, kuinka trauman kanssa voi selviytyä. Hänen mukaansa traumaa voidaan kuvata ruumiilliseksi tai henkiseksi haavaksi. Psykkisen trauman saa aikaan mikä tahansa sellainen tilanne, joka aiheuttaa yksilölle traumaattista stressiä. Se voi ilmetä ahdistuksena, muuttuneena käyttäytymisenä, ruumiillisina oireina ja tunnereaktioina. Traumatisoiva tapahtuma voi olla mikä tahansa uhkaava tilanne, joka aiheuttaa yksilölle epätavallisen voimakkaita reaktioita. (Mts. 187–189.) Erilaiset traumaattiset tapahtumat eroavat toisistaan siinä, kuinka vahingollisia ne ovat. Kaikkein vahingollisin on toisen ihmisen pahantahtoisesti aiheuttama trauma, kuten raiskaus. (Pojjula 2007, 43.) Trauman voi aiheuttaa esimerkiksi väkivallan uhriksi joutuminen, tulipalo, onnettomuus tai vakava sairaus. Traumaattiset tilanteet vaikuttavat vahvasti ihmisen psyykeen, sillä traumaattiset tapahtumat tallentuvat erityisen hyvin ihmisen muistiin. Kertaluontoiset erittäin stressaavat tilanteet voivat aiheuttaa 1-tyypin trauman, kun taas jatkuva altistuminen stressaaville olosuhteille voi altistaa 2-tyypin traumalle. (Pojjula 1999, 187–189.)

2-tyypin trauma voi johtaa traumaperäisen stressihäiriön syntymiseen. Oireina traumaperäiselle stressihäiriölle voivat olla huomio- ja keskittymiskyvyn muutokset sekä tunne- ja impulssikyvyn muuttuminen, mihin voi liittyä erityisesti ongelmia tunteiden ja vihan säätelyssä. Yleisiä ovat myös muutokset minäkäsityksessä ja erityisesti syyllisyys, vastuu ja häpeä. Usein traumatisoitunut henkilö saattaa alkaa tehdä vääriä havaintoja hyväksikäyttäjästään esimerkiksi ihannoimalla häntä. Myös kyvyttömyys luottaa muihin ihmisiin, toivottomuus ja epätoivo ovat tavallisia tunteita. Monilla ilmenee myös seksuaalisia oireita sekä muita fyysisiä oireita, kuten hengitys- ja sydänoireita. (Pojjula 1999, 192–193.)

Lapsen traumaattisesta tilanteesta selviämiseen vaikuttavat suojaavat ja riskitekijät. Suojaavia tekijöitä voivat olla lapsen persoonallisuudessa muun muassa hyvä itseluottamus, usko omaan selviytymiseen, luottamus toisiin, sosiaalisuus, joustavuus, ongelmanratkaisukyky ja älykyys. Lasta suojaavat myös perheen ja muun sosiaalisen verkoston tuki ja hyvä suhde yhteen tai useampaan aikuiseen. Riskitekijät liittyvät altistukseen, persoonallisuuteen, aikaisempiin trauma- ja menetyskokemuksiin ja huolenpitoympäristöön. Altistukseen liittyviä riskitekijöitä ovat fyysinen vahingoittuminen, groteskin kuoleman näkeminen sekä väkivaltainen tai odottamaton

kuolema. Persoonallisuuteen liittyviä riskitekijöitä ovat sisäänpäin kääntyneisyys, taipumus pohtia asioita liikaa, aikaisempi masennus tai ahdistuneisuus. Tosin aikaisemmat traumakokemukset voivat olla myös voimavara, jos lasta on autettu tuolloin käsittelemään trauma kunnolla. Huolenpitoympäristöön liittyvät riskitekijät ovat vanhempien omat ongelmat (suru, depressio, alkoholismi) tai kielteiset kotiolosuhteet (esimerkiksi heitteillejätö ja väkivalta). Myös avoimuuden ja kommunikaation puute sekä lapsen yksinäisyys voivat olla riskitekijöinä. (Pojjula 1999, 194–195.)

Kallandin (2001, 184–185) mielestä traumaattiset kokemukset eivät kuulu lapsuuteen, vaikka lapsen elämässä voikin muuten olla erilaisia haasteita, uhkia ja pettymyksiä. Traumaattiset tilanteet ovat kuitenkin sellaisia, joissa lapselle on tullut voimakas tunne vaarasta, avuttomuudesta ja pelosta, eivätkä lapsen voimavarat riitä tilannetta ratkaisemaan. Trauman kokeminen näyttää olevan Pojjulan (2007) mukaan puolestaan lähes normatiivinen ihmiselämään kuuluva tapahtuma. Hänen mukaansa traumatisoivat tapahtumat ovat sangen yleisiä. Kaksi kolmasosaa lapsista kokeekin jonkinlaisen trauman ennen 16. ikävuotta. Suurin osa traumaattisen tapahtuman kokeneista lapsista toipuu kuitenkin siitä luonnollisella tavalla. Silloin kun lapsi on altistunut hyvin vakaville traumoille, on suuri todennäköisyys, että lapsi sairastuu traumaperäiseen stressihäiriöön, joka rajoittaa lapsen toipumista traumaattisista tapahtumista. (Mts. 39–42.) Pojjulan kuvaamalla ihmiselämään kuuluvilla traumoilla hän tarkoittaa esimerkiksi läheisen ihmisen kuolemaa tai muuta vastaavaa tapahtumaa. Kuitenkin on syytä tehdä ero ihmiselämään kuuluvien lähes normatiivisten tapahtumien ja vakavien lasta ja nuorta vahingoittavien tapahtumien välillä.

Pojjula (2007, 43, 45) toteaa, että traumasta on vaikea selvitä, jos yksilö on kokenut monia traumoja, kärsinyt ahdistushäiriöstä tai kielteisistä perheolosuhteista. Niille lapsille, joille trauma jää mieleen kovin tuskaisena, kehittyy todennäköisemmin myös muita psykiatrisia häiriöitä. Myös lapsen persoonallisuus, toisilta saatu tuki ja muut tekijät voivat joko lisätä tai heikentää traumasta selviytymisen todennäköisyyttä. Toisaalta Erikssonin, Orasen, Solbergin ja Solveigin (2007, 9) mukaan varsinkin kotiväkivallasta voi olla vaikeaa selvitä ylipäättään jo sen takia, että kotona tapahtuvan väkivallan jättämät traumat ovat yhä tabuja yhteiskunnassa (tabuiserade trauman). Tabu

tarkoittaa sosiaalista kieltoa puhua jostakin. Kiellon myötä traumasta tulee näkymätön niin uhrille itselleen kuin ympäröivälle maailmalle. (Mts. 9.)

Trauman kokeneiden lasten auttaminen näyttää myös kirjallisuuden valossa haastavalta. Hurtig (2003) on tutkinut etnografisin menetelmin lasten paikan rakentumista lastensuojelun perhetyön käytänteissä. Lasten auttamiseen vaikuttaa, kuinka lapsi oirehtii ulospäin. Silloin kun lapsi oirehtii vahvasti ulospäin ja lapsi voidaan kuvata ikään kuin ”pommina”, joka voi hajota taitamattomiin käsiin, voi lasta auttaa vain erityismenetelmiä hallitseva ammattilainen. Vastaavasti silloin kun lasta voidaan kuvata ”pakastearkkuna”, ajatellaan lapsen säilövän asiat sisäänsä. Tällainen lapsi voi ulospäin näyttää oireettomalta, eikä lapsen tilannetta pidetä välitöntä apua tarvitsevana. Oireettomien lasten kohdalla voidaan myös ajatella, ettei vaikeita ja rankkoja kokemuksia ole edes ollut. (Mts. 183–185.) Sijaisvanhemmille voikin olla haastavaa tunnistaa lapsen erilaisista oireista hänen kokemuksiaan.

2.3 Väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen läheiset ihmissuhteet

Yksi tapa ymmärtää lapsiin liittyvän kaltoinkohtelun dynamiikkaa on tarkastella sitä *kiintymyssuhdeteorian* valossa (Scannapieco 2005, 23). Kiintymyssuhdeteorian oppi-isä John Bowlby (1969) kuvaa lapsen kiintymistä häntä ensisijaisesti hoivaavaan aikuiseen *attachment* -käsitteellä. Kiintymyssuhdeteorია pohjautuu ajatukseen vauvan tai lapsen kiinnittymisestä hoivaavaan aikuiseen ja siihen, kuinka hoivaava aikuinen itse vaikuttaa tämän suhteen laatuun. Bowlbyn mukaan lapsi kiinnittyy vanhempaansa 4–12 kuukauden ikäisenä, minkä jälkeen kiintymykseen liittyvä käyttäytyminen vahvistuu 18–30 kuukauden iässä johtaen siihen, että lapsi voi tunnistaa sen jälkeen itsensä erillisenä olentona. (Mts. 180–181, 199.)

Vauva tai pieni lapsi kiinnittyy jollakin tavalla hoitajaansa riippumatta siitä, kuinka hyvin tämä vastaa hänen tarpeisiinsa (Sinkkonen 1999, 22–23). Lapsen kiintymisen häntä hoivaavaan aikuiseen saa kuitenkin erilaisia muotoja sen perusteella, kuinka lasta hoivaava aikuinen pystyy vastaamaan lapsen tarpeisiin. Turvallisesti kiintynyt lapsi oppii luottamaan vanhemman saatavuuteen ja kokee olevansa arvokas ja hoivan arvoinen. Turvattomasti kiintyneellä lapsella on puolestaan lähes vastakkainen käsitys hoivasta. Hän sisäistää kielteisen käsityksen itsestään ja hoivaavasta aikuisesta, sillä hän ei voi luottaa, että hänen tarpeensa tulisivat täytetyiksi. Turvattomien lasten vuorovaikutusmallissa on kaksi pääluokkaa: vanhempaansa välttelevästi ja vanhempaansa ristiriitaisesti kiinnittynyt lapsi. Lastensuojelun näkökulmasta on tärkeää osata tunnistaa välttelevän ja ristiriitaisen kiinnittymisen ääripäät. Välttelevästi kiinnittynyt lapsi ei usein osaa tunnistaa omia tunteitaan, sillä hän on tottunut vastaamaan pääasiassa vanhemman tarpeisiin. Ristiriitaisesti kiinnittynyt lapsi ei puolestaan ole pystynyt luottamaan vanhemman saatavuuteen, sillä vanhemman reagoiminen on ollut sidoksissa hänen omaan mielentilaansa eikä vauvan tarpeisiin. Ristiriitaisesti kiinnittynyt lapsi on tottunut hankkimaan kielteistä huomiota, koska se on ollut varmin keino tulla nähdyksi. (Kalland 2004, 131–133.)

Suurimpina riskitekijöinä lapsen kehitykselle nähdään lapsen pahoinpitely, lasten tarpeiden laiminlyönti, vanhempien väliset vakavat ristiriidat ja patologiset

kiintymyssuhteet. Muun muassa perheväkivalta ja äidin päihteidenkäyttö voivat vaurioittaa lapsen kiintymyssuhteiden kehittymistä. Vastaavasti lapsen kehitystä suojaavat riskiperheissäkin lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde ja lapsen emotionaalista ja fyysisistä tarpeista huolehtiminen. Tasapainoisissa elämäntilanteissa kiinnittymistyö on osana persoonallisuuden perusrakenteita, eikä aiheuta sen kummempin päänvaivaa yksilölle. Erilaiset siirtymävaiheet ihmisen elämässä kuitenkin aktivoivat stressitilanteissa kiintymyssuhdemallin. Erityisesti traumakokemukset herättävät kiintymysmekanismimme suojaamaan psyykkistä eheyttämme. Kiintymyssuhteen pohtiminen on tärkeää, sillä lapsuudessa rakennettu kiintymyssuhde vaikuttaa koko loppuelämään muun muassa siihen, kuinka toimimme hädän hetkellä tai kuinka toimimme läheisissä suhteissa. Kiintymismekanismeilla onkin taipumus aktivoitua esimerkiksi stressi- tai vaaratilanteissa. (Kalland 2001; 120, 133–134, 191–192.)

Kiintymyssuhde on vain yksi tapa tarkastella lapsen ja hänelle läheisten ihmisten välisiä suhteita. Kun kiintymyssuhdeteoria antaa vastauksia nimenomaan pienten lasten kaltoinkohtelukokemusten ymmärtämiseen, tarjoaa *emotionaalinen turvallisuus* -käsite taas paremman keinon tarkastella myös isompien lasten kaltoinkohtelukokemuksia, vaikkakin myös emotionaalisen turvallisuuskäsitteen pohja on kiintymyssuhdeteoriassa. Frey ym. (2008, 218–226) kirjoittavat artikkelissaan Yhdysvalloissa kehitetystä työmenetelmästä, jonka avulla voidaan lisätä nuoren emotionaalisen turvallisuuden tunnetta sijaisperheessä. Heidän mukaansa kiintymyssuhdeteoriaa koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että ongelmat elämän varhaisissa suhteissa näkyvät usein myöhemmin myös suhteessa sijaisvanhemman kanssa. Nuorelle voi siis olla vaikeaa saavuttaa ihmissuhteissa turvallisuutta ja luottamusta hänestä huolehtivaan aikuiseen. Viime aikoina useat tutkimukset ovat Freyn ym. mukaan todistaneet sen, että huolimatta näistä haasteista, sijoitetut lapset ja nuoret muodostavat kuuluvuuteen ja emotionaaliseen turvallisuuteen perustuvia ihmissuhteita sijaisvanhempiinsa. (Mts. 218–226.) Toisaalta myös eriäviä näkökulmia sijaishuollon mahdollisuuksista on esitetty. Muun muassa Häkkinen (1999) toteaa tunnehäiriöisten lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille suunnatussa tekstissään, että sijoitetut lapset ovat lähes aina eläneet turvattomissa ja puutteellisissa olosuhteissa, minkä vuoksi heidän voi olla vaikeaa luoda vuorovaikutussuhteita muihin aikuisiin. Lapsi, joka on

kokenut aikaisemmin paljon eroja ja hylkäämisiä, vaatii paljon aikaa. (Häkkinen 1999, 106–108.)

Frey ym. (2008) kokevat, että Bowlbyn (1969) kehittämä kiintymyssuhdeteoria tarjoaa vastauksia siihen, miksi toisten sijoitettujen lasten on helpompi kiintyä sijaisvanhempiin kuin toisten. Lapsi, joka on varhaislapsuudessaan saanut osakseen turvallista tarpeisiin vastaavaa huolenpitoa, on kiinnittynyt Bowlbyn teorian mukaisesti turvallisesti ensisijaiseen hoivan antajaan. Turvallisesti kiintyneiden lasten on helpompi myös tulevaisuudessa uskoa siihen, että he ovat huolenpidon arvoisia. Puolestaan lapset, joiden ensimmäinen ihmissuhde on tarjonnut vain turvattomuutta, eivät koe itseään huolenpidon arvoisina. Kaltoinkohdellut lapset ovat muita ikätovereitaan todennäköisemmin myös kiintymyssuhteissaan turvattomia ja kaltoinkohdeltuja (Mts. 219.) Kaltoinkohtelu luo siis omat haasteensa lapsen kykyyn muodostaa myöhemmällä iällä emotionaalisesti turvallisia ihmissuhteita.

Väkivaltataustaisten lasten käyttäytyminen tunnepitoisissa ihmissuhteissa ansaitsee oman pohdintansa. Frey ym. (2008) kuvaavat kaltoinkohdeltujen lasten käyttävän fyysisesti ja verbaalisesti aggressiivisempia strategioita tunteiden ilmaisuissa verrattuna niihin lapsiin, jotka eivät ole kaltoinkohdeltuja. Schofield (2002) puolestaan kokee luottamuksen puutteen keskeisemmäksi haasteeksi, sillä sijoitettujen lasten kokemukset luotettavista ihmissuhteista voivat olla vähäisiä (mts. 262). Kitinoja (2005) tarkastelee tutkimuksessaan koulukoteihin sijoitettujen lasten sijoitusta edeltäneitä vaiheita ja käyttäytymisen ongelmia. Käyttäytymisen ongelmat voivat suuntautua joko ulos tai sisäänpäin. Ulospäin suuntautuvat käyttäytymisen ongelmat on helppo havaita, sillä lapsen käyttäytyminen on ristiriidassa vallitsevien arvojen ja normien kanssa. Sisäänpäin suuntautuvat käyttäytymisongelmat eivät puolestaan ole niin helposti tulkittavissa. Emotionaalisista ongelmista kärsivät lapset ovat usein arkoja ja syrjäänvetäytyviä ja heillä on kontaktivaikeuksia tai heitä syrjitään tai kiusataan. Käyttäytymisongelmien erot ulos- ja sisäänpäin suuntautuvuuden välillä ovat osin sukupuolittuneita. Erityisesti murrosiässä erot tulevat esiin siten, että pojat käyttävät enemmän ulospäin suuntautuvia keinoja kun taas tytöt reagoivat sisäänpäin. (Kitinoja 2005, 26–46.)

2.4 Väkivaltataustaisen lapsen sijoittaminen sijaisperheeseen

Lapsen sijoittaminen sijaisperheeseen on vaativa prosessi, jossa on huomioitava niin sijoitettavan lapsen, biologisen perheen kuin sijaisperheenkin tarpeet (Janhunen 2008, 123–145). Lapsen väkivaltatausta tuo epäilemättä vielä omat haasteensa lapsen sijaisperheeseen sijoittamiselle.

Lastensuojeluperheissä on tavallista, että perhedynamiikassa on jatkumattomuutta. Perheen arkea siivittävät usein levoton elämäntapa, jäsentymätön päivärytmi, väkivalta-, päihde- ja mielenterveysongelmat. Vuorovaikutuksessa on myös haasteita, sillä lapsi ei pysty luottamaan vanhemman toiminnan jatkuvuuteen. (Kalland 2001.) Schofield (2002, 262) on tutkinut sijoitettujen lasten kokemuksia sijaisperheeseen kuulumisesta haastatteleamalla 40 aikuista, jotka ovat lapsena kasvaneet sijaisperheessä. Hänen mukaansa lähes kaikki haastateltavat kuvasivat syntymäperheensä turvattomaksi. Turvattomuus on näkynyt biologisessa perheessä muun muassa hyväksikäyttönä, lapsen tarpeiden laiminlyöntinä ja riittämättömänä hoivana. Muutamilla oli kokemus myös aiempien sijaisperheiden turvattomuudesta. Poijulan (2007) mukaan riittävän hyvä kasvuympäristö lapselle onkin sellainen, jossa lapsi saa turvallisen ja hyväksyvän perushoidon ja häntä suojellaan liiallisilta ja vääriltä ärsykeiltä. Silloin kun lapsen biologiset vanhemmat eivät pysty täyttämään tehtäviään vanhempina, tarvittavan suojan voi tarjota vanhempien sijaan joku muu aikuinen, joka näkee lapsen myönteisesti. Turvalliselta aikuiselta saatu huomio auttaa lasta käsittelemään omassa elämässä sattuneita järkyttäviä kokemuksia. (Pojula 2007, 148–150.)

Kallandin (2001) mukaan varsinkin silloin, kun lapsella ei ole kokemusta hyvästä hoivasta, lapsi tulisi sijoittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä tarkoittaa Kallandin mukaan sitä, että sijoitusten tulisi tapahtua lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana, jotta lapsen olisi mahdollista muodostaa perustavanlaatuinen suhde sijaisvanhempiin. Jos lapsella puolestaan on varhaisesta vaiheesta hyviä kokemuksia, voi sijoitus onnistua hyvin myöhemminkin. (Kalland 2001, 231.) Sijaisperheisiin sijoitettavat lapset tulevat kuitenkin nykyään yhä vaikeammista olosuhteista. Monesti

lastenkoteihin sijoitettuja parivuotiaitakin lapsia on saatettu kotiuttaa biologiseen perheeseen moneen kertaan. Huostaanottojen pitkittyminen aiheuttaa sen, ettei niin sanottuja terveitä, tavallisia ja vähäongelmaisista lapsia huostaanotoissa enää ole. (Suoninen 2001, 10–11.)

Ketola (2008, 33–34) toteaa perhehoidon suurimmiksi haasteiksi yhä myöhäisemmässä vaiheessa sijoitettavat lapset sekä yhteistyötilanteessa haastavasti käyttäytyvät vanhemmat. Ketola pohtiikin sitä, ovatko sijoitettavat lapset ja nuoret ehtineet olla vaurioittavissa olosuhteissa liian pitkään, ettei sijoittaminen sijaisperheisiin ole mahdollista tai se on hyvin vaikeaa. Suurena huolenaiheena on se, että sijaisperheet uupuvat voimakkaasti oirehtivien lasten kanssa. Tilanne on ristiriitainen, sillä toisaalta on oltava todisteita siitä, että lapsi oirehtii tai on vaurioitunut kodin olosuhteiden takia, mutta toisaalta lasten oireiden täytyy olla sellaisia, että sijaisvanhemmat voivat selviytyä niiden kanssa. (Mts. 33–34.)

Tuovilan (2008, 33–34) mukaan sijaishuolto kuitenkin perustuu ajatukselle korjaavista tunnesuhteista. Korjaavilla tunnesuhteilla tarkoitetaan sitä, että vaurioitunutta mieltä ja kehitystä voidaan myöhemmin korjata. Joskus jotain on voinut rikkoutua lopullisesti tai jäänyt varhaislapsuudessa täysin kehittymättä. Tällöinkin lapsen tai nuoren elämänlaatua voidaan huomattavasti parantaa. (Mts. 33–34.)

Eri-ikäiset sijoitettavat lapset reagoivat uuteen tilanteeseen eri tavoin. Tyypillistä pienelle kaltoinkohdellulle lapselle on usein, ettei lapsi välttämättä vierasta normaalilla tavalla. Lapsi saattaa tervehtiä ketä tahansa ja ottaa kontaktia vierastamatta kaikkiin ihmisiin. Lapsi saattaa myös täysin vaivattomasti lähteä vieraiden ihmisten matkaan. Sijoitettu vauva tai lapsi saattaa välttää katsekontaktia ja hyväksyä alussa vain hyvin lyhyen katsekontaktin. Myös kehollisesti lapsen kontaktinotto kyky voi olla poikkeava ja lapsi saattaa esimerkiksi syliin otettaessa tuntua hyvin jännittyneeltä tai passiiviselta. Lapsen voi olla hyvin vaikeaa kestää aikuisen läheisyyttä, eikä hän välttämättä siedä lohdutusta, sillä normaalioloissa vauvat oppivat kehonsa rajoja, tasapainoa ja uusia liikkeitä vuorovaikutuksessa äitinsä kanssa. Kun lapsi joutuu kehittymään ilman dialogia vanhempansa kanssa, jää lapsen toiminta ilman vuorovaikutuksellista merkitystä. Vuorovaikutuksessa varhain vaurioitunut lapsi pyrkiikin omalla toiminnallaan usein rauhoittamaan itseään. (Kalland 2001, 204–206.)

Hieman vanhempien kaltoinkohdeltujen sijoitettujen lasten ja nuorten käyttäytyminen voi saada monenlaisia piirteitä heidän saapuessaan sijaisperheeseen. Schofieldin (2002, 262) mukaan lapsille on tyypillistä, että he ovat aluksi hiljaisia ja epäileviä. Pieni osa sijoitettavista lapsista voi olla myös aggressiivisia tai kiintyä täysin vieraisiin ihmisiin. Lapselta voi viedä kauan aikaa luopua itseä suojaavista mekanismeista. Kuitenkin jo sitä ennen lapsi voi hyväksyä saamansa hoivan ja tulla joustavammaksi suojaavien keinojen käyttämisessä. Usein kuitenkin ensimmäisen aloitteen saa tehdä sijaisvanhempi. Sijaishuollon ammattilaisille suunnatussa teoksessa Häkkinen (1999, 119–120) kuvaa hankalaa tilannetta sijaisperheessä sijoituksen alussa. Lapset saattavat testata aikuisen luotettavuutta ainakin aluksi aivan ääri rajoille asti. Sijaisvanhempi saakin tuntea lähes omissa nahoissaan sitä, mitä lapsi tai nuori on itse kokenut. Lapsen psyykkiset oireet ovat usein lapsen ilmaisu toiveesta kasvaa ja kehittyä eteenpäin, sillä lapset, jotka ovat menettäneet toivonsa, eivät jaksakaan enää edes oireilla. Sijaisvanhemman onkin oltava kärsivällinen, taattava lapsen arkeen jatkuvuutta ja luotava hyväksyvää ilmapiiriä, jotta sijaislapsi oppii hyväksymään itsensä ja kokee tulevaisuutensa ymmärretyksi. Tällä tavoin lapsi voi vähitellen omien toiveidensa ja aikataulunsa mukaan oppia käsittelemään vaikeita kokemuksia ja käymään niitä läpi sijaisvanhemman turvallisessa seurassa.

Saastamoinen (2008, 132) toteaa, että lapsen omilla vanhemmilla on tärkeä rooli siinä, miten lapsi sopeutuu sijaishuoltoon. Biologiset vanhemmat voivat auttaa lasta sopeutumaan tilanteeseen. Toisaalta biologisella vanhemmalla on usein voimakkaita häpeän ja syyllisyyden tunteita huostaanoton ansiosta, minkä vuoksi lapsen ja vanhemman yhteydenpito voi vaikeutua. Lapsen sijaishuollon aikana onkin tärkeää tukea lapsen ja vanhemman suhdetta sekä auttaa vanhempia ymmärtämään lapsen tilannetta, koska sitä kautta voidaan tukea lapsen hyvinvointia ja sopeutumista sijaisperheeseen. Valkosen (1995, 42–45) mukaan vanhemman yhteydenpito perhehoitolapseen vähentää lapsen tunnetta hylätyksi tulemisesta. Lapsi voi ymmärtää sen, ettei voi kasvaa biologisten vanhempien kanssa, mutta hylkäämisen käsittäminen on paljon vaikeampaa. Biologisten vanhempien ja sijoitettujen lasten vähäinen yhteydenpito onkin yksi syy siihen, että lasten sopeutuminen sijaishuoltoon tuntuu niin vaikealta.

Lapsen ja nuoren suhtautuminen huostaanottoon riippuu paljonkin biologisessa perheessä vallinneista perhesuhteista. Osalla lapsista on läheiset välit biologisiin vanhempiinsa ennen huostaanottoa. Tällaisissa perheissä on huolenpidon puutteista huolimatta paljon lämpöä ja läheisyyttä, mutta lapsen ja vanhemman suhteet voivat muistuttaa enemmän kaveri- kuin vanhempisuhteita. Tällöin suhteiden ylläpito biologisiin vanhempiin voi olla keskeisin seikka sijaisperheeseen sopeutumisessa. (Valkonen 2008, 111–112.) Kuitenkin voidaan miettiä, kuinka usein väkivaltataustaisten lasten vanhempisuhteissa on ollut jatkuvaa ja johdonmukaista lämpöä ja läheisyyttä. Tämän näkökulman ottaa huomioon myös Valkonen (2008), joka kuvaa, että osa sijoitetuista lapsista pitää huostaanottoa helpotuksena, sillä nuoret kokevat yhteydenpidon biologisiin vanhempiin lähinnä itselleen haitalliseksi. Tällaisille nuorille on yhteistä, että biologisessa perheessä on usein ollut alkoholin käytön lisäksi väkivaltaisuutta ja vanhempi/vanhemmat ovat viettäneet paljon aikaa poissa lasten luota, eikä lapsen tunneside vanhempaan ole täten muodostunut kovin vahvaksi. Näiden lisäksi sijaishuollossa elää joukko nuoria, jotka kokevat, ettei heillä ole lainkaan vanhempia (Mts. 111–112.)

Sijoituksen alkutaival voikin olla sekä sijoitetulle lapselle että sijaisvanhemmille raskas. Turvattomasti kiintynyt ja traumatisoitunut lapsi voi käyttäytyä hyvin haastavasti, jolloin häntä voidaan kuvata sopeutumattomaksi lapseksi. Sopeutumaton lapsi on usein levoton, aggressiivinen, lyhytjänteinen ja hänellä on vähäinen pettymyksensietokyky. Kuitenkin kun sijoitetun lapsen haastavia piirteitä tarkastelee hänen kokemuksensa valossa, saavat nämä piirteet lähes normaalin sävyn. Lapsi ei ole valinnut haastavaa käyttäytymistään itse, vaan se kertoo jostain syvemmästä. Monet sijoitetut lapset eivät ole kunnolla eheytyneet omaksi erilliseksi itsekseen eikä heillä useinkaan ole valmiuksia kuvata tunteitaan tai välttämättä edes muistaa, mitä on tapahtunut. (Hakkarainen 2005.)

3 SIJAISVANHEMMAT VÄKIVALTATAUSTAISEN LAPSEN KASVATAJINA

Väkivaltataustaisen lapsen sijaisvanhemmuutta voidaan pitää tutkimuksellisesti ainakin jollakin tasolla erityiskysymyksenä, sillä sitä ei ole aikaisemmin juurikaan tutkittu. Sen sijaan enemmän on tutkittu sijaisvanhempien jaksamista yleisellä tasolla ja sijoitettujen lasten elämää sijaisperheessä. Kaiken kaikkiaan väkivaltateema on sijaisperheitä koskevalla tutkimuskentällä suhteellisen tutkimaton alue. Pysin tässä luvussa tarkastelemaan aiheen tematiikkaa mahdollisuuksien mukaan hyödyntämällä samantyyppisiä tutkimuksia ja rakentamalla yleisten keskustelujen pohjalta kuvaa sijaisvanhemmuudesta väkivaltataustaisen lapsen vanhempana ja kasvattajana.

3.1 Sijaisvanhemmuus – ammatillista vai arkista?

Yleisesti ottaen sijaishuolto voidaan nähdä sekä korjaavana että korvaavana hoitona (Niemelä 2000, 113). Sitä, kuinka paljon korjaavuus ja korvaavuus kuuluvat myös sijaisvanhempien tehtäviin, on syytä miettiä. Ylipäätään ei ole lainkaan yhdentekevää, millaisia odotuksia sijaisvanhemmuudelle asetetaan, sillä odotukset muotoutuvat eri näkökulmien kautta kovin erilaisiksi. Pösön (2004, 206–208) mukaan sijaisvanhempia on pidetty alun perin arjen mahdollistajina. Myös Sinclair ym. (2005, 168–169) tarkastelevat sijaisvanhemmuutta arkisesti: sijaisvanhemman tulee rakastaa lasta, kohdella häntä yhtenä perheenjäsenenä, kuunnella häntä, tehdä asioita hänen kanssaan sekä asettaa rajoja. Myös Ketola (2008, 58–59) kirjoittaa: ”Hyvällä sijaisvanhemmalla on terävä pää, osaavat kädet ja lämmin sydän.” Toisaalta on paljon keskusteltu, onko sijaisvanhemmuus työtä. Saarinen (2006) on tehnyt pro gradu -tutkielmansa tarkastelemalla valmiin kyselyaineiston avoimia kysymyksiä (n=273). Saarinen toteaa, että sijaisvanhempien mielestä sijaisvanhemmuus on työtä, jossa ammatillisuus nivoutuu yhteen vanhemmuuden ja lapsen kohdistuvan rakkauden kanssa. Vastausten mukaan sijaisvanhemmuus on kotiansiotyötä, jossa on vanhemmuuteen, kutsumustyöhön, hoivatyöhön ja asiantuntijuuteen liittyviä elementtejä.

Kuitenkin silloin kun sijaislapsen tausta on poikkeuksellisen raskas, voidaan miettiä, riittääkö arkinen sijaisvanhemmuus korjaamaan vaikeista oloista tulevien lasten elämää. Pösö (2004, 206–208) avaa keskustelua sijaisvanhempiin kohdistuneista odotuksista juuri tästä näkökulmasta. Lasten vaikeat tilanteet ja lisääntyneet psykososiaaliset ongelmat ovat aiheuttaneet sen, että sijaisvanhemmilta on alettu vaatia kykyä hoitaa yhä vaikeammin psykososiaalisesti oireilevia lapsia (mts. 206–208). Onkin syytä pohtia sitä, pitäisikö sijaisvanhempien tehtäviin kuulua kasvatuksen lisäksi myös kuntoutus ja hoito (Hukkanen 2002). Ketolan (2008, 58–59) mukaan kuitenkin viime aikoina turvallisen arkivanhemmuuden lisäksi on sijaisvanhemmilta alettu toivoa yhä enemmän myös ammatillista otetta vanhemmuuteen, jolla pyritään omien rajojen tuntemiseen, avun hakemiseen tarvittaessa perheen ulkopuolelta ja lapsen kehitykseen liittyvään tietouteen. Sinclair ym. (2004) tarkastelevat sijaisvanhemmuuden ammatillisuuskysymystä määrittelemällä sijaisvanhemmuuden kulkevan ikään kuin ammatillisuuden ja tavallisen perhe-elämän välimaastossa. Vaikka sijaisvanhempien tehtävänä on tarjota sijoitettaville lapsille tavallista perhe-elämää, niin silti sijaisvanhemmille kuuluvat erilaiset raportoinnit lapsesta, eri alojen ammattilaisten kanssa tehtävä yhteistyö ja biologisten vanhempien kohtaaminen. Tämän vuoksi sijaisvanhemmuus saa paljon myös ammatillisia piirteitä. (Mts. 156.)

Höjer (2001) on ruotsalaisessa tutkimuksessaan tutkinut kyselylomakkeiden ja 34 sijaisvanhemman haastattelun avulla sijaisperheen sisäisiä suhteita. Tutkimuksen mukaan monet sijaisvanhemmat kokevat sijaisvanhemmuuden olevan jotakin enemmän kuin biologinen vanhemmuus. Sijaisvanhemmuus kehittää ja muuttaa vanhemmuutta, mutta on sijaisvanhempien mielestä myös jotenkin aivan erityistä. Yksi ratkaiseva ero sijaisvanhemmuuden ja vanhemmuuden välillä on sijaisvanhempien mukaan se, että sijaisvanhemmat toimivat sijaisvanhempina enemmän vanhemmuustiiminä keskenään. Yleensä sijaisvanhemmuutta toteutetaan tilanteessa, jossa vanhemmuudelle myös annetaan enemmän aikaa ja siihen panostetaan tietoisesti enemmän. Sijaisvanhemmuus on ikään kuin pakottanut sijaisvanhemmat reflektoimaan vanhemmuutta ja sitä, mitä kuuluu isänä ja äitinä olemiseen (mts. 208–211.)

3.2 Sijoitetun lapsen kasvatus

Perhevastuut ovat monimutkaisia, epävakaita ja neuvotteluille alttiita ja niihin kytkeytyvät muun muassa biologisiin sukulaissuhteisiin liitettävät merkitykset (Sevón & Notko 2008, 18). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna sijaisvanhempien kasvatustehtävä moninaisten perhesuhteiden kentällä ei ole kovin yksinkertainen. Perheenjäsenten välisiä suhteita voidaan Sevónin ja Notkon (2008) mukaan tarkastella ongelmakeskeisen ja solidaarisuusparadigman kautta. Ongelmakeskeinen paradigma keskittyy perhesuhteiden ongelmallisuuteen, kun taas solidaarisuusparadigma ottaa lähtökohdaksi perheenjäsenten välisen yhteenkuuluvuuden, yhteisyyden ja vastavuoroisuuden. Näkökulmien riskinä on, että tietyt perheet ja perhesuhteet nähdään ongelmallisina ja toiset perheet ja perhesuhteet suotavina ja esimerkillisinä. (Mts. 2008, 18.) Eri yhteiskunnallisista näkökulmista tarkasteltuna myös sijaisvanhemmuus voi saada joko suotavia, esimerkillisiä tai ongelmallisia piirteitä. Sijaisvanhempien kasvatustehtävää pohtiessa keskeiseksi nouseekin sijaisvanhemmuuden neuvoteltavuus ja moninaiset perhesuhteet.

”Ei ole vain yhtä, vaan monenlaista kasvatusta” toteaa Värri (2004) filosofian väitöskirjassaan. Vaikka Värri painottaa erilaisten kasvatuskäsitysten merkitystä, voidaan hänen mielestään ideaalia kasvattajaa kuvata viisaaksi kasvattajaksi, joka pyrkii tukemaan kasvatettavan hyvää elämää, itseksi tulemistä sekä vastuuseen kasvamisesta. Viisas kasvattaja huomioi dialogisuuden kasvattajan ja kasvatettavan suhteen kulmakivenä. (Mts. 15, 150.) Sijaisvanhempien tehtävänä on kasvattaa lapsia tilanteissa, joissa biologiset vanhemmat eivät pysty heistä huolehtimaan. Koska sijoituksen taustalla on usein monia isoja ongelmia perheessä, ovat sijoitettavat lapset eläneet pitkään tilanteessa, jossa perheen ongelmat ylittävät perheen voimavarat (Niemelä 2000, 89). Sijaisvanhempien kasvatusvastuuseen liittyy siis ”tavallisesta” vanhemmuudesta poikkeavia ulottuvuuksia. Väkivaltaulottuvuus on vain yksi niitä.

Sijaisvanhemman on huomioitava lapsen kasvatuksessa hänen vaikea taustansa. Traumatisoituneen lapsen kanssa elävän ja työskentelevän aikuisen on omattava itseluottamusta ja kestävyyttä lapsen tuhoavuutta vastaan. Tärkeää onkin

uskoa, että vuorovaikutussuhteet voivat todella olla korjaavia ja että pienin askelin on mahdollista parantaa lapsen tai nuoren tilannetta. (Tuovila 2008, 45.) Traumatisoituneilla lapsilla on taustansa vuoksi useita piirteitä, puolustusmekanismeja ja kokemuksia, jotka voivat vaikeuttaa vastavuoroisen suhteen luomista hänen ja häntä hoitavien aikuisten välille. Niiden tiedostaminen on tärkeää, sillä äärimmilleen vietyinä ne voivat aiheuttaa jopa sijoituksen purkautumisen lapsen tai nuoren vaikeahoitoisuuden vuoksi. Tyypillistä traumatisoituneelle lapselle tai nuorelle on usein voimakas tahto hallita kaikkia tunteita. Erityisesti hoitajien tunteita ja käyttäytymistä lapsen voi olla vaikea kestää, mutta toisaalta myös omien tunnetilojen säätelykyky on hyvin rajoittunut. Traumatisoitunut lapsi nauttii yhteenotoista, niiden voittamisesta ja ”ei” sanan antamasta voiman tunteesta. Sijoitetulla lapsella voi olla hyvin kielteinen käsitys itsestä ja se voi usein sisältää paljon häpeän tunnetta. Fyysisen ja emotionaalisen tuskan tuottaminen muille on myös tavallista traumatisoituneilla lapsilla ja nuorilla, eivätkä he usein voi sietää kehuja tai tuntea itseään rakastetuksi tai arvostetuksi (Hughes 1997, 226–227.) Lapsi on ennen sijoitusta saattanut elää haastavien aikuisten kanssa, eikä lapsi ole saanut kokemusta vanhemman tehtävistä opettaa lapsille ongelmatilanteiden hallinnan välineitä. Viljamaan (2009, 117) mukaan vanhemman on opetettava lapselle, kuinka tilanteita ja omia tunteita hallitaan ja kuinka löydetään vaihtoehtoisia tapoja toimia.

Vaurioitunut lapsi tarvitsee kannattelevan ympäristön, mikä koostuu sekä rakenteellisista että emotionaalisista asioista. Rakenteelliseen ympäristöön kuuluu käsitys siitä, mitä koti on, luotettavuus sekä elämisen rytmi. Arjen sekasortoisuudessa eläneelle lapselle arjen ennustettavuus ja toistuvuus ovat tärkeitä asioita. Arjen kannatteleva ympäristö tarjoaa lapselle keinon eheytyä ja käsitellä haastavia kokemuksiaan. Korjaavat kokemukset muodostuvatkin lapselle tärkeiksi. (Hakkarainen 2005.)

Juuri lapsen vaikean taustan vuoksi Tuovilan (2008) mukaan isona ongelmana sijoitetun lapsen kanssa elämisessä näyttää olevan, että sijaisvanhemmat eivät tiedä kovinkaan paljoa sijaislapsen taustasta. Jos he jotain taustasta tietävätkin, on heidän pidettävä se usein omana tietonaan eivätkä he voi käyttää sitä hyväksi lapsen tarinan uudelleenmuotoilussa, jonka nähdään yleisesti ottaen kuuluvan vain terapeutin työhön. Tuovilan oman kokemuksen mukaan, mitä rehellisemmin ja suoremmin asioista

puhutaan niissä suhteissa, joissa lapsi päivittäin elää, niin sitä parempia tuloksia sillä voidaan saavuttaa. Erityisen toimivia ovatkin olleet sellaiset terapiamuodot, joissa sijaiskasvattaja on mukana. (Mts. 50–51.)

Valkosen (2008) mukaan lapsen näkökulmasta tarkasteltuna sijaisvanhemmuuden keskeisemmät kriteerit ovat vastuu ja rakkaus. Lapsille ja nuorille ei riitä pelkkä hoitosuhde, vaan sijaisvanhempia pidetään todellisina vanhempina vain, jos nuoret kokevat tulevansa hyväksytyksi ja saavansa rakkautta. Tyypillistä onkin, että sijaislapset ikään kuin mittaavat sijaisvanhempien rakkautta vertaamalla itseään perheen biologisiin lapsiin. (Valkonen 2008, 112.) Koska sijoitettavien lasten on usein hyvin vaikea kiinnittyä häntä hoivaaviin aikuisiin, on lapsella oltava sijaisperheessä tunne siitä, että hänestä välitetään ja, että hän on toivottu lapsi perheessä. Tämän vuoksi sijaisvanhemmalla täytyy olla varsin hyvä kyky ilmaista itseään tunteiden kautta ja sanallisesti muotoilla omia ja muiden tunteita. Tätä kautta myös lapsen kyky omien tunteiden tunnistamiseen ja ilmaisuun voi vähitellen kehittyä. (Tuovila 2008, 48.)

Sijaishuollon perhehoidossa ollaan usein ikään kuin risteyksessä sen suhteen, tunteeke lapsi sijaisperheen omaksi perheekseen vai ei. Sijaislasten käsitykset omasta perheestään voivat vaihdella paljonkin, ja jokainen muodostaa yksilöllisesti oman käsityksensä perheestä. Perheeseen voi kuulua niin biologisen kuin sijaisperheen jäseniä sekä muita sukulaisia. Sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla voikin olla hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, missä he haluaisivat elää. Osa kaipaa selkeästi biologiseen perheeseensä, kun taas osa on tyytyväinen sijaisperheessä elämiseen. Osa lapsista taas puolestaan kokee, ettei heillä ole varsinaisia vanhempia laisinkaan. Tärkeintä sijoituksen onnistumiselle on se, kuinka lapsen tarpeita ja toiveita pyritään ottamaan huomioon. Lapsi tuntee sijaisperheen helpommin omaksi perheekseen silloin, kun hän tuntee tulevansa kuulluksi (Sinclair, Baker, Wilson & Gibbs 2005, 157–169.) Sijoituksen onnistumiseen tarvitaan siis sekä oikeanlaista vanhemmuutta että lapsen tunnetta kuulluksi ja huomioiduksi tulemisesta.

Joskus joudutaan tilanteeseen, jossa sijaislapsen ja -vanhemman välille ei tunnu syntyvän minkäänlaista suhdetta tai se on hyvin vaikea tai raskas. Monesti tällaisissa tilanteissa sijaisvanhemman voi olla hyvin vaikea löytää lapsesta mitään, mikä palkitsisi niin paljon, että hoitotyötä jaksaisi tehdä päivästä toiseen. Monesti tilannetta saattaa auttaa jo se, että pysähdytään tilanteen ja kokemusten äärelle. Lapsen

taustan tarkastelu ja tilan antaminen lapselle voivat olla niitä asioita, jotka auttavat suhteessa eteenpäin. Joskus sijaisvanhemman omaan taustaan paneutuminen voi tuoda ratkaisun sille, miksi juuri tämä lapsi tuntuu niin raskaalta. Taustalla saattaakin olla jokin oma raskas kokemus, josta lapsi muistuttaa. (Tuovila 2008, 46–47.)

Valkonen (1995) on haastatellut 18:a sijaisperheessä kasvanutta nuorta heidän suhteistaan sijaisvanhempiin. Valkosen mukaan suurin osa haastatelluista nuorista koki kiintyneensä syvästi sijaisvanhempiinsa ja pitävän heitä vanhempinaan. Juridinen ja sosiaalinen suhde sijaisvanhempien ja sijoitettavien lasten välillä on useasti muuttunut psykologiseksi vanhempi-lapsisuhteeksi. Kuitenkaan aina suhde ei muotoudu näin yksinkertaisesti, vaan sijoitetun nuoren mukaan jotain on voinut jäädä puuttumaan. Kaikki haastateltavat nuoret eivät kokeneet sijaisvanhempia vanhemmikseen, eikä suhde ollut välttämättä kovin läheinen. Keskeistä Valkosen mukaan läheisen suhteen muodostumisessa näyttääkin olevan kiinteä psykologinen suhde. Silloin kun psykologinen suhde sijaislapsen ja sijaisvanhemman välillä jää etäiseksi tai silloin kun sijoitetulla lapsella on ollut ennen sijoitusta useita katkenneita aikuissuhteita, on sijaislapsen monesti vaikea tuntea sijaisperhettä omaksi perheekseen. (Mts. 5-6, 68–77.)

3.3 Sijaisvanhemman jaksaminen

Sijaisvanhempien jaksaminen tehtävässään on lähes välttämätöntä, sillä jos sijaisperheet uupuvat, ei yhteiskunnassamme ole rakenteita paikkaamaan heitä. Koska sijaisvanhempien uupuminen on esimerkiksi Janhusen (2008) mukaan sijoitusten purkamisen yleisin syy, on vaikeissa oloissa kasvaneiden lasten sijaisvanhempien jaksamiselle syytä antaa erityishuomiota. Janhunen toteaaakin, että vaikeasti oireileva lapsi on hyvin yleinen tekijä sijoituksen purkautumiselle. Myös sijaisvanhemman muuttunut tilanne ja lapsen kaltoinkohtelu sijaisperheessä ovat tavallisia syytä sijoitusten katkeamiselle. Sijaisvanhemman väsymystä ei voida suoraan yhdistää lapsen kokemiin traumoihin, sairauksiin tai hoitoihin. Sijaisvanhemman väsymys voi kuitenkin kärjistää perheen tilanteen siten, ettei sijaisvanhemmalla ole enää keinoja selvittää sijoitettujen lasten kanssa. Tästä voi seurata lapsen huonoa kohtelua ja kärjistetyimmillään jopa kaltoinkohtelua. (Janhunen 2008, 131–133.) Hieman ironista on, että lapsen

kaltoinkohtelu on usein se syy, jonka vuoksi lapsi lähtökohtaisesti sijoitetaan kodin ulkopuolelle.

Sijaisvanhemmuus on työ, joka sekoittuu ja limittyy perhe-elämään ja joka voi aiheuttaa stressiä. Erilaiset haasteet sijaisvanhemman elämässä voivat vaikuttaa sijaisvanhemman jaksamiseen, mielenterveyteen ja persoonaan sekä luoda jännitteitä muiden perheenjäsenten välille. Joskus sijaisvanhemmuus voi olla sijaisvanhemmille valinta sen välillä, valitsevatko he oman perheensä vahingoittumisen vai epäonnistumisen sijaislapsen kanssa. (Sinclair ym. 2004, 103.) Monet sijaisvanhemmat jäävätkin Sinkkosen (2006) mukaan liian yksin vaikeaoireisten lasten kanssa. Sijaisvanhemmuuden yllä lepää ikään kuin uskomus siitä, että myönteinen asenne lapseen ja hänen elämänsä muuttaminen säännölliseksi auttavat hoitamaan lapsen vaikeitakin psyykkisiä oireita. Tosiasia kuitenkin on, että suurin osa sijoitetuista lapsista tarvitsee ulkopuolista psyykkistä tukea sijaisvanhempien tuen lisäksi. (Mts. 180.)

Sijaistraumatisoituminen (secondary traumatic stress disorder) on mahdollista tilanteissa, joissa trauman kokenut ja auttaja kohtaavat. Sijaistraumatisoituminen voi tapahtua, jos ammattilainen tai auttaja pitkään myötäelää asiakkaan pelkoja ja hätää. (Figley 1995.) Myös sijaisvanhemmat myötäelävät ja auttavat sijoitettuja lapsia käsittelemään kokemuksiaan. Vaikka sijaisvanhemmat eivät toimi tilanteessa ammattilaisena tai auttajana, voi sijaistraumatisoituminen koskettaa myös sijaisvanhempia. Figley (1995) toteaaakin, että välittämällä on oma hintansa, sillä sijaistraumatisoitumisen oireet voivat olla hyvin samankaltaisia kuin trauman kokeneella henkilöllä. Oireina voi olla muun muassa painajaisunia, muistamattomuutta, ärtymystä, toimintakyvyn laskua ja tunne-elämän latistumista. Sijaistraumatisoituminen eroaa loppuun palamisesta, sillä sijaistraumatisoituminen voi tapahtua hyvinkin nopeasti ja ennakoimattomasti. Sijaistraumatisoituminen aiheuttaa myötätuntouupumusta, jolloin auttaja kokee syvää myötätuntoa trauman kokenutta henkilöä kohtaan. Myötätuntouupumukseen altistuvatkin erityisesti ne auttajat, joilla on vahva myötäelämisen eli empatian kyky ja taito osoittaa se. Myös auttajan omat aikaisemmat samankaltaiset traumat altistavat myötätuntouupumukselle (Figley 1995, 1-20.)

Yksi keino tukea sijaisvanhempien jaksamista on antaa heille etukäteen valmiuksia toimia sijaisvanhempana muun muassa Pride-valmennuksen avulla. PRIDE (Parent's Resources for Information, Development and Education) -valmennus on

tarkoitettu tukemaan erityisesti sijais- ja adoptiovanhempien vanhemmaksi ryhtymisen vaihetta. Koulutuksen kautta sijais- ja adoptiovanhemmat voivat työstää muun muassa lapsen kiintymyssuhteen merkitystä, lapsen menetyksiä ja niiden aiheuttamia tunteita sekä lapsen itsetunnon ja kasvun tukemista. Myös oman työn tärkeyttä ja merkitystä avataan perheille. Ohjelmaan kuuluu ennakkovalmennuksen lisäksi myös arviointi, jossa perhe yhdessä kouluttajien kanssa arvioi omaa kykyään ja halukkuuttaan ryhtyä sijais- tai adoptioperheeksi. (Pride-valmennus 2008.)

Sijaisvanhemmuuden kuormittavuuden vuoksi onkin tärkeää miettiä sitä, miten sijaisvanhempien jaksamista raskaassa ja vaativassa työssä voitaisiin paremmin tukea. Ketolan (2008) mukaan sijaishuollon perhehoidossa on huomioitava nimenomaan sijaisvanhempien yksilölliset tuen tarpeet. Sijaisvanhempien jaksamista ei tue kovinkaan hyvin vain palvelujärjestelmän eri tukimuodoista itselleen parhaimman valitseminen, vaan tuki on räätälöitävä jokaisen sijaisvanhemman tarpeita vastaavaksi. Ketola toteaaakin, että suomalaisessa sijaishuollon perhehoidossa on merkittäviä puutteita verrattuna esimerkiksi norjalaisiin tai ruotsalaisiin sijaishuoltojärjestelmiin, joissa merkittävä osa sijoitettavista lapsista sijoitetaan perhehoitoon eikä laitoksiin, kuten Suomessa. Ruotsissa ja Norjassa sijaisvanhemmat ovat pystyneet vastaamaan hoidettavien tarpeisiin, eikä suunnittelemattomia keskeytyksiä tai sijoituksia sijaisperheistä pois ole tapahtunut hälyttävissä määrin. Myös rahalliset korvaukset hoidosta ovat paljon korkeampia naapurimaissa. (Ketola 2008, 32–46, 46–47.)

Sinclair, Gibbs ja Wilson (2004) ovat tutkineet sijaisvanhempia sosiaalityöntekijöiden tekemien arvioiden (n=1528) ja sijaisvanhemmille suunnattujen kyselylomakkeiden (n=994) kautta. Tutkimuksessa selvitettiin kuormittavia ja stressaavia tapahtumia tai asioita, jotka vaikuttavat sijaisvanhempien jaksamiseen tehtävässään. Sinclair ym. löysivät kuusi erilaista isompaa ”tapahtumaa”, jotka toteutuessaan vaikuttavat sijaisvanhempien ihmissuhteisiin, henkiseen hyvinvointiin ja siihen, kuinka sijaisvanhempi mieltää sijaisvanhempana toimimisen. Raskainta sijaisvanhemmille on sijoitusten katkeaminen (1), silloin kun sitä ei ole alun perin suunniteltu. Sijaisvanhempien lisäksi sijoitusten katkeamisesta kärsivät myös erityisesti sijoitetut lapset ja heistä aiheutuu huolta ja ikävää sijaisvanhemmille myös sijoituksen loputtuakin. Sijoitusten katkeamiseen voikin helposti liittyä tunne omasta epäonnistumisesta. Toinen hyvin voimakkaasti sijaisvanhempana toimimiseen

vaikuttava tekijä ovat erilaiset syytökset (2), joiden kohteeksi vähintään kuudesosa sijaisvanhemmista joutuu. Esimerkiksi hyväksikäyttösytytökset vaikuttavat moniin sijaisperheisiin siten, että halutaan varmistaa, ettei esimerkiksi perheen isä jää kahden kesken sijoitetun tytön kanssa. (Sinclair, Gibbs & Wilson 2004, 87- 104.)

Sinclairin ym. (2004) mukaan sijaisvanhempien yhteydenpito biologisiin vanhempiin (3) on usein vähäistä ja sitä värittää yhteydenpidon negatiivinen sävy. Sijaisvanhemmat tuntevat erityistä varovaisuutta varsinkin sellaisissa suhteissa biologisiin vanhempiin, joissa on olemassa väkivallan uhka. Omassa perhepiirissä syntyvät jännitteet (4) ovat myös keskeisiä sijaisvanhempien kuormittajia. Useimmiten perheen sisäiset jännitteet ovat kuitenkin sijaisvanhempien mukaan lähtöisin siitä, että sijaisperheisiin päätyy sinne sopimattomia lapsia. Tällaiset tilanteet ovatkin suurimpia uhkia sijoitusten katkeamiselle. Sijaisvanhempiin kohdistuvat odotukset lapsen rakastamista (5) aiheuttavat myös sijaisvanhemmille stressiä. Toisaalta sijaisvanhempien odotetaan rakastavan sijoitettua lasta kuin omaansa, kun taas toisaalta yhteiskunnassa korostetaan biologisen vanhemmuuden yliveraisuutta. Sijoitusprosessien muututtua yhä haastavammiksi yhteistyö sosiaalitoimen kanssa (6) on korostunut. Sijaisvanhemmat kokevat, etteivät heidän mielipiteensä tai äänensä tule kuulluksi muiden ammattilaisten verkostoissa. Varsinkin jos sijoitus purkautuu, suljetaan sijaisvanhemmat tulevan suunnittelun ulkopuolelle. (Sinclair ym. 2004, 87–104.)

Vanhempien välisiä jaksamisen eroja voidaan tarkastella muun muassa erilaisten kasvatustyylien avulla. Sinclair (2005, 79–81) toteaa, että keskeinen tekijä sijoituksen onnistumiselle on sijaisvanhemman tyyli olla vanhempana. Ei ole siis merkityksetöntä, millainen vanhempi toimii lapsen hoivaajana. Metsäpelto ja Pulkkinen (2004) ovat tutkineet Jyväskylän yliopistossa toteutetussa Lapsesta aikuiseksi -pitkittäistutkimuksessa kasvatustyylien yhteyttä vanhemman psykososiaaliseen toimintakykyyn. Psykososiaalinen toimintakyky kertoo yksilön selviytymisestä aikuisuuden keskeisillä elämänalueilla, joita ovat psyykinen hyvinvointi, suhde muihin ihmisiin ja toimiminen yhteiskunnassa. Psykososiaalisen toimintakyvyn tarkastelu antaa suuntaviivoja vanhemman tuen tarpeesta kasvatustyössä. Metsäpelto ja Pulkkinen löysivät tutkimuksessaan kuusi erilaista kasvatustyyliä. Auktoritatiivinen ja emotionaalisesti saatavilla oleva kasvatustyyli kuvaa lapsilähtöistä, lämmintä

vanhemmuutta. Tunneperäistä etäisyyttä ja lapsen toimien rajoittamista kuvaavat puolestaan emotionaalisesti etäinen ja autoritaarinen kasvatustyyli. Salliva vanhemmuus puolestaan sisältää tunnepohjaista hoivaa, mutta ei sisällä vanhemman valtaa korostavaa rajoittavuutta. Korostava vanhemmuus sisältää elementtejä kaikista edellä mainituista. Psykkisen hyvinvoinnin osalta kasvatustyyli eroavat siten, että korosteista vanhemmuutta käyttävien ja emotionaalisesti saatavilla olevien vanhempain psyykinen hyvinvointi oli parempaa kuin sallivien, autoritaaristen ja emotionaalisesti etäisten vanhempain. Kaiken kaikkiaan psykososiaaliseen toimintakykyyn liittyvät stressitekijät kasautuivat joihinkin kasvatustyyliin. (Mts.212–221. myös Belsky 1984, 66–71.)

Välivaara (2009) on tutkinut sijaisvanhempain vanhemmuustyylien yhteyttä sijaisvanhempain kokemaan stressiin tutkimalla 9 sijaisperhettä. Kunkin perheen sijaisvanhemmat täyttivät taustakyselylomakkeiden lisäksi viikon ajan omaa sekä sijaislapsen strukturoitua päiväkirjaa. Sijaisperheet eivät ennako-oletuksista huolimatta olleet kovinkaan stressaantuneita, vaan he kokivat omaavansa hyvät voimavarat sijaisvanhemmuuteen. On kuitenkin todennäköistä, että tutkimukseen valikoitui hyvät toimintamahdollisuudet omaavia perheitä, jotka jaksoivat täyttää vaativan päiväkirjatehtävän. Välivaaran mukaan sijoitettujen lasten haastavuudella sekä rankaisevalla tai epäjohdonmukaisella kasvatustyyllillä ja sijaisvanhempain kokemalla stressillä näyttäisi olevan yhteyttä. (Välivaara 2009, 29.)

Sijaisvanhempain saamista tuesta ja jaksamisesta on tehty pro gradu -tutkielmia. Mehtonen (2008) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan sijaisvanhempain saamaa tukea haastatteleamalla kolmea sijaisvanhempipariskuntaa. Hänen mukaansa sijaisvanhemmat tarvitsevat niin henkistä, emotionaalista, sosiaalista, tiedollista kuin taloudellistakin tukea. Henkisen ja emotionaalisen tuen tarve kuitenkin korostui haastatteluissa. Emotionaalista ja henkistä tukea tarvitaan erityisesti lapsen perheeseen saapumisen vaiheessa perheenjäsenten roolien muutoksen aiheuttamien tunteiden käsittelyyn. Henkistä ja emotionaalista tukea tarvitaan sijaislapsen liittyvien ongelmien ja vaikeiden asioiden sekä sijaislapsen biologisten vanhempain kanssa tehtävän yhteistyön herättämien tunteiden käsittelyyn. Sijaisvanhemmat peräänkuuluttivat yksilöllisempiä tukimuotoja kunkin perheen tarpeen ja tilanteen mukaan. (Mts. 54–55, 71–73) Jokiaho (2007) on puolestaan tutkinut sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta teemahaastatteleamalla 11 sijaisäitiä. Sijaisäidit olivat olleet

toisaalta iloisia uudesta perheenjäsenestä, mutta toisaalta traumatisoituneen ja vaikeista olosuhteista tulevan lapsen hoitaminen aiheutti myös pelkoa riittävydestä. Tällöin sijaisäidit yleensä tunsivat myös väsymystä ja uupumusta.

3.4 Väkivallan monet merkitykset sijaisperheessä

Eri näkökulmista tarkasteltuna sijaisperheissä ilmituleva väkivalta saa erilaisia sisältöjä. Omassa tutkimuksessani tarkastelen väkivaltaa, joka tulee sijoitettujen lasten mukana heidän syntymäkodistaan. Erikssonin (2009) mukaan ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että lasten ja nuorten kokema väkivalta edes tiedostettaisiin. Eriksson on haastatellut 17 lasta ja nuorta ja pyrkinyt selvittämään, millaisia positioita sosiaalityöntekijät määrittelevät lasten kokemalle väkivallalle. Tutkimuksen mukaan on suuria eroja sen välillä, nouseeko väkivaltateema sosiaalityöntekijän ja lapsen välisissä keskusteluissa edes esiin. Erikssonin mukaan sosiaalityöntekijät määrittävät lapselle erilaisia positioita väkivallan uhreina. *Näkymätön uhri* (invisible victim) on lapsi, jonka väkivaltakokemus jää ikään kuin piiloon, vaikka lapsi elää yhä hankalassa tilanteessa pelon kanssa. *Ilman suojelua jäävän uhrin* (unprotected victim) tilanne tunnustetaan ammattilaisten keskuudessa, mutta lapsi jää silti ilman suojelua. Paras tilanne on *osallistuvalla uhrilla* (victim with participation), jonka tilanne tunnustetaan ja jonka kanssa väkivallasta keskustellaan dialogina. Lopputuloksena osallistuva uhri tuntee olevansa suojeltu. (Mts. 428–445.)

Perheissä tapahtuva väkivalta on Erikssonin (2009) artikkelin mukaan edelleen monessakin mielessä kulttuurinen tabu. Koska koti kuuluu edelleen yksityisen elämän piiriin, jäävät lasten mahdollisuudet tuoda kokemuksiaan julki edelleen rajallisiksi. Erikssonin tutkimuksen perusteella voidaankin pohtia sitä, kuinka paljon sijaisperheissä elää lapsia, joiden väkivaltatausta jää edelleen tunnistamatta. Kiinnostavaa on myös se, kuinka paljon sijaisvanhemmat itse vaikuttavat väkivallan tietoiseksi tulemisessa. Mikä on siis sijaisvanhempien rooli lasten väkivaltakokemusten käsittelyssä?

Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat erityisen haavoittuvainen ryhmä. 2000-luvulla on alettu tunnistaa lasten väkivaltakokemusten kumuloituminen tiedostamalla yhä enemmän lasten kokemaa väkivaltaa sijaisperheissä tai

lastensuojelulaitoksissa. Ellosen ja Pösön (2010) tutkimus laitoksissa tai sijaisperheissä koetun väkivallan määrästä ja muodoista pohjautuu Poliisiammattikorkeakoulun tekemään lapsiuhritutkimukseen, joka toteutettiin kyselynä (N= 13 459). Tulokset osoittavat, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset kertovat pienemmästä määrästä väkivaltakokemuksia asuinpaikassaan aikuisten taholta kuin kotonaan vanhempansa kanssa asuvat lapset. Vaikka sijaishuollossa eläviä pidetään väkivaltakokemusten riskiryhmänä, vaikuttaisi tämän tutkimuksen perusteella kuitenkin siltä, että sijoitus kodin ulkopuolelle todella merkitsisi siirtymistä väkivallattomampaan ympäristöön. Tunne-elämän oireista kärsivät lapset eivät joudu kodin ulkopuolelle sijoitettuna ollessaan merkittävästi enempää väkivallan uhriksi kuin muutkaan nuoret, vaikka kotioloissa näiden ryhmien välinen ero on merkittävä. Tämä kertoo siitä, että sijaisperheiden valinnassa ja tukemisessa on onnistuttu ainakin siltä osin, että arki on sijaisperheissä vähemmän väkivaltaista kuin samanikäisten omilla kodeissa. (Ellonen & Pösö 2010, 34–44.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuskysymykset muotoutuivat tutkimusprosessin aikana lopulliseen muotoonsa teoriataustoituksen, aineiston keruun ja aineiston analyysin myötä. Toki myös jo lähtökohtaisesti Väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hanke ohjasi aiheen valintaa ja sitä kautta osin jo kysymyksen asetteluakin. Koska olen tässä tutkimuksessa lähtenyt liikkeelle teoriasta, ovat teoriani keskeiset suuntaviivat, sijoitetun lapsen kokema väkivalta traumaattisena kokemuksena, kiintymyssuhdeteoria ja väkivallan jättämät jäljet sijoitetuissa lapsissa, omalta osaltaan ohjanneet myös tutkimuskysymysten asettelua. Tutkimuskysymysten muotoutumiseen on myös vaikuttanut, ettei aihetta ole paljoakaan tutkittu ja, että monenlainen aiheeseen liittyvä tieto on tärkeää ja uutta. Tässä tutkimuksessa tutkin *sijaisvanhempien kokemuksia väkivaltataustaisista sijoitetuista lapsista*. Tätä pyrin selvittämään tarkemmin kahden tutkimuskysymyksen avulla:

- 1) Miten sijoitetun lapsen aiemmin kokema väkivalta tulee ilmi sijaisperheessä?
- 2) Miten sijaisvanhemmat käsittelevät sijoitetun lapsen väkivaltakokemuksia?

Tutkimuksen tarkoitus on sanoittaa sijaisvanhempien kokemuksia. Toki koska puheenaiheena ovat pääasiassa sijaisperheeseen sijoitetut lapset, tulee väistämättä jollakin tasolla kuulluksi myös sijoitetun lapsen kokemukset sijaisvanhemman kertomana. Tavoitteena on ymmärtää paremmin sitä, kuinka väkivaltailmiö vaikuttaa sijaisperheen arkeen ja millaisen tilan lapsen kokema väkivalta sijaisperheessä saa. Koska tässä tutkimuksessa sijoitetuista lapsista puhutaan sijaisvanhempien suulla, on tärkeää huomioida, että todennäköisesti väkivaltaa kokeneen sijoitetun lapsen elämä voisi olla biologisten vanhempien suusta kuultuna täysin toisenlainen. Jopa sijoitetut lapset itse kuvaavat todennäköisesti tarinaansa kokemastaan väkivallasta osin toisella tapaa kuin heidän biologiset vanhempansa. Tässä kohtaa ja tässä tutkimuksessa sijaisvanhemman ääni on kuitenkin paikallaan.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Todellisuuden luonteen pohtiminen on tutkimuksen teossa olennainen näkökohta, sillä se, miten ymmärrämme todellisuuden, vaikuttaa tiedon saannin mahdollisuuksiin (Heikkinen, Huttunen, Niglas & Tynjälä 2005, 350). Varton (1992, 16) mukaan tutkimus ei ole irrallaan ihmisen maailmasuhteesta, vaan se mitä valitsemme tutkittavaksi ja miten ymmärrämme tutkimuksemme lopputulokset, liittyy aina jollakin tavalla omaan elämäämme. Tutkimuksessani on siis varsin perusteltua pohtia, kuinka tarkastelen maailmaa tässä tutkimuksessa. Tämän kautta on tietysti mahdollista valottaa myös omaa suhdettani maailmaan.

Ontologia on filosofinen oppi siitä, mitä on olemassa ja mitä me voimme tietää siitä (Puolimatka 2002, 41). Tapani tarkastella maailmaa on tässä tutkimuksessa konstruktivistinen, millä tarkoitetaan ihmisten kykyä itse rakentaa oma todellisuutensa. Todellisuus riippuu siitä, kuinka eri lähtökohdista tulevat ihmiset näkevät ja kokevat ympäröivän todellisuutensa. Konstruktivismin mukaan ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa kuvausta maailmasta, vaan todellisuus voidaan jakaa osiin useilla eri tavoilla. (Puolimatka 2002, 32–41.) Todellisuus rakentuu ihmisille sosiaalisesti ja psykologisesti eri tavoin riippuen ajasta, paikasta, kielestä, kulttuurista, sosiaalisesta asemasta, aikaisemmista käsityksistä ja elämäkokemuksista (Heikkinen ym. 2005, 342). Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena ovat erityisesti tutkittavien arkitodellisuus ja sen kautta saadut kokemukset. Oletan, että sijaisvanhempien elämäntodellisuudessa on paljon yhteneväisyyksiä toistensa kanssa -eläväthän he kuitenkin sosiaalisesti samankaltaisissa elämäntilanteissa, vaikka jokainen konstruoikin maailmaa toki omien kokemustensa pohjalta.

Se kuinka tutkijana pääsen tarkastelemaan tutkittavien elämistodellisuutta, vaatii epistemologista pohdintaa tutkittavien ja tutkijan välisestä suhteesta ja siitä, mitä voimme ylipäätään tietää. Heikkisen ym. (2005, 342–343) mukaan halutessamme tutkia konstruktivistista todellisuutta, meidän on tutkittava sitä, kuinka ihmiset rakentavat tämän todellisuuden omassa elämässään. Emme pääse käsiksi heidän todelliseen elämismaailmaansa sellaisenaan, vaan voimme saada ainoastaan tietoa siitä, kuinka he

rakentavat ja muotoilevat omaa maailmaansa. Esimerkiksi yksilön käsitys itsestä konstruoituu Lehdon (2005, 9) tarkastelussa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Tynjälän (1999, 25) mukaan elämismaailman ymmärtäminen on sidoksissa kulttuuriin, kieleen ja niiden kautta syntyviin käsitejärjestelmiin. En voi siis tutkimuksessani edes pyrkiä selvittämään, millaisessa todellisuudessa sijaisvanhemmat elävät. Sitä vastoin voin saavuttaa jonkinlaisen kuvan siitä, kuinka sijaisvanhemmat rakentavat todellisuutta tutkimani ilmiön näkökulmasta. Tietysti voi myös miettiä, miltä osin pystyn tutkimuksessani tavoittamaan tutkittavieni elämiskulttuuria. Vaikka elämmekin laajemmin tarkasteltuna samassa yhteiskunnassa ja puhumme samaa kieltä, saatan olla kuitenkin suhteellisen kaukana heidän arkitodellisuudestaan. Toisaalta se voi olla myös etu.

Tutkimusta voidaan tehdä perinteisesti joko teoria- tai aineistolähtöisesti. Teorialähtöinen tutkimus lähtee nimensä mukaisesti liikkeelle teoriasta, minkä jälkeen se kytkeytyy todellisuuteen aineistonkeruun myötä. Aineistolähtöinen lähestymistapa lähtee vastaavasti liikkeelle aineistosta ja sen kytkentä teoriaan tapahtuu ikään kuin vastakkaisessa suunnassa teorialähtöiseen lähestymistapaan verrattuna. (Metsämuuronen 2008, 25.) Tutkimukseni on lähtökohdiltaan teorialähtöinen, sillä olen ensin pyrkinyt kirjallisuuden avulla muodostamaan tutkimukselleni teoreettisen viitekehyksen, jota sen jälkeen kytken todellisuuteen haastattelemalla. Vaikka olen teorian pohjalta lähtenyt tutkimuksessani liikkeelle, pyrin löytämään tutkimuskohteestani uusia sisältöjä, sillä kovin paljon aikaisempia tutkimuksia ei ole. Myös Metsämuuronen (2008, 25) toteaa, että valtaosassa laadullisen tutkimuksen strategioissa pyritään rakentamaan teoriaa ilmiöstä, josta teoriaa ei ole vielä muodostettu. Minun päämääränäni ei ole pyrkiä varsinaisesti uuden teorian muotoiluun, vaan ennemmin hahmottaa ja muotoilla, millaisia sisältöjä sijaisperheiden elämään sijoitetun lapsen kokema väkivalta tuo. Tutkimukseni on tutkimuksellisesti teoria- ja aineistolähtöisyyden välimaastossa ja sitä voidaan kutsua teoriaohjaavaksi tutkimukseksi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 96).

5.2 Aineiston keruu ja tutkimukseen osallistuneet

Mukanaolo Pelastakaa lapset ry:n ja Violan lastensuojelun sijaishuollon ja väkivaltatyön kehittämishankkeessa antoi minulle mahdollisuuden kerätä haastatteluaineistoni Pelastakaa lapset ry:n sijaisperheiltä. Tutkimusluvan hain ensiksi Pelastakaa lapset ry:n johtoryhmältä, jota varten kirjoitin lyhyehkön tutkimussuunnitelman tutkimuslupahakemuksen liitteeksi. Tutkimusluvan saatuani määrittelin Pelastakaa lasten yhteyshenkilölle, millaiset sijaisvanhemmat ovat kohderyhmääni. Haastateltavaksi etsin sijaisvanhempia, joilla on perheeseensä sijoitettu lapsi tai nuori, jolla on selkeästi voitu todentaa aikaisempia kokemuksia fyysisestä tai psyykkisestä väkivallasta, perheessä väkivallan todistajaksi joutumisesta tai kaltoinkohtelusta. Todennettu väkivalta tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että väkivalta on Pelastakaa lapset ry:n työntekijöiden tiedossa.

Eettisten syiden takia päädyimme Pelastakaa lapset ry:n yhteyshenkilön kanssa ratkaisuun, että saan vain niiden sijaisvanhempien yhteystiedot, jotka haluavat osallistua tutkimukseeni. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että sijaisperheiden kanssa työskentelevät työntekijät ottivat tehtäväkseen kysyä sijaisperheiltä, joissa on väkivaltataustaisia tai kaltoinkohdeltuja lapsia, heidän halukkuuttaan osallistua haastatteluun. Lähetin lyhyen tutkimussuunnitelmani myös Pelastakaa Lapset ry:n työntekijöille, jotta he voivat kertoa tutkimukseni tarkoituksesta mahdollisille haastateltaville.

Haastateltavien valinnassa en määritellyt sijaisperheessä elävien väkivaltataustaisten sijoitettujen lasten ikää, sillä tutkimukseni painoarvo on kuitenkin sijaisvanhempien kokemuksissa, jotka ovat jo sinänsä arvokkaita. Väkivaltataustaisten sijoitettujen lasten ikää tärkeämpi asia on se, kuinka kauan nämä lapset ovat eläneet sijaisperheessä. Kohderyhmääni valikoituinkin sijaisperheitä, joissa väkivaltataustainen sijoitettu lapsi tai lapset ovat eläneet jo vuosia niin, että lapsen tai lapsien perheeseen sijoittamisen prosessi ei ole enää käynnissä. Kaikissa perheissä väkivaltataustainen sijoitettu lapsi oli elänyt kyseisessä sijaisperheessä vähintään kaksi vuotta tai kauemmin.

Sijaisvanhempien yhteystietojen saamisen jälkeen otin sijaisvanhempiin itse yhteyttä puhelimitse. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 84) mukaan suostuminen voi olla monesti kiinni siitä, kuinka haastattelupyyntö esitetään. Koska suullinen lupa tutkimukseen osallistumisesta oli jo saatu, koin puhelimitse tapahtuvan yhteydenoton riittäväksi, enkä lähettänyt sijaisvanhemmille enää kirjallista yhteydenottoa. Koska

tutkimuksessani yhteystietojen saamista on edellyttänyt haastateltavan ainakin periaatteellinen suostumus osallistua tutkimukseeni, keskityin puhelussa siihen, että tutkittaville herää kiinnostus tutkimusta kohtaan. Hirsjärvi ja Hurme (2001, 84) kokevat puhelimitse tapahtuvan yhteydenoton hyödyksi juuri sen, että silloin on helpompi antaa tutkittavalle lisäinformaatiota suoraan ja luoda ensimmäinen reaaliaikainen kontakti, jolloin osallistuminen tutkimukseen on myös todennäköisempää. Puhelun aikana kerroin tutkimuksestani ja annoin tutkittaville mahdollisuuden kysellä askarruttavista asioista. Tämän lisäksi sovimme tapaamisajankohdasta ja tapaamispaikasta. Suurimman osan tutkittavista haastattelin heidän kotonaan ja yhden Pelastakaa lapset ry:n toimistolla. Puhelun aikana pyysin tutkittavia ottamaan minuun yhteyttä uudemman kerran, jos joitakin kysymyksiä heräisi ennen sovittua haastattelun ajankohtaa.

Tutkimukseen osallistuneiden kuvaamista olen miettinyt monelta kannalta. Tuomi ja Sarajärvi (2009) toteavat, että tutkimuksen kuluessa on turvattava osallistujien oikeudet ja hyvinvointi sekä pidettävä tutkimustiedot luottamuksellisina muun muassa huomioimalla vastausten nimettömyys. Tiedot on järjesteltävä siten, että vastausten nimettömyys voidaan taata. (Mts. 131.) Jouduinkin tutkimusta tehdessäni moneen otteeseen tarkasti pohtimaan, miten kuvaan tutkimukseen osallistuvia. Lopulta päädyin ratkaisuun, että en kuvaa haastatteluun osallistuneita juuri mitenkään. Kerron kuinka monta henkilöä haastattelin ja olivatko he miehiä vai naisia. Tämän enempää en heistä kerro, sillä nämä tiedot eivät ole tutkimuksen tulosten kannalta merkittäviä. Näkemystäni tutkittavien niukkasanaisestä kuvaamisesta tukee Gabbin (2010) ajatus siitä, että tutkittavan identiteetin suojaus on haastavaa nimenomaan siitä näkökulmasta, kuinka taata tunnistamattomuus myös tutkittavien lähipiiriltä – heiltä, jotka tuntevat tutkittavien tarinan parhaiten (mts. 468). Sijaisperheiden ja sijaishuollon pienet piirit sekä aiheen arkaluonteisuus asettavat haasteita sille, kuinka tutkimusta tehdessä voin taata tutkittavien anonymiteetin. Ratkaisuni kuvata perheitä hyvin vähän pyrkii takaamaan tutkittavien tunnistamattomuuden. Ennen kaikkea pidin tärkeimpänä asiana suojata myös heitä, joista tarina kertoo. Väkivaltaa kokeneiden sijoitettujen lasten anonymiteetin olen taannut muuttamalla aineistossa esiintyvien lasten nimet kasvien nimiksi. Tämän tutkimuksen aineistosta ei siis löydy ihmisten nimiä, eivätkä kasveista muodostetut peitenimet anna suoranaisesti viitteitä edes lapsen sukupuolesta.

Alun perin ajattelin, etten keskity sijaisvanhempien osalta kehenkään heidän lapsistaan erityisesti, vaan tavoitteenani oli tarkastella yleisemmällä tasolla sijaisvanhempien käsityksiä. Kuitenkin haastattelua laatiessani huomasin, että riskinä ovat tällöin yleisluonteiset vastaukset, jotka eivät kerro sijaisvanhempien kokemuksista todellisuudessa juuri mitään. Pyrinkin muotoilemaan haastattelusta sellaisen, että sijaisvanhemmat pystyivät halutessaan kertomaan kokemuksistaan jonkun väkivaltaa kokeneen sijoitetun lapsensa kautta tai vaihtoehtoisesti yleisesti keskittymättä kehenkään lapseen sen tarkemmin. Kaikki haastateltavat halusivat puhua kokemuksistaan tietyn lapsen tai tiettyjen sijoitettujen lapsien kautta. Kun haastattelutilanteessa päädyttiin tarkastelemaan sijaisvanhempien elämää useamman väkivaltataustaisen lapsen näkökulmasta, oli kyseessä aina samasta perheestä tulleet biologiset sisarukset, joilla oli siis myös suhteellisen samanlaiset kokemukset väkivallasta.

Aineistoni on varsin pieni laadullinen aineisto, jonka vuoksi ei ole merkityksellistä, kuinka moni haastateltavista on jotakin mieltä jostakin asiasta tai kuinka moni kokee jonkin asian tietyllä tavalla. Havaintojen kohteena tässä tutkimuksessa eivät ole kokemusten määrä vaan erilaiset kokemukset. Tämä on laadulliselle tutkimukselle tyypillistä ylipäättänsäkin (Eskola & Suoranta 1998). Tärkeämpänä pidän sitä, millaisia erilaisia näkökantoja ja kokemuksia aineistossa on. Jokaisen sijaisperheen ja väkivaltaa kokeneen sijoitetun lapsen kokemukset ovat yksilöllisiä ja jokainen reagoi kokemuksiinsa eri lailla. Tämän vuoksi otan aineistosta esille nimenomaan sen erilaisia nyansseja.

5.3 Haastattelu aineistonkeruun menetelmänä

Eskolan ja Suorannan (1998, 85) mukaan ”haastattelun tavoitteena on selvittää, mitä jollakulla on mielessään.” Haastattelu antaa mahdollisuuden tarkastella asioita toisen ihmisen näkökulmasta. Verrattuna esimerkiksi havainnointiin, haastattelussa tutkittavan näkökulma, mieli ja tarinat muodostuvat merkitykselliseksi. (Patton 2002, 86.) Ruusuvuori ja Tiittula (2005) toteavat, että vaikka haastattelu muistuttaa spontaania keskustelua, se eroaa siitä ainakin institutionalisuutensa vuoksi. Haastattelulla on siis

tietty päämäärä ja se palvelee jonkin tiedon saavuttamista. Haastattelussa noudatetaan tietynlaista roolijakoa: haastattelija on kysyjän eli tiedon kerääjän roolissa, kun taas haastateltava on vastaaja, jonka tehtävänä on antaa tietoa. Tutkimushaastattelu rakentuukin olennaisesti kysymysten ja vastausten varaan. Haastattelu voi muistuttaa joko kysymys-vastaustyyppistä toimintaa tai tavallista arkikeskustelua. Haastattelija ja haastateltava toimivat aina suhteessa toisiinsa, ja kaikki haastatteluaineisto on osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua verbaalista materiaalia. (Mts. 23–29.)

Keräsin aineistoni teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelulla pyritään etsimään vastauksia ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti johonkin tutkittavasta aiheesta jo aiemmin tiedettyyn (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75–77). Teemahaastattelu valikoitui haastattelumenetelmäksi, koska halusin kohdentaa tutkimuskysymykseni rakentamani teoriataustan perusteella tiettyihin teemoihin. Haastatteluissa pyrin selvittämään teemojen kautta hyvin käytännönläheisesti sijaisvanhempien arkea väkivaltataustaisen lapsen kanssa. Haastattelun teemat liittyivät kiinteästi väkivaltataustaisen lapsen kanssa elävän sijaisvanhemman elämään, joten haastattelussa liikutaan sijaisvanhempien tuntemalla maaperällä. Eskolan ja Suorannan (1998, 86–88) mukaan haastattelussa käytetyt teemat takaavat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa on puhuttu lähes samoista asioista.

Sovellan Eskolan ja Suorannan (1998, 86–88) ajatusta siitä, että teemahaastattelussa haastattelija kerää tietoa haastateltavalta ilman tarkkaa kysymysrunkoa pelkän muistia helpottavan tukilistan avulla. Kokemattomalle haastattelijalle tukilista voi olla kuitenkin liian heikko turva haastattelutilanteessa, joka on uusi ja jännittävä. Tämän vuoksi laadin haastatteluja varten itselleni kysymysrunгон, jota voin käyttää tarvittaessa, ettei mikään tutkimukseni kannalta merkittävä aihe jäisi käsittelemättä. En nimittäin osannut arvioida, miltä haastattelutilanne minusta tuntuu. Myös Hirsjärvi ja Hurme (2001, 201) toteavat, että haastattelijan on hahmoteltava teema-alueita ja kysymysmuotoja niin pitkälle, että voidaan turvata tarvittavan tiedon saanti. Ajatuksenani oli kuitenkin haastatella käyttämällä apunani tukilistaa kysyttävistä asioista, jolloin haastattelurunko toimi enemmänkin henkisenä tukena.

Ennen haastattelujen tekemistä ajattelin roolini haastattelijana intensiiviseksi kuuntelijaksi, joka ei kuitenkaan ota sen kummemmin kantaa tutkittavien kertomuksiin.

Roulston (2010, 116) puhuu haastattelijan tehtävästä toimia refleksiivisenä kuuntelijana, joka tarkoittaa tietoisuutta toimia haastateltavan roolissa ikään kuin heijastellen, samalla ymmärtäen, että me haastattelijoina vaikutamme myös haastattelun kulkuun suuresti. Ajattelemanani tutkijan rooli intensiivisenä kuuntelijana ei minun tutkimukseni kohdalla kuitenkaan täysin onnistunut. Olin toki läpi haastatteluiden kuuntelijakin roolissa, mutta tämän lisäksi rooliini haastattelijana tuli myös ymmärättäviä ja empaattisia sävyjä. Hirsjärveen ja Hurmeen (2001, 126) mukaan haastattelijaksi voi parhailtaankin olla enintään empaattinen ja sympaattinen ja nähdä haastateltava ihmisenä eikä kohteena. Haastattelutilanteet olivat kaiken kaikkiaan tunteellisia ja raskaita tilanteita, sillä niissä liikuttiin lähes koko ajan tutkittavien elämää monesti syvästikin koskettaneen aihealueen parissa. Pohjola (2003) puhuukin sosiaalitieteellisen tutkimuksen olevan monesti sensitiivistä tutkimusta, sillä niissä käsitellään usein ihmisten haastavia kokemuksia ja vaikeita elämäntilanteita.

Teemahaastatteluiden avulla kerätty tutkimusaineistoni koostuu sekä yksilö- että parihaastatteluista. Se, että tutkimuksessani on sekä yksilö- että parihaastatteluja, johtuu yksinkertaisesti siitä, että aiheen haastavuuden vuoksi annoin sijaisvanhemmille mahdollisuuden itse valita, haluavatko he osallistua haastatteluun yksin vai yhdessä. Suosittelin kaikille yksilöhaastattelua, mutta osa haastateltavista koki haastattelun aiheen olevan kummallekin sijaisvanhemmalle yhteinen. Parihaastatteluun osallistuneet totesivat, että kokemus heille sijoitetuista lapsista on sillä tapaa jaettu, että on luontevaa osallistua myös haastatteluun yhdessä. Parihaastattelu on käytetty menetelmä muun muassa perhetutkimuksessa, jossa erityisesti aviopareja on haastateltu jostakin molempia osapuolia koskevasta asiasta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna sijaisvanhempien haastattelu yhdessä vaikuttaa hyvin perustellulta. Toisaalta myös yksilöhaastattelu on tutkimuksessani perusteltu, sillä jokaisella sijaisvanhemmalla on myös oma yksilöllinen kokemuksensa sijaisvanhempana toimimisesta. Eskolan ja Suorannan (1998, 94–95) mukaan yksi tapa hyödyntää ryhmähaastattelua on käyttää sitä yksilöhaastattelujen ohella, niin kuin olen tässä tutkimuksessa päättänyt tekemään.

Haastattelin tutkimukseeni kahta sijaisvanhempaa yksilöhaastattelun avulla ja kolme sijaisvanhempipariskuntaa parihaastattelun avulla. Haastatteluun osallistui siis neljä sijaisäitiä ja neljä sijaisisää eri puolilta Suomea. Haastatteluja kertyi siis yhteensä

viisi. Omaksi haasteeksi tutkimuksessani muotoutuukin yksilö- ja parihaastatteluista saatavan tietojen yhdistäminen, sillä yksilö- ja ryhmähaastattelun (johon parihaastattelu kuuluu) antama tieto on jossakin määrin erilaista. Parihaastattelussa pari pyrkii muodostamaan yhteisen kannan johonkin keskusteltavaan aiheeseen, kun taas yksilöhaastattelussa vuorovaikutus on tutkijan ja haastateltavan välillä ja haastateltava kertoo kokemuksiaan tai käsityksiään oman todellisuutensa pohjalta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61–62.) Toisaalta hyötynä erilaisten aineistonkeruutapojen yhdistelemisestä samassa tutkimuksessa on monipuolinen tieto. Ensimmäisestä parihaastattelusta päätettiin haastateltavien kotona juuri ennen haastattelua. En ollut tuolloin tutustunut parihaastatteluun aineistonkeruumuotona paljoakaan, joten valmistautuminen parihaastatteluun olisi voinut olla aluksi järjestelmällisempää. Toisaalta pariskuntien keskustelu keskenään oli arvatenkin hyvin luontevaa ja he itse osasivat jakaa keskusteluvuoron sille, kummalla oli sanottavaa. Minun ei siis haastattelija tarvinnut olla juurikaan jakamassa puheenvuoroja.

Teemahaastattelussa haastatteluteemat ovat etukäteen määrättyjä ja ne edustavat teoreettisten pääkäsitteiden spesifioituja alakäsitteitä tai luokkia. Ne ovat siis yksityiskohtaisempia ja selväsanaisempia kuin varsinaiset tutkimusongelmat. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 66.) Haastattelukysymyksistä muotoutui viisi teemaa (liite 1): 1) sijaisperheen alkutaival väkivaltataustaisen lapsen kanssa, 2) väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen kasvattaminen, 3) sijoitetun lapsen väkivaltakokemusten käsittely sijaisperheessä, 4) sijoitetun lapsen ihmissuhteet ja 5) sijaisvanhemman oma jaksaminen/tuki.

Muutamassa haastattelutilanteessa etenin järjestyksessä haastattelurungon teemojen mukaisesti, mutta monessa haastattelussa teemoja käytiin läpi monenlaisessa järjestyksessä kuitenkin niin, että jokaisessa haastattelussa lähdettiin liikkeelle teemasta numero yksi ja viimeisenä läpikäytiin teema numero 5. Kaikkien haastateltavien kanssa käytiin kuitenkin kaikki teemat läpi jossakin muodossa. Haastattelut muotoutuivat eri haastateltavien kohdalla kuitenkin erilaisiksi, sillä esimerkiksi yhdessä haastattelussa kävi ilmi, etteivät sijaisvanhemmat tai sijoitettu lapsi pitäneet lainkaan yhteyttä sijoitetun lapsen biologiseen perheeseen. Koska neljäs teema muodostuu kuitenkin pääosin sijoitetun lapsen suhteista biologiseen perheeseen, käsiteltiin tätä teemaa haastattelussa vain osin. Osalta haastateltavista kysyin paljon kysymyksiä, kun taas osaa

haastateltavista ohjasin vain kertomaan, mistä teemasta keskustelisimme ja annoin haastateltavan johtaa keskustelua. Lyhyin haastattelu kesti 55 minuuttia ja pisin yli puolitoista tuntia. Aineistoa kertyi tekstiksi purettuna 1,5 rivivälillä noin 130 sivua.

Vaikka tutkija ikään kuin vapautuu tutkijan tiukasta asemasta tarkkojen haastattelukysymysten puuttuessa, on tutkijan kuitenkin huomioitava kielen merkitys tutkimuksen suunnittelussa. Tutkimusta suunniteltaessa ei voida tyytyä ajatukseen, että tutkija ja tutkittava puhuisivat jo lähtökohtaisesti ”samalla kielellä”, vaan tutkijan on huomioitava, että jokainen ihminen tarkastelee tutkittavaa asiaa omasta lähtökohdastaan. Haastattelu on aineistonkeruutapa, jossa on syytä kiinnittää huomiota erityisesti kieleen. Kielellinen valmius ja kommunikointityylit vaihtelevat eri sosiaaliluokissa, ja sanojen sivumerkitykset muodostuvat eri ihmisillä erilaisiksi. Haastattelusta muodostuukin kahden tai useamman henkilön välinen kielipeli. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48, 49–53.) Oman tutkijaroolin kannalta tärkein kielen huomioimisen vaihe on varmasti jo haastattelukysymysten suunnittelussa, jolloin päätän kysymyksille jonkinlaiset raamit. Haastattelutilanteessa pyrin poimimaan haastateltavan käyttämän kielen myös haastattelun kieleksi. Esimerkiksi jos sijaisvanhemmat puhuivat lapsesta etunimellä, käytin lapsen nimeä myös itse. Muutama haastateltava puhui taas pelkästään sijaislapsesta, joten noudatin heidän sanatonta viestiään ja puhuin itse myös samaan tapaan sijaislapsesta.

Haastattelutilanteet olivat intensiivisiä. Tarkan kuuntelemisen ja haastattelukysymysten esittämisen lisäksi yritin koko ajan rakentaa luottamusta haastateltavan ja itseni välille. Muutamassa haastattelussa kävikin niin, että haastattelun loppupuolella jo aikaisemmin käsitellyt teemat saivat täydennystä, kun haastateltaville joko tuli mieleen tai he halusivat täydentää aiemmin kertomiaan asioita. Luultavasti tämä johtui juuri onnistuneesta luottamuksen rakentamisesta. Haastateltavat uskalsivat haastattelun jälkeen kertoa minulle vielä henkilökohtaisempia asioita. Se, että haastattelut tuntuivat paikoin raskailta, johtuu osaksi aiheen rankkuudesta ja osin omasta kokemattomuudestani haastattelijana. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 124) mukaan aloittelijan tyypillisin virhe on usein joustamattomuus, vastausten huono kuunteleminen ja puhuminen liikaa haastattelijan roolissa. Olin ennakkoon kiinnittänyt huomiota näihin aloittelevalle tutkijalle tyypillisiin virheisiin, joten ne eivät olleet

kovinkaan suuri ongelma. Kuitenkin kysymysten rakentamiseen olisin voinut kiinnittää enemmän huomiota paikoitellen.

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005) mukaan haastattelun aloittaminen ja lopettaminen vaatii erityistä toimintaa. Haastattelun alussa luodaan yhteistä maaperää ennen kuin siirrytään varsinaiseen haastatteluun ja haastattelun loppupuolella puolestaan valmistetaan haastateltavaa tilanteen loppumiseen ja jatkoon. (Mts. 24–25.) Haastattelun loputtua pyysin haastateltavaa soittamaan, jos myöhemmin tulee mieleen jotakin tärkeää, jonka tutkittava haluaisi sanoa tai täsmentää. Pyysin myös itse lupaa soittaa, jos jotakin kysyttävää haastatteluun liittyen tulisi myöhemmin. Haastattelun loputtua haastateltavat kyselivät opinnoistani ja moni näki tutkimusaiheeni tärkeäksi.

5.4 Aineiston analysointi

Tein tutkimuksessani laadullista analyysia, joka pyrkii Tuomen ja Sarajärven (2009, 85) mukaan kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa ja antamaan teoreettisesti mielekkään tulkinnan jollekin ilmiölle. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja tiivistää se selkeäksi ja mielekkääksi kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. Aineiston analysoinnin tarkoitus on päinvastoin kasvattaa informaatioarvoa tekemällä hajanaisesta aineistosta selkeä ja mielekäs. (Mts. 137.) Tähän Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 11) kuitenkin lisäävät, että haastatteluaineistoa voi lähestyä monella tavalla ja siksi on tärkeää kuvata mahdollisimman tarkasti tapaa, jolla aineistoa on käsitelty.

Ennen varsinaisen analyysin aloittamista purin aineiston nauhalta tekstiksi. Yleistä keskustelua en ole litteroinut, jos se ei liity tutkimaani aiheeseen. Pitkän haastattelun aikana istuimme usein kahvipöydässä ja välillä keskustelu ajautui luonnollisesti yleisempiin aiheisiin. Koska tutkimukseni käsittelemä aihe on hyvin herkkä ja paikoitellen arka, olen kiinnittänyt anonymiteetin säilyttämiseen myös litterointivaiheessa huomiota. Olen tehnyt tunnistamattomuuden ja anonymiteetin säilyttämiseksi enemmän kuin vain muuttanut haastateltavien tunnistetiedot. Olen harkinnanvaraisesti jättänyt joitakin kohtia nauhalta avaamatta tekstiin, kun arvelin

niissä olevan tunnistettavuuden kannalta jonkinlaisen riskin. Ne kohdat nauhalla, jotka olen jättänyt litteroimatta, on kuitenkin merkitty litterointitekstissä katkoviivalla. Perään olen laittanut sulkuihin merkinnän, mitä avaamaton tekstipätkä koskee. Esimerkiksi seuraavasta kohdasta olen jättänyt haastateltavan kuvauksen perheenjäsenistä litteroinnin ulkopuolelle: (Miten sijaislapsen tulo muutti perhettänne?) ”joo meni koko pakka uusiks et ---- (puhetta ketä asui kotona tuolloin), mä kuvittelin et sieltä tulee kaks sellasta...” Edellistä esimerkkiä mukailleen haastateltavien kuvaukset perheestä, perhesuhteista, sijaislapsien määrästä, paikkakunnista, nimistä ja muista yksityishenkilöihin tai ammattilaisiin koskevista viittauksista olen tutkittavien suojan nimessä jättänyt kirjaamatta tai muuttanut.

Nauhalla esiintyvien sijoitettujen lasten nimet olen muuttanut jo litterointivaiheessa. Lasten nimet ovat tässä tutkimuksessa kasvien nimiä, sillä halusin löytää nimiä, joita ei ainakaan yleisesti suomen kielessä käytetä. Lasten nimet eivät ota kantaa sukupuoleen, vaikkakin voivat lukijassa mieltä jompaankumpaan sukupuoleen liittyviksi. Aineistositaatin perässä oleva numero (2) kertoo, mistä haastattelusta kulloinkin on kyse. Haastattelun numero ei kuitenkaan selvennä, onko puhujana sitaatissa sijaisäiti vai -isä. Kuitenkin joissakin sitaateissa, kun sijaisvanhempipariskunta on keskustellut tai kommentoinut jotakin asiaa yhdessä, olen jättänyt sijaisvanhemman sukupuolen esille selventämään keskustelua. Numero ei kuitenkaan anna viitettä siitä, puhuuko sitaattipätkässä sijaisisä vai -äiti tai onko kyseessä yksilö- vai parihaastattelu. Monta pistettä peräjälkeen ... tarkoittaa haastateltavan pitkää hiljaisuutta ja kaksi katkonaista viivaa -- peräjälkeen tarkoittaa tekemääni ratkaisua jättää jokin pätkä pois sitaatin alun ja lopun väliltä. Hakasulkeet kertovat, jos olen tarkentanut puhujan puhetta: *ja täällä [sijaisperheessä] se on ihan tavattoman vilkas tyttö.*

Laadullista analyysia on Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan mahdollista tehdä kahdesta eri lähtökohdasta. Toinen vaihtoehto on pitäytyä tiukasti aineistossa ja rakentaa tulkintoja tiiviisti aineistosta käsin, kun taas toinen tapa on pitää teoreettista ajattelua lähtökohtana tutkijan aineistoon tekemille tulkinnoille (mts. 137). Oma tapani lähestyä aineistoa on näiden kahden vaihtoehdon välimaastossa. Tätä voin perustella sillä, että olen lähtenyt liikkeelle paneutumalla teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin, jonka jälkeen olen laatinut teemahaastattelurungon teoreettisten tarkastelujen pohjalta. Kuitenkin aineiston analyysissa lähdin mahdollisuuksien mukaan liikkeelle aineistosta.

Haastattelun teemat eivät ole suoraan tutkimukseni tuloksien teemoja, sillä haastattelun teemat ovat vain keinotekoisia rajauksia tutkittavaan aiheeseen. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 96) kutsuvat tällaista tapaa tarkastella aineistoa teoriaohjaavaksi analyysiksi ja Eskola (2001, 137) teoriasidonnaiseksi analyysiksi. Pyrin siis hyötymään teoriasta kadottamatta silti aineiston tarjoamia mahdollisuuksia. Aineiston analyysissa on siis teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjaudu suoraan teoriaan, vaan teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 96).

Tulkintojen tekeminen ei ole yksinkertainen asia, sillä tulkinnan tekemiseen ei ole laadullisessa tutkimuksessa mitään muodollisia ohjeita. Laadullisen tutkimuksen tulkinnat ovat ikään kuin toisen asteen tulkintoja. Tutkittavien tulkinnat maailmasta ovat ensimmäisen asteen tulkintaa, kun taas tutkija koettaa ymmärtää tutkittavien elämysmaailmaa ja tekee siten toisen asteen tulkintoja. (Eskola & Suoranta 1998, 145–152.) Tavallaan voi ajatella, että tutkimuksessani jotkut tulkinnat voivat olla tietyistä näkökulmasta tarkasteltuna myös kolmannen asteen tulkintoja, sillä sijaisvanhemmat puhuivat haastatteluissa paljon myös sijoitettujen lasten kokemuksista omien tulkintojensa kautta. Kuitenkin tutkimuskysymysteni kautta tarkasteltuna sijaisvanhempien haastatteleminen on relevanttia, vaikka paikoin tutkimukseni pitäytyykin kolmannen asteen tulkintoihin.

Kaikkeen laadulliseen tutkimukseen sopiva perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi, jota voidaan käyttää sekä yksittäisenä metodina tai väljänä teoreettisena kehyksenä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysin roolina on toimia nimenomaan väljänä teoreettisena kehyksenä, jonka sisässä pyrin toteuttamaan aineistolle sopivan analyysikokonaisuuden. Olen noudattanut sisällönanalyysiä pääpiirteittäin aineiston analyysissa ja sisällönanalyysi onkin antanut systemaattisen tavan etsiä tekstin merkityksiä, mitä Tuomi ja Sarajärvi (2009, 104) pitävät sisällönanalyysin ansiona.

Laadullinen analyysi lähtee liikkeelle aineiston järjestämisestä sen jälkeen, kun se on kerätty, purettu tekstiksi ja valmisteltu teknisesti käsiteltävään muotoon (Eskola & Suoranta 1998, 150). Ensiksi luin aineistoa huolella läpi moneen otteeseen. Tämän jälkeen aloitin teemahaastatteluaineiston käsittelemisen järjestelemällä aineiston haastattelussa toteutettuihin teemoihin, kuten Eskola (2001, 143–144) antaa neuvoksi. Samaan haastatteluteemaan kuuluvia vastauksia oli eri puolilla haastatteluaineistoa,

minkä vuoksi ”leikkaa ja liimaa” -periaatteella samojen teemojen alle kuuluvat vastaukset oli ensiksi liitettävä yhteen. Kävin ensin haastattelut yksi kerrallaan läpi ja järjestin kunkin haastattelun teemoittain. Tämän jälkeen siirsin eri haastatteluista samaa haastattelun teemaa koskevat vastaukset omaksi tiedostokseen, jolloin oli helpompi hahmottaa, miten eri vastaajat olivat vastanneet samaan teemaan liittyviin kysymyksiin.

Järjesteltyäni aineiston haastattelun teemojen mukaiseksi keskityin lukemaan aineistoa paljon. Lukemisen yhteydessä pelkistin tutkittavien polveilevaa puhetta ja karsin pois kohtia, jotka eivät liittyneet mihinkään. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan aluksi kun aineistoa aletaan käsitellä, on hyvä lähteä liikkeelle aineiston pelkistämisestä, epäolennaisuuksien karsimisesta, tiivistämisestä ja aineiston pilkkomisesta. Tätä kutsutaan aineiston redusoinniksi. (Mts. 108–109.) Tein aineiston pelkistämistä eli redusointia käytännönläheisesti käyttämällä erivärisiä puuvärejä ja leikkaamalla tämän jälkeen aineiston värikoodien mukaan palasiksi. Samankaltaiset pelkistetyt ilmaukset alleviivasin samalla värillä. Analyysin aikana tavoitteenani oli irrottautua haastattelun teemoista ja jäsentää aineistoa uudella tavalla. Haastattelun teemat auttoivat aluksi aineiston järjestämisessä, mutta tämän jälkeen luovuin niistä ja pyrin rakentamaan muita katsontatapoja aineistoon.

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan aineiston analyysi etenee pelkistämisen jälkeen klusterointiin eli aineiston ryhmittelyyn. Aineistosta etsitään tässä vaiheessa samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ja aineiston tämän kaltaisen käsittelyn myötä aineisto tiivistyy vähitellen. Pelkistetyt ilmaukset yhdistyvät klusteroinnin myötä alaluokiksi. Alaluokkia yhdistelemällä puolestaan syntyy yläluokkia ja yläluokkia yhdistelemällä pääluokkia. Lopulta klusteroinnin myötä siirrytään abstrahointiin, minkä tavoitteena on muodostaa teoreettisia käsitteitä. (Mts. 110–111.) Tein tutkimuksessani sisällönanalyysia samaan tapaan edellä kuvatun luokittelun mukaan. Etenin tutkimuksessani ikään kuin alhaalta ylöspäin eli pilkoin ensin aineiston alaluokkiin, joita yhdistelemällä syntyi yläluokkia, joista puolestaan loppujen lopuksi muotoutui kolme pääluokkaa eli teemaa. Esimerkiksi ”*sehän tulee hirveen ja tuleehan se välillä vieläkin, sitähan tulee sellanen viha tietenkkin, että eihän se, että kun lapsen elämä on saatu ihan sekasin*” pelkistin vanhemman tunteet lapsen väkivaltakokemuksista - ilmaukseen. Pelkistettyjä ilmauksia yhdistelemällä muotoutui yläluokkia (sijaisvanhempi suhteissa, sijaisvanhemman jaksaminen, keinot selviytyä sijoitetun

lapsen kokemuksista), joista puolestaan muotoutui lopullinen kolmas teema: sijaisvanhempi väkivallan kontekstissa.

Esimerkki alhaalta ylöspäin kulkevasta analyysistä: Sitaatti (*ei se tullu heti, tai oikeestaan sillai tajus vähän ajan kuluttua, et hei miten tää menee, niin sit silmät aukesi, että hei nyt on jotakin tosi pahasti vialla*) → pelkistäminen (väkivallan ilmitulo) → yläluokka (väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen alkuaika sijaisperheessä → teema 1 (sijoitettu lapsi väkivallan kontekstissa).

Aineisto ei itsessään puhu puolestaan, eikä aineiston taakse voi piiloutua. Analyysin tavoitteena on saada aineistosta irti jotakin, mitä aineistokatkemat ja suorat lainaukset eivät jo kerro puolestaan. (Ruusu vuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 19.) Aineiston analyysin myötä nostin aineistosta kolme teemaa: Sijoitettu lapsi väkivallan kontekstissa, väkivalta sijaisperheen kontekstissa ja sijaisvanhempi väkivaltakontekstissa. Aineiston analyysin vaiheiden myötä olen päätenyt jaotteluun, jossa on varmasti paikoin yhtenevyyttä tutkimuksen teoreettiseen taustaan, vaikka pääasiallisesti olen pyrkinyt pääsemään irti tutkimuksen teoreettisesta tausta ja rakentamaan aineistolähtöisempää tapaa tarkastella aineistoa. Tutkimuksen analyysin myötä syntyneet teemat pyrkivät siis käsitteellistämään aineistoa kuitenkin kadottamatta aineiston alkuperäistä viestiä. Myös Ruusu vuori, Nikander ja Hyvärinen (2010) toteavat, että käsitteellistetty ja teoreettinen näkemys tutkittavasta ilmiöstä ei voi koskaan olla puhtaasti aineistolähtöistä, vaan kaikki tutkijan tekemät kuvaukset ja jäsennykset ovat vääjäämättä teoreettisten käsitteiden ja tutkimusasetelman koskettamia (Mts. 19).

6 EETTISIÄ POHDINTOJA

Olen pohtinut eettisiä kysymyksiä tutkimusprosessin eri vaiheissa ja niitä käsitellään myös useissa kohdin tätä tutkimusraporttia. Tässä luvussa keskeisimmät pohdinnat ovat lähinnä kootusti. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan tutkimuksen ja etiikan välillä on kahtalainen yhteys. Toisaalta tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin ja toisaalta taas eettiset pohdinnat vaikuttavat tutkijan tieteellisessä työssä tekemiin valintoihin. (Mts. 125–128.) Jos tutkija tunnistaa eettisten kysymysten problematiikan, hän myös todennäköisesti tekee eettisesti asiallista tutkimusta (Eskola & Suoranta 1998, 52). Tutkimusetiikkaan voidaankin laadullisessa tutkimuksessa suhtautua eri tavoin. Toisessa ääripäässä tutkimusetiikka on enemmänkin teknisluontoinen normi, kun taas toisessa ääripäässä tutkimusetiikka liittyy kiinteästi metodologiaan. Selkeästi lähempänä omia tutkimuseettisiä pohdintojani on jälkimmäinen metodologiaan liittyvä tapa tarkastella tutkimusetiikkaa näkemällä kaikki tutkimuksessa tehdyt ratkaisut ikään kuin moraalisisina valintoina. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 125–128.) Eettiset pohdinnat ovat tutkimuksessani olleet läpi koko prosessin vahvassa roolissa. Avaan tässä luvussa tarkemmin sitä, millaisia eettisiä ratkaisuja olen tutkimuksen eri vaiheissa tehnyt.

Koska erityisesti ihmistieteissä joudutaan eettisten kysymysten eteen joka vaiheessa, on ennen tutkimuksen alkua syytä pohtia oman aiheen eettistä kestävyyttä tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimussuunnitelman kautta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 19–20). Jo ennen tutkimusprosessin varsinaista aloittamista pohdin, millä tavoin voin tarkastella sijoitettujen lasten väkivaltataustaa sijaisperheessä ilman, että joudun tutkimukseni teossa eettisesti kestävämmään tilanteeseen. Tässä tutkimuksessa lapsien haastattelemiselle olisi ollut tutkimukselle asetettujen eettisten vaatimusten varjolla hyvin vaikea löytää perusteita. Sijaisvanhempien näkökulman valitseminen helpotti omalta osaltaan tilannetta, mutta tämän jälkeen edessä oli taas uusia haasteita: aihe voi olla tutkimuksellisesti herkkä myös sijaisvanhemmille.

Gabbin (2010) mukaan yksi tapa ottaa eettisesti vastuuta on tutkijana ennakoita tai yrittää ennustaa, millaista tietoa ollaan etsimässä, eikä siis vain etsiä mitä vain kiinnostavaa aineistosta. Ei siis vain riitä, että pidetään yllä niin sanottua eettistä

puhetta. (Mts. 461–478.) Ottaessani yhteyttä sijaisvanhempiin puhelimitse kerroin tutkimukseni tarkoituksesta sekä pääperiaatteissaan siitä, mistä aikoisimme haastattelun aikana puhua. Haastateltavien valmistaminen haastatteluun auttaa juuri tätä Gabbin tarkoittamaa yritystä ennakoida ja ottaa vastuuta tutkimuksen kulusta. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 131) sekä Eskola ja Suoranta (1998) puhuvat samasta asiasta tutkittavien suojan näkökulmasta. Heidän mukaansa tutkittavien suoja on tutkimuseettisissä pohdinnoissa jopa keskeisin huomiota vaativa asia. Tutkittavien suoja toteutetaan selvittämällä tutkittaville tutkimuksen tavoitteet, takaamalla osallistujille vapaaehtoinen osallistuminen ja kertomalla osallistujille, mistä tutkimuksessa on kyse. (Mts. 93–94) Käymäni keskustelut haastateltavien kanssa jo ennen haastattelua liittyivät juuri tutkittavien suojan parhaaseen mahdolliseen toteuttamiseen.

Ensimmäisen haastattelun myötä ymmärsin, että eettisyys ei siis ole tutkimuksessani pelkästään tärkeä asia, vaan se on tutkimuksessani tärkein huomioonotettava asia. Haastatteluista saamani tiedot ovat osin arkaluonteisia ja tutkittavien anonymiteetin ehdoton takaaminen on tutkimuksen kuluessa muotoutunut tutkimukseni keskeisemmäksi tavoitteeksi. Eettisyys on asia, josta haluan olla tutkimuksessani vastuussa. Pohjola (2003) toteaa sosiaalitieteen tutkimukselta vaadittavan eettisyyden olevan jotakin enemmän kuin mitä yleensä tutkimukselta eettisyyden suhteen vaaditaan. Sosiaalitieteissä sensitiivisyys nivoutuu eettisyyteen. Vaatimus tällaiselle sensitiivisyydelle kumpuaa vaativista tutkimusaiheista, sillä ne käsittelevät useimmiten ihmisten haastavia kokemuksia ja vaikeita elämäntilanteita. (Pohjola 2003.)

Itse haastattelutilanteeseen liittyy myös useita eettisiä haasteita. Patton (2002) muistuttaa, että haastattelun ensisijainen tarkoitus on kerätä tietoa eikä muuttaa haastateltavaa ihmistä. Haastattelija ei ole terapeutti eikä tuomari. Toisaalta haastattelutilanteissa voi tulla eteen asioita, jotka herättävät haastattelijassa monenlaisia tunteita. Riskinä voi tuolloin olla helposti omien tunteiden sekoittuminen saatuun tietoon. (Mts. 405–406.) Gabb (2010, 472–474) on myös pohtinut samansuuntaisesti tutkijan ja tutkittavan suhdetta. Tutkittaviin tutustumisen myötä voi tuntua hankalalta esittää tutkittavista heille epäsuotuisaa tietoa. Tutkija hyötyy haastatteluista kuitenkin aina, tutkittavien hyöty on kyseenalaisempi asia. Pattonin (2002, 405) mukaan

haastateltavat hyötyvät haastattelusta vain silloin, kun kyseessä on onnistunut haastattelu. Silloin haastateltava voi oppia itsestään jotain uutta, mitä hän ei ole ennen itsestään ymmärtänyt. Pohdin myös sitä, millaista hyötyä tutkimukseni voi tarjota tutkittaville itselleen tai voiko tutkimukseni aiheuttaa tutkittavilleni esimerkiksi psyykkistä stressiä. Pyrin erityisesti haastattelukysymysten suunnittelulla siihen, ettei haastattelu ole kuormittava. Huolellinen valmistautuminen ja ennakointi olivat keinojani tehdä haastattelutilanteesta miellyttävä tilanne myös haastateltaville.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 127) painottavat myös eettistä kestävyyttä. Eettisen kestävyuden yksi kriteeri on tutkimuksen laatu. Laadullinen tutkimus ei muodostu suoraan laadukkaaksi tutkimukseksi, vaan tutkijan on huolehdittava siitä, että kaikki tutkimuksen vaiheet tutkimussuunnitelmasta raportointiin on tehty hyvin. Eettisyys kietoutuu siis omalta osaltaan myös luotettavuus- ja arviointikysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127; Hirsjärvi ja Hurme 2001, 19–20.) Luotettavuuteen liittyviä seikkoja pohdin erikseen myöhemmin.

7 SIJOITETTU LAPSI VÄKIVALLAN KONTEKSTISSA

Tutkimukseni ei ole alun alkaenkaan pyrkinyt selvittämään, kuinka asioiden tulisi sijaisvanhempien mukaan olla. Toki aineistossa sijaisvanhemmat esittävät paljon ehdotuksia siitä, millaisia ratkaisuja sijaisvanhemmuuden ja sijaishuollon suhteen tulisi tehdä. Tutkimukseni tarkoitus on kuitenkin valaista ja kertoa jotakin siitä, millaisen tilan sijoitetun lapsen kokema väkivalta saa eri teemojeni mukaisissa konteksteissa. Aineiston analyysin myötä nostin aineistosta kolme teemaa: (1) Sijoitettu lapsi väkivallan kontekstissa, (2) väkivallan ilmiäisy sijaisperheessä ja (3) sijaisvanhempi väkivaltakontekstissa. Seuraavaksi esittelen tutkimuksen tuloksia teemojen mukaisessa järjestyksessä. Kutakin teemaa käsittelen omassa luvussaan.

7.1 Väkivaltaa kokeneen lapsen alkutaival sijaisperheessä

Kaikki sijaisvanhemmat tiesivät jotain sijoitetusta lapsesta jo ennen kuin lapsi saapui sijaisperheeseen. Tosin se, millaista informaatiota lapsesta ennakolta saatiin, oli kaikkien mielestä yksiä sijaisvanhempia lukuun ottamatta hyvin niukkaa. Kaikki sijaisvanhemmat saivat tietää lapsen sukupuolen ja iän sekä jonkinlaisen pintapuolisen kuvauksen lapsen taustasta. Yksi sijaisvanhempi kertoi heidän saaneen kuulla, *että se ois ihan hyvän perushoidon ehkä saanu siihen asti (3)*. Suurin osa haastatelluista kertoi saaneensa tietää edellisen lainauksen tapaan hyvin pintapuolisesti asioita lapsen taustasta.

Lapsen taustan lisäksi myös lapsen aiemmat kokemukset väkivallasta olivat kaikilta haastattelemltani sijaisvanhemmilta yksiä vanhempia lukuun ottamatta paljolti piilossa. Sijaisvanhempien kokemukset siitä, miksi tietoa ei ollut saatu, olivat hyvin erilaisia.

No kyseltiin tietysti, mä kysyin siitä moneen kertaan ja kellään ei ollu mitään tietoa, me ei saatu siitä lapsesta tietoa. Koska näille oli pitkään etitty kotia ja meiltä vaan pimitettiin kaikki tiedot. (2)

Ei sitä tienny kukaan...monta kertaa sitä puhuttukin, että ei oo tiedetty sitä, eikä sitä tiedä vielääkään. (3)

Ensimmäisen haastateltavan mukaan olemassa oleva tieto jätettiin vain kertomatta sijaisvanhemmille, kun taas jälkimmäinen haastateltava koki, että tietoa lapsen väkivaltakokemuksista ei ole ollut kenellekään. Vain yhdet sijaisvanhemmat kertoivat saaneensa kuulla ja lukea hyvin paljon tietoja lapsesta jo ennakkoon. Sijaisvanhemmat olivat saaneet tietoja niin lapsen perhetaustasta, lapsesta itsestään sekä lapsen väkivaltakokemuksista.

*Sijaisisä: Siihen on sänkyyn jossakin vaiheessa palavaa pyyhettä heitetty.
Sijaisäiti: Niinkun hänet on yritetty polttaa. (5)*

Perhe on tiennyt sijoitettavasta lapsesta varsin isoja asioita etukäteen jo ennen kuin he ovat edes tavanneet lasta. Vaikka kaikilla aineistossa esiintyvillä lapsilla on kokemuksia joko erimuotoisesta väkivallasta tai kaltoinkohtelusta, eivät lapsen väkivaltataustasta kuitenkaan tieneet sijoituksen alkaessa kuin yhdet sijaisvanhemmat. Tämä voi kertoa jotakin siitä, kuinka piilossa väkivaltailmiö usein on ennen lapsen siirtymistä sijaishuollon pariin. Kuitenkin on eri asia tietää täsmälleen, mitä lapselle on tapahtunut ja millaisia kokemuksia lapsella taustassaan on, kuin tunnustella niitä pikkuhiljaa osana arkea.

Aineiston pohjalta voi tehdä päätelmän, että tiedon saaminen lapsista oli sijaisvanhemmista ristiriitaista. Yhtä lukuun ottamatta kaikki olisivat toivoneet saavansa enemmän tietoa heidän perheeseensä tulleista lapsista, sillä tietojen katsottiin olevan oleellisia arkielämän ja perheen toimivuuden kannalta. Toisaalta yksi vanhempi kyseenalaisti etukäteistietojen tarpeellisuuden, sillä sijaisvanhemman mukaan ilman ennakkotietoja lapseen on helpompi tutustua ilman ennakko-oletuksia. Kuitenkin ne, joiden arki sijoitettujen lasten kanssa oli haastavaa, olisivat halunneet tietää enemmän heille tulleista lapsista.

Kaiken kaikkiaan lapsen väkivaltatausta oli alkuaikoina sijaisperheessä monella tapaa piilossa. Kaikissa perheissä väkivallan jättämät jäljet lapseen ovat vielä haastatteluhetkelläkin monella tapaa tunnustelun alla. Yksi vanhempi totesikin, että lapsen väkivaltakokemuksia *putkahtelee vähän niin kuin jutteluiden lomassa (3)*.

Kaikki sijaisvanhemmat kokivat, että vei aikaa yhdistellä ja koota lapsen käyttäytymisestä niitä asioita, jotka kertoivat lapsen väkivaltakokemuksista.

Ei se tullu ihan heti, tai oikeestaan sillai tajus vähän ajan kuluttua, et hei miten tää menee, niin sit niinkun silmät aukesi, että hei nyt on jotakin tosi pahasti vialla. Meni siinä varmaan joku kuukausi tai pari kuukautta ennen kuin mä, ja kaikki laitto sen piikkiin, et tää on tämmönen siirtymävaihe ja muuta mut. (2)

Sanotaan, että noin kolme kuukautta meni sillai, että ennen kun me huomattiin taas se seksuaalinen kanssakäyminen näillä siskoksilla. (1)

Muutama sijaisvanhempi kuvasi sijaisperheeseen sijoitettujen lasten ensimmäisiä viikkoja sijaisperheessä ihaniksi, jonka aikana vanhemmalle ehti tulla tunne siitä, että lapsi on hyvin iloinen, tasapainoinen ja kaiken kaikkiaan hyvin helppo lapsi. Yhden sijaisvanhemman mukaan lapsella oli *hyvin sillai jotenkin jotkut psyykkiset systeemit päällä* (3), jonka vuoksi lapsi yritti miellyttää uutta perhettään. Ainoastaan yksi sijaisvanhempi kuvasi lapsen oireilun alkaneen heti, kun he saivat lapset lastenkodin pihalta auton kyytiin. Kaikilla lapsilla oireilu alkoi viimeistään niin kutsutun ”kuherruskuukauden” päätyttyä. Perheeseen sijoitettujen lasten kokema väkivalta oli osassa perheistä alusta alkaen läsnä, osassa se ilmeni ja tuli näkyväksi vähitellen sijaisvanhempien tarkkaillessa lapsia ja huomattaessa erilaisia asioita lapsista. Yhdet sijaisvanhemmat tosin kokivat, etteivät he vielääkään varsinaisesti tiedä heille tulleiden sisarusten taustoja.

Jos väkivallasta vielä puhutaan, niin me ollaan aika huonoja haastateltavia, kun ei me sillai ensinnäkään tiedetä onko siellä ollu [väkivaltaa], mutta kyllä meillä epäilystä on. (4)

Kaikille haastattelussa sijaisvanhempien kuvaamille lapsille sijoitetuille lapsille oli haastavaa sijoituksen alkuaikoina elää tavallista arkea, johon kuuluu erilaisia rutiineja ja tapoja. Monet sijaisperheiden arkirutiineista olivat perheeseen sijoitetuille lapsille mahdottomia toteuttaa. Ketola (2008) kysyykin, ovatko sijaisperheisiin sijoitettavat lapset liian pahoinvoivia tullessaan sijaisperheeseen. Sijoitettaessa sijoitettavien lasten oireiden on kuitenkin oltava sellaisia, että sijaisperheet voivat selviytyä lasten kanssa.

Sijoitettujen lasten käyttäytymisen perusteella voi päätellä, että monen lapsen elämä oli ollut hyvin kaaosmaista ennen sijoitusta sijaisperheeseen. Elämän kaaosmaisuus ei ole välttämättä suoranaisesti yhteydessä väkivaltaan, mutta kaltoinkohtelusta se kertoo selvästi.

Just voi sanoa, että tällöinen kaltoinkohtelu pätee, että hampaanpesu oli ihan outo käsite. Puhtaana oleminen, vieläkään ei meinaa mennä jakeluun, että likaset vaatteet viedään pyykkiin. (5)

Alukshan se ei saanu yhtään vaatekappaletta ees vahingossakaan oikein päin. (4)

Kun hän ei yhtään pysyny viikonpäivissä mukana ja ei kuukausissa, vuodenaajat, kellonajat ja kaikki oli niinkun aivan hepreaa. (5)

Jokainen tässä aineistossa sijaisvanhempien kuvaama lapsi oli sijoituksen alkuaikoina monella eri tapaa oireileva lapsi, tosin kaikki sijoitetut lapset oireilivat hyvin eri tavoin. Muutama sijoitettu lapsi oireili sijaisvanhempien mukaan sijoituksen alkuaikana hyvin voimakkaasti. Lasten oireet näkyivät monella elämän osa-alueella arjessa: nukkuessa, syödessä, ihmissuhteissa ja erilaisissa tunnetiloissa. Monet sijoitettujen lasten oireista olivat hyvin rajuja ja lapsen kokemukset väkivallasta tulivat monin tavoin esiin. Kaikille sijoitetuille lapsille yhteisenä piirteenä oli lapsen oirehdinta useilla eri elämän osa-alueilla yhtä aikaa. Koska ketkään (yksiä vanhempia lukuun ottamatta) eivät olleet saaneet mitään tietoa lapsen aikaisemmista väkivaltakokemuksista, oli lapsen käyttäytyminen olennainen väylä arvailta ja saada tietoa lapsen aikaisemmista kokemuksista sijoituksen alkuaikana.

No lasten käytös oli äärimmäisen seksuaalista. Totta kai lapset leikkii ja niitä kiinnostaa ja muuta, mut se oli sellasta tosi sellasta niinku...tosi rivoa, roisia ja mä [sijaisäiti] olin usein sen kohteena. (2)

No oli ainakin ne yöhuudot, et se oli kun sydäntä leikattais irti, kun havahtu siihen pojan huutoon mitä se yöllä piti. (5)

Sijaisisä: Et kun kysy vaikka, että mitä teit viime viikolla kotona tai mitä teit kotona käydessä tai mitä teit viime kesänä

Sijaisäiti: Tai mikä sun isän nimi on

Sijaisisä: Mikä tahansa niin Vehnä vastasi, että ei tiää tai muista. Ei muista, niinhän se sano aina. (4)

Päästähän hän oli hyvin arka alkuun, et ei saanu niinku miten nyt lapsia ohi mennen päästä silitetään, niin hän niitä kavahti. (5)

Pikkusisko pyysi vaippoja vaihdettaessa koskettelemaan itseensä pimpistä ja tämmöstä. (1)

Edellä olevat sitaatit kuvaavat hyvin, kuinka vaikeaa sijaisvanhempien oli valmistautua perheeseen sijoitettujen lasten oireiluun, sillä lasten oireet olivat hyvin erilaisia. Ainoastaan lasta tarkkailemalla ja kokemuksista oppimalla sijaisvanhemmilla oli mahdollisuus saada tietoa lapsen kokemuksista ja niiden vaikutuksesta arjen sujumiseen sijaisperheessä.

Alkuaika oli kaikkien sijaisvanhempien mukaan raskasta. Vaikuttaakin siltä, että perheeseen sijoitetuilla lapsilla ei ollut luottamusta arjen sujumiseen tai siihen, ettei sijaisvanhempi katoaisi perheeseen sijoitetun lapsen elämästä. Muutama lapsista testasi sijaisvanhempiaan myös erittäin paljon ja pyrki saamaan sijaisvanhemmat reagoimaan lapsiin niin kuin sijoitetut lapset olivat aiemmin tottuneet vanhemman reagoivan heihin.

Kaikki kyllä, kaikki kyllä rikottiin ja revittiin ja riehuttiin ja....et se on vaikee niinkun saada jotain tolkkua siihen, koska aikaisemmin on kotona ollu se väkivalta millä on lapset pidetty kurissa...kyllä siinä yritystä oli, että koska tulee nyrkkiä tai koska lyödään tai kuristetaan tai jotain. (1)

Tämä sitaatti saattaa kertoa jotakin siitä, miten sijoitetut lapset saattavat testata sijaisvanhempaa äärimmäisyyksiin asti yrittäen saada sijaisvanhempaa menettämään malttinsa ja käyttäytymään väkivaltaisesti. Väkivalta on kuitenkin käyttäytymismalli, johon lapset ovat aiemmin elämässään tottuneet. Väkivalta on myös ollut totuttu tapa saada osakseen huomiota.

7.2 Miten aiemmat väkivaltakokemukset näkyvät sijoitetun lapsen arjessa?

Sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset näkyivät myös sijoituksen alkuaajan jälkeen sijaisperheen arjessa kokonaisvaltaisesti. Noin puolet haastateltavista käytti sanaa

trauma puhuessaan lapsen haasteista arjessa. Haastattelun kysymyksissä en maininnut trauma-sanaa, joten sijaisvanhemmat käyttivät sitä omaehtoisesti. Todennäköisesti sijaisvanhemmille suunnattu Pride-valmennus, jonka kaikki sijaisvanhemmat käyvät ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä, on yksi väylä, jossa sijaisvanhemmat oppivat käyttämään trauma-sanaa. Pride-valmennuksessa trauma-käsite on keskeinen tapa tarkastella sijoitettujen lasten kokemuksia. (Pride-valmennus, 2006.) Traumateoriolla on toki myös oma paikkansa suomalaisessa lasten parissa tehtävässä väkivaltatyössä (Oranen 2001, 26).

Yhden sijaisvanhemman mukaan traumaattiset kokemukset selittävät sijoitetun lapsen tapaa reagoida asioihin: *Kyllä se niinkun mun silmissä kertoo traumaa, et siel lapsuudessa jotain, mitkä on jääny elämään (4)*. Siitä, miten sijaisvanhemmat kuvasivat heidän arkeaan sijoitettujen lasten kanssa, voi päätellä, että jokaisella väkivaltaa kokeneella sijoitetulla lapsella on omanlaisensa tapa reagoida traumaattisiin kokemuksiin.

Yhteistä kaikille aineistossa kuvatuille lapsille on haastattelujen perusteella se, että kokemukset väkivallasta vaikuttavat yhä lasten mieleen ja käyttäytymiseen, eikä kukaan lapsista ole ikään kuin ”tavallinen, normaali lapsi”. Jokaisen lapsen tapa reagoida ja käyttäytyä on kuitenkin hyvin yksilöllinen, eikä mitään kaiken kattavaa yhteistä käyttäytymis- tai reagoitumallia väkivaltaa kokeneille sijoitetuille lapsille ole, eikä sitä voida luoda esimerkiksi tämän tutkimuksen aineiston pohjalta. Kaikkien sijaisvanhempien kertoman mukaan lapsen tapa reagoida on kuitenkin muuttunut lapsen perheeseen tulon alkuajoista. Sijaisvanhempien haastatteluissa ei käsitelty lapsia, joiden sijoittamisesta sijaisperheeseen olisi kulunut jo esimerkiksi kymmenen vuotta. Tämän aineiston pohjalta ei voi päätellä, kuinka kauan sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset vaikuttavat sijoitettuun lapseen ja sijaisperheen arkeen hyvin voimakkaasti.

Sijaisvanhemmat kuvasivat väkivaltaa kokeneen lapsen arkea monella tasolla. Olen jakanut väkivaltaa kokeneen lapsen arjen sijaisvanhempien puheiden perusteella käyttäytymisen tasolle, tunnetasolle ja uniin. Tämän lisäksi olen rakentanut oman alaluvun (luku 7.3), jossa käsittelen väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen kehitystä ja kiintymistä. Tämä jaottelu kuvaa aineistoa ja jäsentää sitä.

Käyttäytymisen tasolla väkivaltakokemukset näkyvät kaikessa lapsen ikätasolle tyypillisessä tekemisessä, kuten leikeissä ja muissa arjen askareissa.

Nyt oli psykologin testit. Niin siellä näky niinkun tulipalot ja väkivalta, nous niinkun niissä tehtävissä, että kaikissa leikissä, tekemisessä, piirtämisessä nousi ne kaksi teemaa siihen esille. (5)

Osa sijaisvanhemmista kuvasi edellisen sitaatin tapaan, miten esimerkiksi juuri lasten leikit ovat tärkeä väylä havainnoida lapsen väkivaltakokemuksia, koska ne antavat selkeitä viitteitä lapsen aiemmista kokemuksista. Lapsen oma todellisuus ikään kuin selvensi lapsen kokemuksia, sillä aina niistä ei ollut muutoin varmuutta. Forsberg (2000) toteaa turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävän projektin arviointitutkimuksessaan, että myös turvakotityöntekijät kertovat lasten väkivaltakokemusten paistavan läpi lapsen käytöksestä. Työntekijät kuvasivat lasten leikkejä hyvin väkivaltaisiksi, mikä antaa selviä viitteitä lasten kokemuksista. (Mts. 37.)

Kuitenkaan aina lapsen väkivaltakokemukset eivät tulleet selkeästi ilmi, vaan ne näkyivät ennemmin vaikeutena ylipäätään leikkiä ja suoriutua erilaisista arkisista tilanteista. Ylipäätään arjen hallinta, kuten syömisen, pukeutumisen, ajankulun ja monen muun arkisen ja monille lapsille hyvin yksinkertaisen asioiden hoitaminen, on kaoottisessa ympäristössä eläneille sijoitetuille lapsille haastavaa. Tällaiset asiat ovat tosin haastavia monille sijoitetuille lapsille ylipäätäänkin, myös ilman, että lapsen sijoituksen syynä olisi väkivalta. Yksi sijaisäiti kuvasi sijoitetun lapsen olevan vaikea luottaa siihen, että esimerkiksi ruokaa riittää kaikille.

Itse asiassa molemmat sijoitetut, niin ne ei kerkeä ensimmäistäkään lusikallista syömään vielä, niin ne kurkistaa kattilaan, että onko sitä [ruokaa] vielä. Eli ei oo luottamusta tavallaa siihen, että sitä ruokaa tavallaan niinkun on. (5)

Toisaalta lähes kaikki sijaisvanhemmat kuvasivat sijoitettujen lasten olevan monella tapaa aivan tavallisia lapsia ja monet lapselle haastavista ja hankalista asioista oli sellaisia, että sama asia voisi tuottaa hankaluuksia myös kenelle tahansa lapselle. Esimerkiksi toisten lasten leikkien sotkeminen ja toisten hännääminen eivät kerro suoranaisesti mitään lapsen väkivaltakokemuksista. Monet aineistoni väkivaltaa kokeneiden lasten oireet ja haasteet tavallisessa arjessa voisivat päällisin puolin olla kenen tahansa lapsen oirehdintaa. Kuitenkin väkivaltaa kokeneiden sijoitettujen lasten kohdalla tällainen oirehdinta voi kertoa jotakin arjen rytmittömyydestä ja huolenpidon

puutteesta, mikä puolestaan liittyy taas kaltoinkohteluun (Paavilainen & Pösö 2003, 15), joka tässä tutkimuksessa määritellään väkivallan yläkäsitteeksi. Väkivaltataustaisten sijoitettujen lasten sijaisvanhemmat kuvaavat kuitenkin perheeseen sijoitettuja lapsia moniongelmaisiksi, jolloin lapsella saattaa olla haasteita selviytyä arjen eri osa-alueilla samanaikaisesti.

Lähes kaikki sijaisvanhemmat kuvasivat väkivaltaa kokeneen lapsen kanssa monien haastavien tilanteiden tulevan yllättäen. Väkivaltaa kokeneelle lapselle haastavat tilanteet olivat monesti nimenomaan sellaisia, ettei niihin lapsi, joka ei ole koskaan kokenut väkivaltaa, edes reagoisi millään tavalla.

Pahoinpidellyn lapsen kanssa sitten, on musta aika yllättävää, et joku ihme asia laukasee sen. Jos vaikka vie lautasta tiskipöydälle, lautanen tippuu, niin lapsi meneekin ihan shokkiin ja paniikkiin ja huutaa. Ja sit mä ihmettelen et ”mikä hätänä, sattuks sua” [lapsi vastaa] ”ei ei ku tää lautanen meni rikki”. Kotona ois siinä tilanteessa tullu turpaan. Niitä tilanteita tulee niinku monta vuotta eteenpäin. (2)

Sijaisäiti: *Et kun mä lähden johonkin vaikka kauppaan, niin tossahan on toi meidän portti ja sit ne jää siihen joskus ja*

Sijaisisä: *Tuijottaa ja kyynel valuu silmästä, nyt heidät hylätään.*

Sijaisäiti: *Sit kun mä tuun, niin saattaa likka tulla, että: ”Äiti sä tulit takaisin!” (5)*

Tunnetasolla arki sisältää sijoitetulle lapselle sijaisvanhempien kuvauksen mukaan monia haasteita. Corbyn (1993) mukaan haasteita arjessa on odotettavissa, sillä hänen mukaansa hyväksikäytön ja tunneperäisten pulmien välillä on korrelaatio. Lisäksi hyväksikäytön ja laiminlyönnin seuraukset lapsen tunteiden kehittymiselle ovat Corbyn mukaan ilmeisiä (mts. 106–110). Omassa tutkimuksessani sijaisvanhempien puheissa korostuivat hankaluudet tunnetasolla sekä lapsen tunteissa toisia ihmisiä että omaa itseään kohtaan. Kaikki sijaisvanhemmat kuvasivat sijoitetun lapsen haasteita toimia tunnepitoisissa suhteissa, silloin kun tunteet liittyvät toisiin ihmisiin. Kaikille haastattelimilleni sijaisvanhemmille, jotka kuvasivat lapsen tunteita muiden ihmisten kanssa toimittaessa, oli yhteistä lapsen tunnetilojen kuvaaminen aaltoliikkeenä. Sijaisvanhempien mukaan on aikoja, jolloin menee paremmin, ja aikoja, jolloin menee huonommin. En kysynyt haastatteluissa, mistä sijaisvanhemmat uskovat sen johtuvan, että lapsen tunnetilat ikään kuin sahaavat ylös ja alas. Kuitenkin on helppoa päätellä,

että silloin kun lapsella on tunteiden tasolla vaikeampi kausi, se näkyy suhteessa muihin ihmisiin.

Sijoitetun lapsen halu saada riittävästi huomiota ja tulla huomioiduksi tulivat kaikkien sijaisvanhempien haastatteluissa ilmi. Huomionhakuisuus on muutaman vanhemman mukaan myös pelkoa jäädä ilman huomiota, jonka vuoksi sitä on haettava monenlaisilla keinoilla. Lapsen kehityksen kannalta lapsen tarpeisiin vastaaminen, riittävän hyvin huomioiduksi tuleminen ja kiinnittyminen omaan hoitajaansa on lapselle elintärkeää (ks. Bowlby 1969). Sijaisvanhempien kuvauksessa kävi erityisesti ilmi, että riittävä huomion saaminen aikuiselta ja lapsen kokemus turvallisesta ja läsnä olevasta aikuisesta ovat sijoitetuille lapsille erityisen tärkeitä. Yksi vanhempi kuvasi lapsen hakevan huomiota, koska lapsi aiemmin on ollut tyystin vailla sitä. Sijaisvanhemmat kuvasivat, että sijoitettu lapsi tarvitsee oikeanlaista huomiota sijaisvanhemmilta nyt kaksin verroin.

Se on sellanen läheisyyden kaipuinen, kaipaa sitä ja tulee syliin ja on hyvin sellanen sympaattinen tyttö ja hirveesti vaatii huomiota muutenkin ja kaipaa sitä tosi paljon. (2)

Toisaalta, vaikka moni sijaisvanhempi kuvasi erityisesti huomioiduksi tulemisen tunteen olevan sijoitetuille lapsille erityisen tärkeää, totesi muutama sijaisvanhempi, että väkivaltataustaisilta sijoitetuilta lapsilta myös puuttuu monia tunteita. Sijaisvanhempien mukaan sijoitetun lapsen tunnevarastossa on vaan ikään kuin vähemmän valinnan varaa. Monet arkiset tilanteet voivat olla sijoitetuille lapsille hämmentäviä, koska lapsi ei osaa välttämättä toimia ja reagoida tilanteissa niin kuin yleisesti ajatellaan toimittavan. Esimerkiksi tilanteet, joissa tarvitaan empatian tunnetta toisia kohtaan, voivat olla hankalia. Yksi sijaisäiti kuvasi sijoitetun lapsen kyvyttömyyttä reagoida oikealla lailla:

Sitkun välillä joku aidosti satuttaa itensä, et tulee itku, niin sitten [sijoitettua lasta] alkaa naurattamaan. Mut mä oon yrittänyt selittää, että se nyt vaan on hänen tapa, et ei niinkun pysty muuhun vielä. Sit kun hältä kysyy, miltä tuntuu joku, niin ei mitään, hänellä ei ole tavallaan sanoja niille tunteille. (5)

Muutama sijaisvanhempi kuvasi lapsen tunnevarastosta löytyvän myös sellaisia vallitsevia tunteita ja sitä kautta tapoja toimia, joita on hankala ymmärtää. Yhdet sijaisvanhemmat esimerkiksi ihmettelivät sijoitetun lapsen tapaa varastaa ja piilottaa

ruokaa omaan huoneeseensa, sillä sijaisvanhemmat kokivat antaneensa mallin, että varastaminen on väärin. Ruoan varastamisesta ja piilottamisesta voi kuitenkin ehkä päätellä, että se palvelee sijoitetulle lapselle jotakin tunnetta, joka voi liittyä esimerkiksi jo aiemmin puhuttuun turvallisuuden tunteen säilyttämiseen.

Lähes kaikki sijaisvanhemmat kuvasivat väkivaltaa kokeneiden sijoitettujen lapsien tunteiden olevan hankalia myös sijoitettua lasta itseään kohtaan. Suurin osa haastatelluista sijaisvanhemmista kuvasi sijoitettujen lasten tuntevan erityisesti pettymystä itseään kohtaan. Useampi sijaisvanhempi mainitsi myös moneen kertaan sijoitettujen lasten heikon itseluottamuksen. Esimerkiksi yhden lapsen keino hakea tunteisiin tasapainoa näkyi hänen tavastaan satuttaa ja vahingoittaa omaa itseään.

sijaisäiti: *Sit se alko semmonen et se repi hiukset päästään ja*

haastattelija: *Ai omasta vai muiden?*

sijaisäiti: *Omasta päästään, hakkas päätä seinään ja lattiaan ja repi itteensä ja sillei kynsi niin kuin*

sijaisisä: *Niin ihan semmosia verinaarmuja omaan ihoon et (3)*

Kuitenkin kaikki haastateltavat kuvasivat sijoitetun lapsen tilanteen muuttuvan koko ajan vähitellen parempaan suuntaan ja sijoitetun lapsen kehittyvän myös itsensä ja tunteidensa ilmaisussa. Myös edellisen aineistopätkän lapsella itsensä vahingoittaminen on vähentynyt vähitellen.

Nyt se on muuttunu sillai jo helpompaan suuntaan, et ei se nyt enää silleen itteensä haluakaan vahingoittaa. (3)

Sijoitetun lapsen kokemukset väkivallasta näkyivät kahdessa sijaisperheessä erityisesti **unien kautta**. Toisessa sijaisperheessä sijoitetun lapsen nukkuminen on ollut erityisen vaikeaa ja nukkuminen onnistuu ainoastaan, jos joka päivä noudatetaan tiettyjä rutiineja ja jokainen päivä on toisensa kaltainen. Perheen vanhempien mukaan sijoitetun lapselle oli tärkeää tarkistaa useasti että kaikki ovat yhä paikalla. Yksinjääminen ja nukkuminen ovat ikään kuin rangaistus lapsen mielestä. Toisessa perheessä sijoitetut sisarukset ovat oppineet puhumaan unissaan keskenään. Se on sijaisperheen mielestä ollut selkeästi heidän tapansa selviytyä aikaisemmissa oloissa.

7.3 ”Haittaako, jos sanon sinua äidiksi?”

Sijaisvanhemmat puhuivat haastattelun aikana paljon kiintymisestä, lapsen kehityksestä ja lapsen oppimisesta. Lapsen kehitykseen liittyvät termit ovat paljolti toki ammattisanastoa, mutta esimerkiksi sijais- ja adoptiovanhemmiksi ryhtyvien pride-valmennuksessa käydään lapsen kehitystä läpi muun muassa kiintymyssuhteen ja erilaisten kehityksellisten viivästymien kautta (Pride-valmennus 2006). Tämä voi osin vaikuttaa siihen, että myös sijaisvanhemmat käyttävät näitä termejä sujuvasti puhuessaan sijoitetusta lapsesta. Sijaisvanhemmille järjestetään myös työnohjausta ja koulutusta, jonka vuoksi sijaisvanhemmat ovat monesti hyvin perillä lapsen kehityksestä ja osaavat siksi myös arvioida sitä monelta eri kannalta.

Eräs sijaisvanhempi toi myös esille, kuinka ei aluksi tuntenut termistöä puhuttaessa sijoitetun lapsen haasteista: *Kun se [sosiaalityöntekijä] sano ekaa kertaa kiintymyssuhdeongelma, niin mä en tienny, mitä se on.* (4) Muutama sijaisvanhempi puhui kiintymyssuhteesta nimenomaan sen haastavuuden kautta. Lapselle, jolta on elämän varhaisina vuosina puuttunut kiintymyssuhde, ei ole helppoa tulla sijaisperheeseen, koska lapsen kiintyminen sijaisvanhempiin ja sijaisvanhempien kiintyminen lapseen vie aikaa.

Että siihen menee niinkun pitkä aika, että tulee niinkun se oikea kiintymyssuhde. Ja sit kun se on ollu lastenkodissa -- niin kyllä se on lapsellekin rankkaa. Että jos sitä [kiintymyssuhdetta] ei oo ollu siellä vauvana ollenkaan ja meilläkin se on niinkun, että myös vielä jarrutetaan siihen vastaan ja se itekin jarruttaa vastaan. (3)

Sitaatissa puhuva sijaisvanhempi ajattelee, että kiintyminen ei ole helppoa lapselle saati sitten sijaisvanhemmalle. Kiintyminen perheeseen sijoitettuun lapseen ei ole yksinkertaista ja se vie oman aikansa.

Jos joku sanoo, että ”tää kun tuli meille niin mä heti aloin tätä rakastaan ja kaikki oli niinkun niin selvää” niin se ei pidä paikkansa. Se on ihan varma asia, silloin huijaa itteensä ja huijaa muita. Että kyllähän ihminen on niin, että suojelee itteensäkin, kun sä mietit, että tää voi ehkä lähteä meiltä pois. (3)

Lähes kaikki sijaisvanhemmat kuvasivat väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen olevan kiintymyssuhteessaan ja kehityksessään monin tavoin ikätasoaan jäljessä. Haastateltavien kertoman mukaan voi päätellä, että lapsen vaikeat kokemukset saavat aikaan sen, että vie aikaa, että sijoitettu lapsi edes voi alkaa kehittyä.

Sijaisäiti: Tavallaanhan meidän Kaura on nytten vasta siinä vauva vaiheessa, tai semmosessa yks vuotiaan vaiheessa, se lässyttää puhua välillä ja haluaa nyt sit kainaloon ja muuten

Sijaisisä: Ja aikasemmin se oli vaan semmonen torjuva, vaan ei ees syliin tullu

Sijaisäiti: Sit taas normaalit lapset alkaa jo jättämään sitä vähän vähemmälle, kun tää nyt sit vasta aloittaa. (3)

Sijaisvanhemmat kuvasivat sijoitetun lapsen kehityksellisten haasteiden liittyvän usein johonkin tiettyyn osa-alueeseen. Se, mikä on hankalaa toiselle lapselle, ei välttämättä ole sitä jollekin toiselle. Haasteet kehityksessä eivät siis sijoitetuillakaan lapsilla hallitse kaikkia elämän osa-alueita, vaan haasteet korostuvat kehityksen jollakin osa-alueella ja kompensoituvat toisella.

Suurin osa haastatelluista sijaisvanhemmista koki lapsen kehittyneen monissa asioissa huimasti. Toisaalta sijoitettu lapsi tarvitsee aikaa taantua ja saada korvaavaa hoivaa, jotta voi kehittyä sen jälkeen normaalisti. Sijaisvanhemmille sijoitetun lapsen kehitys aiheuttaa monesti huolta, ja sijaisvanhemmat myös seuraavat paljon lapsen kehittymisen edistymistä.

No on se meillekin selvinny, että ei oo mitään vikaa tässä lapsessa, että tää kehitty vähän hitaammin. (3)

Et nythän kun hän on kymmenen...et ei hän ei oo kyllä kymmenen vuoden tasolla missään leikeissään, jutuissaan eikä missään, että hän on ehkä sellanen seitsemän vuotias ehkä korkeintaan jos ja joissakin toiminnoissa vieläkin alhaisemalla tasolla, viis-seitsemän vuotiaan tasolla. (5)

Lähes kaikilla jo koulussa käyvillä sijoitetuilla lapsilla oli haasteita oppimisessa ja koulunkäynnissä. Muutamalla oli myös jonkinlainen epäily neurologisista pulmista, autismista, ylivilkkaushäiriöstä tai oppimispulmista.

7.4 Väkivalta sijoitetussa lapsessa

Aineistossa kuvatuilla lapsilla on sijaisvanhempien mukaan kahtalaisia keinoja selviytyä väkivaltakokemuksista: Joko kieltää väkivaltatapahtumat tai sitten hyödyntää niitä parhaalla mahdollisella tavalla. Tämän aineiston kohdalla on huomioitava, että sijaisvanhemmat kertoivat pääosin aika nuorista lapsista. Voisi ajatella, että sijoitetuilla nuorilla keinot käsitellä väkivaltakokemuksia voisivat olla moninaisemmat. Muutamat sijaisvanhemmat kuvasivat sijoitetun lapsen kieltävän omat väkivaltakokemuksensa lähes täysin tai ainakin ajoittain. Yksi sijaisvanhempi kertoi sijoitettua lasta ympäröivästä ”muurista”, joka saattaa joskus hieman aueta, jolloin asioista pystyy hetken puhumaan. Jonain toisena hetkenä yhteyttä muurin läpi on lähes mahdoton saada.

Hetken oli sellanen yhteys ja siinä pysty puhumaan, mut kyllä hän sit niin nopeesti napsautti suunsa kiinni ja nappas peittoa siinä ja unikaveria kainaloon, nyt mä alan nukkumaan ja sit se oli siinä. (5)

Väkivaltaa kokeneen sijoitetun lapsen ajatukset omasta taustastaan saattavat aineiston lapsilla vaihdella. Yhden sijaisvanhemman kertoman mukaan lapsi kertoo kyllä kysyttäessä välillä asioita, mutta sitten vastaavasti välillä sijoitettu lapsi kieltää, ettei mitään ikävää ole koskaan tapahtunutkaan. Sijaisvanhempien haastattelujen perusteella voisi aavistella, että sijoitetun lapsen ajatukset vaihtelevat omista biologisista vanhemmista paljolti sen mukaan, mikä biologisten vanhempi vointi on. Esimerkiksi yksi sijaisvanhempi kertoi, että sen jälkeen kun yksi tapaaminen oli toteutunut monen epäonnistumisen tapaamisen jälkeen, muisti sijoitettu lapsi aina vain sen, kuinka äiti oli pelannut hänen kanssaan lautapelejä. Onnistunut tapaaminen auttoi siis unohtamaan kaikki lukuisat aiemmat pettymykset. Toisaalta muutama sijaisvanhempi kertoi puolestaan, että sijoitettu lapsi saattaa käyttää omia väkivaltakokemuksiaan jopa hyödyksi.

Jos Kaisla teki jotain mitä ei saa tehdä, niin sitten [Kaisla sanoo] ”Mutta hei muistathan sä, että mua on kuristettu”, että hakee sitä sympatiaa sillä ja myös koulussa on vedonnut siihen opettajalle, että hän on kovia kokenut. (1)

Sympatian hakeminen väkivaltakokemusten avulla kertoo ehkä jotakin siitä, että sijoitettu lapsi on oppinut, että haavoittuvista puolista kertomalla voi saada tietynlaista sijoitetun lapsen toivomaa huomiota. Välttämättä kokemusten avoin jakaminen ei kuitenkaan kerro, että lapsi olisi käsitelty ja työstänyt väkivaltakokemuksia paljoakaan. Väkivaltakokemuksiin vetoaminen voi päinvastoin kertoa kokemusten jäsentymättömyydestä sijoitetun lapsen elämässä. Vaihtoehtoisesti väkivaltakokemuksista puhuminen alituisen voi olla sijoitetulle lapselle myös vaihe, jolloin väkivaltakokemusten käsitteleminen on sijoitetulle lapsella enemmän pinnalla.

Noin puolet haastatelluista sijaisvanhemmista kuvasi sijoitetun lapsen käyttävän väkivaltaisia keinoja ratkaista asioita ja tapahtumia. Samankaltaisiin johtopäätöksiin ovat päätyneet myös Frey ym. (2008). Heidän mukaansa hyväksikäytön tai laiminlyönnin kohteeksi joutunut lapsi käyttää tunteidensa ilmaisussa fyysisesti ja verbaalisesti aggressiivisempia keinoja kuin lapsi, joka ei ole joutunut laiminlyönnin kohteeksi. (Mts. 220.) Osalla tämän aineiston lapsista oli ollut väkivaltaista käyttäytymistä erityisesti sijoituksen alussa, mikä on vähentynyt sijaisperheessä olon myötä. Koska aineiston sijoitetut lapset ovat vielä pääosin pieniä, eivätkä esimerkiksi murrosikäisiä nuoria, riitti yleensä puhuminen ja lapsen kiinnipito ehkäisemään, ettei lapsi satuttanut enempää itseään tai muita. Aineiston perusteella voi tulkita, etteivät sijaisvanhemmat pitäneet pienten sijoitettujen lasten väkivaltaista käytöstä kovin pahana tai vaikeana asiana, sillä sijaisvanhemmat kokivat hallitsevansa tilanteet. Kuitenkin yksi sijaisvanhempi kertoi esimerkin heillä eläneestä sijoitetusta nuoresta, joka turhautuessaan käytti väkivaltaisia keinoja muita perheenjäseniä kohtaan. Isomman lapsen väkivaltaa on luultavammin hankalampaa hallita, minkä vuoksi se myös koetaan helposti ongelmallisempänä kuin pienten lasten nyrkin iskut. Tämän aineiston avulla ei saada kuitenkaan tähän kysymykseen vastausta, sillä tässä aineistossa sijoitetut nuoret jäävät sivuosaan.

Muutamit sijaisvanhemmat puhuivat haastatteluissa myös, miten väkivalta on vaikuttanut sijoitettuun lapseen. Sijaisvanhempien puheissa korostuu erityisesti, mitä sijoitetusta lapsesta on jäänyt ”puuttumaan” väkivallan ja muiden haitallisten kokemusten myötä. Muutama sijaisvanhempi puhui erityisesti erilaisten tunteiden puuttumisesta, joita sitten sijaisvanhemmat ovat yrittäneet yhdessä sijoitetun lapsen kanssa sanoittaa.

Me ollaan jouduttu hirveesti niinkun sanottamaan noita tunteita ja ehdottomaan ja kaikenlaisia, mä ainakin joskus kerroin jostain mielikuvitusjutusta, et ”mä tunnen yhen tytön, jolle kävi vähän samalla tavalla ja sillä rupes tuntuu ihan siltä, et voi että sitä suututti.” No sit se [Ruusu] on et, ”vähän niinkun mulla” ja sit se vatsakipu tai korvakipu tai joku muu kipu sitten helpottaa. (2)

Tunteiden sanoittamisen lisäksi monella aineistossa esiintyvällä lapsella on haasteita myös reagoida asiaankuuluvalla tavalla erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin ja muiden ihmisten tunnereaktioihin. Tunteisiin liittyvät pulmat ovatkin väkivaltaa kokeneilla sijoitetuilla lapsilla tavallisia (Ks. Hazen 2007; Rosenberg ym. 2007.) Esimerkiksi yksi sijaisvanhempi kertoi, miten jonkun toisen itku voi kirvoittaa väkivaltaa kokeneessa sijoitetussa lapsessa usein naurun tai lapselle itselle sattunut kipu voi hymyilyttää tai jopa naurattaa. Tunteiden hallinta on monella aineiston sijoitetulla lapsella ylipäätään kovin haastavaa, sillä jo pelkästään esimerkiksi sijaisvanhemman postinhakureissu voi herättää sijoitetussa lapsessa voimakkaita pelkoja hylätyksi tulemisesta. Aineiston perusteella voi päätellä, että yksinjäämisen ja hylätyksi tulemisen pelko on monella voimakasta. Tämän aineiston perusteella väkivaltaa kokeneelta lapselta voi jäädä puuttumaan tunteita tai ne voivat vääristyä ja monet pieniä lapsia normaalistikin pelottavat asiat voivat saada hieman vanhemmissa väkivaltaa kokeneissa sijoitetuissa lapsissa voimakkaita reaktioita. Luottamus ja turvallisuuden tunne erilaisissa tilanteissa on voinut ikään kuin jäädä puolitiehen sijoitetulla lapsella.

8 VÄKIVALTA SIJASPERHEEN KONTEKSTISSA

8.1 Väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen tulo osaksi sijaisperheen arkea

Sijaisperheeseen sijoitetun lapsen myötä muutama sijaisvanhempi kuvasi koko perheen muuttuneen. Alku sijaisperheenä sisälsikin monenlaisia haasteita koko perheelle. Erityisesti ne sijaisvanhemmat, joiden perheeseen tuli voimakkaasti oireilevia lapsia, kokivat perheessä tapahtuneet muutokset suuriksi.

Joo meni koko pakka uusiks et...mä kuvittelin, et sieltä tulee kaks sellasta, kun Orvokkikin on sellanen tosi kaunis tähtisilmä enkelikiharainen... jotenkin ajattelin, et sieltä tulee ihanat tytöt ja mä kuvittelin, kuinka mä laitan niille kesämekkoja ja istutaan tuolla jäätelöllä ja niin. (2)

Aineistokatkelman perusteella voi päätellä, että myös sijaisvanhempien omat toiveet ja ennakoajatukset perheeseen tulevista lapsista vaikuttivat siihen, kuinka paljon sijaisvanhemmat kokivat sijoitettujen lasten muuttaneen perhettä sijoituksen alkuaikana. Puolestaan ne sijaisvanhemmat, joille tuli perheeseen vähemmän oireilevia lapsia, kuvasivat perheessä tapahtunutta muutosta pienemmäksi.

Sijaisvanhemmat kuvasivat perheessä tapahtuneiden muutosten liittyneen nimenomaan lapsen käyttäytymiseen tai lapsen ja perheen turvallisuuteen eikä niinkään perheen sisäisten suhteiden muuttumiseen.

Jotenkin tämän sijaislapsen suhteen on niinkun koko ajan enemmän jotenkin varuillaan taikka semmosta, että voi kun se nyt ei satuttais itteensä. (3)

Niin kyllä mä jotenkin olin varuillaan ja liikaa mietin ja pelkäsin, että milloin se hyökkää jonkun kimppuun tai milloin se nappaa täältä jonkun huonekalun ja hajottaa sen, ja siihen meni kauheasti energiaa. (5)

Sijaisvanhempien haastatteluissa nousivat arjesta puhuttaessa esille muutamat seikat, joihin sijaisvanhemmat kokivat kiinnostavänsä entistä enemmän huomiota. Esimerkiksi perheenjäsenten tai vanhempien välinen riitely oli asia, johon noin puolet haastatelluista

sijaisvanhemmista oli kiinnittänyt entistä enemmän huomiota. Sijaisvanhemmat kuvasivat riitatilanteita sijoitetuille lapsille haastaviksi, jolloin lapsi saattoi keskittyä pelkästään seuraamaan sivusta riitatilanteita. Yksi sijaisäiti totesikin, että *totta kai hän seuraa niitä tilanteita, koska hän on tottunu, kun äänet kovenee ja näin niin, tuleeko sieltä se väkivalta.* (5) Toisaalta sijaisvanhemmat kokivat, että sijoitetulle lapselle on ehdottomasti parempi asia nähdä tavallista riitelyä, jonka aikana voidaan huutaa ja sanoilla sivaltaa, mutta mikä ei sisällä väkivaltaa ja minkä jälkeen tehdään sovinto. Yksi sijaisvanhempi totesikin: *On se toisaalta onni, että me riidellään mieheni kanssa.* (4)

Kaikki haastatteluun osallistuneet sijaisvanhemmat kuvasivat perheen sääntöjen ja rajojen muuttuneen sijoitettujen lasten tultua perheeseen. Sijaisvanhemmat kuvasivat lukuisia keinoja asettaa rajoja lapsille, eikä kukaan sijaisvanhempi tuntenut itseään keinottomaksi sijoitettavien lasten kasvattamisessa. Tosin muutama sijaisvanhempi mainitsi, että alkuaikana rajojen asettaminen sijaisperheessä oli haastavaa, sillä aiemmin lapsille rajat oli asetettu väkivallan keinoin. Sijoitettujen lasten oli vaikeaa totella sääntöjä, kun sijaisperheessä rajoja ei enää asetetakaan väkivallan keinoin. Sääntöjen ja rajojen harjoittelu sijaisperheessä vaikuttaakin olevan tärkeää, jotta väkivaltataustainen sijoitettu lapsi saa uudenlaisia vaihtoehtoja toimia.

Meillä on nykyäänkin, että säännöt on tosi joko tai, et pitää olla hirveen selkeet säännöt ja kuinka monta kertaa tekee ite mieli sanoa, et ihan sama, mut niitä on vaan pakko pitää, koska se ryöstäytyy sitten. (2)

Sijaisvanhemmat kuvasivat monia keinoja pitää yllä sääntöjä ja rajoja aina viikkorahasta vähentämisestä ja selkeästä arkirytmistä omassa huoneessa tehtäviin mietintöihin.

Aika paljonkin sellaista rangaistusta, että huoneeseen mieltimään, että oot vähän aikaa siellä, ja sit yleensä minä, joka menin keskustelemaan asioista sitten kahden kesken. (3)

Sääntöjen asettaminen sijoitetun lapsen käyttäytymisen myötä vaikuttaa koko perheeseen, koska säännöt koskettavat useimmiten kaikkia lapsia. Haastattelemisiani sijaisperheissä saattoi olla myös muita sijoitettuja lapsia ja omia lapsia, tosin välttämättä kaikissa perheissä perheen omat lapset eivät enää asuneet kotona. Sijaisvanhemmat kuvasivat kuitenkin hyvin vähän perheen elämää heidän omien lastensa tai muiden

sijoitettujen lasten kautta. Pääosin tämä johtui varmasti kysymyksenasettelusta, sillä en kysynyt mitään perheen omien lasten ajatuksista. Toisaalta sijaisvanhemmat kyllä puhuivat omista lapsistaan, mutta vähemmän ja keskittyen väkivaltaa kokeneen sijoitetun lapsen näkökulmaan.

8.2 Sijoitetun lapsen kaksi perhettä

Vain yksi aineiston lapsista ei ole minkäänlaisessa yhteydessä biologiseen perheeseensä tai sukuun. Kaikki muut lapset tapasivat ainakin jompaakumpaa biologista vanhempaansa tai muita lähisukulaisiaan. Kaikilla lapsilla, jotka tapasivat biologista perhettään, liittyi tapaamisiin aina epävarmuus niiden toteutumisesta, sillä biologiset vanhemmat eivät aina pysty saapumaan tapaamisiin. Koska aineistossa kuvatut lapset ovat väkivaltaa kokeneita lapsia, oli jo ennakko-oletuksena, että sijoitetun lapsen suhde biologiseen perheeseen voi olla monin tavoin haastava. Biologisten vanhempien tapaaminen ei ole myöskään aineiston mukaan väkivaltaa kokeneelle sijoitetulle lapselle yksinkertainen asia.

Sijaisvanhempien kertomana aineisto antaa kuvan, että sijoitetun lapsen elämässä on vahvasti mukana sekä lapsen biologinen perhe tai suku sekä sijaisperhe. Biologinen perhe on sijoitetun lapsen elämässä myös silloin, kun yhteydenpito ei syystä tai toisesta onnistu tai se on vähäistä. Aineiston perusteella on mahdoton sanoa, millainen merkitys biologisella perheellä sijoitetun lapsen elämään yleisesti ottaen on, sillä jokaisen lapsen lähtökohdat ja perhesuhteet ovat kovin erilaisia. Tärkeämpää on ehkä ymmärtää, että aina biologisella perheellä on joka tapauksessa jonkinlainen merkitys sijoitetun lapsen elämään sijoituksen jälkeen. Näin voikin ajatella, että sijoitetun lapsen kautta biologisen perheen eri prosessit tulevat myös osaksi sijaisperhettä.

Sijaisvanhemmat kuvasivat sijoitettua lasta osana biologista perhettä sen mukaan, mitä he ovat omien havaintojensa, viranomaisilta saamiensa tietojen tai sijoitetun lapsen kertoman mukaan saaneet selville. Muutama sijaisvanhempi kuvasi biologisten vanhempien käsitysten poikkeavan paljon siitä, millainen käsitys sijaisperheellä on sijoitetusta lapsesta. Esimerkiksi yksi haastateltava totesi, että

biologisten vanhempien mukaan *Ruusu on ollu täysi enkeli kotona, et hän on ollu suorastaan ihan lammas ja täällä [sijaisperheessä] se on ihan tavattoman vilkas tyttö.* (2) Haastateltava uskoo tämän eron johtuvan siitä, että biologisessa perheessä lapsi saa *turpiinsa* jos toimii väärin, eikä siksi lapsi ole voinut olla oma itsensä.

Myös sijoitetun lapsen konkreettiset elinolot biologisen ja sijaisperheen välillä eroavat lähes kaikkien haastateltavien mukaan kuin yö ja päivä. Yhden sijaisvanhemman mukaan lapsen rooli perheessä oli vaatinut pieneltä työltä aikuismaista käytöstä jo varhain.

Ruusu jää pientä vauvaa ihan hoitamaan, Ruusu on ollu kolme ja puoli vuotias, kun Orvokki on syntynyt. Ruusu sano, et äiti rakastaa Orvokkia enemmän, kun Orvokille se avas sen pilttipurkin valmiiks, kun se lähti ite pois, et hän [Ruusu] pysty antaa sille sitä ruokaa. (2)

Sijoitetun lapsen ja biologisen vanhemman tapaamiset ovat merkittäviä lapsen ja vanhemman välisessä yhteydenpidossa. Kaikilla aineiston sijoitetuilla lapsilla, jotka yhä tapaavat biologisia vanhempiaan, on tapaamisten toteutuminen epävarmaa. Tapaamisia yritetään sitkeästi järjestää, mutta useasti voi mennä montakin kertaa, ettei biologinen vanhempi joko saavu paikalle tai sitten hän on sellaisessa kunnossa, ettei hänelle anneta lupaa tavata lasta. Suurin osa lapsista tapaa vanhempiaan valvotusti. Kaikki haastateltavat kuvaavat tapaamisen peruuntumista lapselle pettymykseksi.

Tapaamisista tänä vuonna on kahdestatoista onnistunu, onkohan äiti neljässä tapaamisessa ollu, et ne on niin isoja pettymyksiä sitten tai sitten äiti on tullut paikalle, mut äiti on ollu niin humalassa, et se on passitettu pois. (1)

Tapaamisten epäonnistuminen ja jatkuvat pettymykset saavat lapsen jännittämään tulevia tapaamisia yhä enemmän. Haastateltavat kokivat, että lapsella menee oma aikansa, kun lapsi valmistautuu vanhemman tapaamiseen. Vastaavasti tapaamisesta toipumiseenkin menee oma aikansa. Tapaamisten epäonnistuminen tuo tähän valmistautumisen ja jännittämisen ketjuun oman lisänsä. Muutama sijaisvanhempi kuvasi moneen otteeseen sitä, miten lapselle ei jää tapaamisten välissä aikaa normaalille perhe-elämälle laisinkaan.

Sijaisvanhempien kertoman mukaan biologisen vanhemman tapaaminen herättää sijoitetuissa lapsissa kahtalaisia tunteita. Toisaalta tapaamiset kuormittavat lasta, koska tapaamisten toteutuminen on aina epävarmaa. Vähitellen lapsi oppii valmistautumaan siihen, ettei tapaaminen mahdollisesti toteudukaan.

Ja sitä niin kuin jännitetään, että äiti ei varmaan tuu sinne ja sitten se pettymys, kun se ei todella ole siellä ja sit sitä vatvotaan taas, että miks se ei tullu. (2)

Toisaalta, jos biologisen vanhemman tapaamisia ei ole, sijoitettu lapsi on huolissaan biologisen vanhemman voinnista. Yhden sijaisvanhemman mukaan *lapsi kantaa niinkun huolta, sit kun ei oo pitkään aikaan kuulunu mitään, että mitenköhän se [vanhempi] jaksaa. (3)*

Sijoitettujen lasten kokema väkivalta vaikuttaa sijoitettujen lasten ja biologisten vanhempien tapaamisiin ja tapaamisten toteuttamistapaan. Muutaman aineistossa esiintyvän lapsen kohdalla väkivallan aiheuttaja on voitu selkeästi todentaa ja tässä tapauksessa lapset eivät tapaa tätä vanhempaansa lainkaan. Muutama lapsista tapaa vanhempiaan valvotusti ja muutaman lapsen kohdalla tapaamiset on järjestetty jonkin muun sukulaisen, kuten isovanhemman, luona. Kuitenkin tämän aineiston lapsien kohdalla näkyy osin se, ettei väkivaltakokemuksia ole aina pystytty todentamaan. Tämän vuoksi monesti tapaamiset järjestetään valvotusti, jotta kaikkien oikeudet ja toisaalta lapsen turvallisuus pystytään takaamaan. Suurin osa haastelluista sijaisvanhemmista kuvasi huolta biologisen vanhemman tapaamisista. Huoli ei kuitenkaan liittynyt niinkään lasten turvallisuuteen, sillä se tapaamisten suunnittelulla pystytty lähes kaikissa tapauksissa turvaamaan. Huolet koskivat enemmänkin lapsen henkistä vointia ja sitä, kuinka tapaamiset vaikuttavat sijaisperheen arkielämään tapaamisten jälkeen.

Puolet haastatteluista sijaisvanhemmista kuvasi sijoitetun lapsen ja biologisen vanhemman tapaamisen vaikuttavan myös lapsen ja sijaisperheen suhteisiin. Yksi sijaisvanhempi totesikin, että ketä muuta sijoitettu lapsi voi tapaamisten epäonnistumisesta syyttää kuin sijaisvanhempia. Biologisia vanhempia on vaikea syyttää tai nähdä syyllisiksi tapaamisten epäonnistumiseen, jos lapsi vain hyvin harvoin ja vähän aikaa näkee biologisia vanhempiaan. Tätä kautta tarkasteltuna sijoitetun lapsen ja biologisen vanhemman onnistunut suhde tasapainottaa myös sijaisperheen elämää.

Yksillä sisaruksilla tapaamiset sujuivat hyvin, silloin kun biologisen äidin elämäntilanne oli parempi. Onnistuneet tapaamiset tukivat sisarusten eloa myös sijaisperheessä. Kun biologisen äidin elämäntilanne huononi ja tapaamiset eivät enää aina onnistuneet, myös sijoitettujen sisarusten suhtautuminen tapaamisiin muuttui. Lapset tulivat biologisten vanhempien tapaamisten suhteen varovaisiksi ja jännittivät jo ennakkoon tapaamisten epäonnistumista. Aineiston perusteella voikin päätellä, että tapaamisten onnistuminen on sijoitetulle lapselle tärkeää etenkin sen takia, että sijoitettu lapsi voi elää rauhassa omaa elämäänsä ilman jatkuvaa huolta biologisen vanhemman voinnista. Koska muutama lapsi myös syyllistää itseään tapaamisten epäonnistumisesta, helpottaa tapaamisten onnistuminen lapsen elämää ja itsetuntoa. Kaiken kaikkiaan aineiston väkivaltaa kokeneet sijoitetut lapset näyttävät jollakin tapaa aaltoilevan biologisten vanhempien voinnin mukaan. Tätä kautta tarkasteltuna biologisten vanhempien vointi on tärkeää myös sijaisperheessä asuvan lapsen kannalta, eikä niitä voi tarkastella toisistaan täysin irrallisina asioina.

Biologisten vanhempien ongelmien ymmärtäminen on aineiston sijoitetuilla lapsilla erilaista riippuen varmasti paljolti sijoitettujen lasten iästä ja suhteesta biologisiin vanhempiin. Muutamalla sijoitetulla lapsella, jolla suhde biologisiin vanhempiin on erityisen haasteellinen, on tapana käsitteellistää biologisten vanhempien ongelmat lapsesta itsestään johtuviksi.

Ruusu on hirveen syyllinen, kun jos hän ois erilainen niin tätä ei ois tapahtunu ja hän on varmaan semmonen, et äiti juo. (2)

Kaikki on Kaislan syytä, että äitikin juo, niin sekin on Kaislan syytä tai jos hän ois ollut toisenlainen lapsi tai jotain, niin mitään ei ois tapahtunut. (1)

Näille muutamalle lapselle, jotka etsivät syytä biologisen vanhemman ongelmiin omasta itsestä, on tyypillistä myös jättää oma itsensä täysin arvottomaan asemaan ja keskittyä vain vanhemman hyvään oloon.

Et ei hänellä itsellään ei ole väliä, kun äitillä ois hyvä olla, et hän on valmis vaikka asumaan äidin kanssa, vaikka äiti ei ois koskaan kotona ja siel tulis turpaan ja isäpuoli hakkais. Et jos äiti ois sitten onnellinen, ei hänestä oo väliä. (2)

Aineiston sijoitetuilla lapsilla on myös monenlaista fyysistä ja psyykkistä oirehdintaa biologisten vanhempien tapaamiseen liittyen. Sijaisvanhemmat kuvasivat sijoitettujen lasten oirehdintaa erityisesti fyysisinä oireina. On ilmeistä, että sijaisvanhempien on helpompaa kertoa sijoitetun lapsen fyysisistä oireista, ovathan ne sijoitetuille lapsillekin helpompia ilmaista ja kertoa. Aineiston väkivaltaa kokeneiden sijoitettujen lasten fyysiset oireet ovat hyvin rajuja, ja ne varmasti kertovat omalta osaltaan sijoitettujen lasten monenlaisista tunteista. Fyysiset oireet on myös helpompi tunnistaa ja havaita, kun taas psyykkiset oireet jäävät usein piiloon. Psyykkisten oireiden tunnistaminen vaatii myös tietoa ja taitoa ymmärtää ihmismielen psyyken toimintatapaa.

Nyt kun niitä [tapaamisia] on niin paljon epäonnistunu, niin saattaa olla, että kaks viikkoa aikaisemmin alkaa se, sillä on maha kipee, korva kipee, jalka kipee, saattaa ihan ontua. (2)

Yhen kerran kun oli muutaman tunnin myöhässä, niin Vuokkohan itki silloin. (4)

Aineistosta voi tehdä sen päätelmän, että väkivaltaa kokeneiden lasten fyysiset oireet ovat hyvin suurilta osin psykosomaattisia eli fyysisillä oireilla on vahva yhteys ihmisen psyykkiseen puoleen. Kaikille tämän aineiston sijoitetuille lapsille oli sijaisvanhempien mukaan vaikeaa kertoa ja ymmärtää, mistä oma paha olo johtuu. Fyysinen kipu ja psyykkinen ahdistus ovat monesti jotakin, jota sijoitettu lapsi ei osaa itse sanoittaa ja välttämättä edes itselleen selittää.

8.3 Sijoitetun lapsen väkivaltakokemusten käsittely sijaisperheessä

Varsinaisia väkivaltaan liittyviä tilanteita sijaisperheessä haastateltavat kuvasivat vähän. Ennakkoajatuksena tutkijana minulla oli kuitenkin ollut, että väkivaltaa kokeneilla lapsilla, olisi myös itsellään ainakin joskus väkivaltaista käyttäytymistä, joka näkyisi sijaisperheen arjessa (ks. mm. Shields, Cicchetti ja Ryan 1994; Kohl ja Barth 2007). Yksi sijaisvanhempi kertoi haastattelun aikana sijaisperheessä sattuneesta sijoitetun lapsen rankasta väkivaltakäyttäytymisestä ”näin meidän kesken”. Olen kunnioittanut haastateltavan toivetta ja jättänyt perheen kokemukset kuvaamatta tähän. Kuitenkin haastatteluiden perusteella herää kysymys, että onko väkivalta ilmiönä jollakin tapaa

häpeällinen myös sijaisperheessä, vaikka väkivallan taustat ja syyt olisivat muusta kuin sijaisperheestä johtuvia.

Lähes kaikilla aineistossa esiintyvillä lapsilla on ollut sijaisperheessä olonsa aikana väkivaltaista käyttäytymistä. Joillakin väkivaltaista käyttäytymistä on ollut nimenomaan sijoituksen alkuaikana, joillakin lapsilla väkivaltaista käyttäytymistä on jouduttu järjestelmällisesti kytkemään pois erilaisten rangaistusten avulla. Muutamalla sijoitetulla lapsella oli tapana potkia erityisesti eläimiä tai perheen muita lapsia. Kaikilla väkivaltainen käytös on kuitenkin ajan kanssa vähentynyt tai loppunut kokonaan. Kaikki sijaisvanhemmat, jotka kuvasivat sijoitetun lapsen väkivaltaista käytöstä, olivat olleet monesti hämmentyneitä lapsen käytöstä.

Mä olin, et noin ei tehdä, ni se kaksvuotias osas sanoo mulle, et en mä tiää pitääks se paikkansa mut että ”kyllähän vatsaan voi potkia, kun siihen ei tuu jälkiä.” Että en tiää, eikö vatsaan todella tule pahoinpitelystä jälkiä vai..en tiää. (2)

Ei se tyttö millään tavalla ehkä parantunu hirveesti oo, mut helpottaa se meidän arkee syy tai toinen, mut kyl se meillä hyvin äkkiä niinku huitasee. (2)

Kaikki haastatellut sijaisvanhemmat kertoivat puhuvansa sijoitetun lapsen kanssa hänen väkivaltakokemuksistaan lähinnä silloin, kun lapsi ottaa itse asian esille tai asian käsittelylle tulee muuten luonteva tilaisuus. Jokainen sijaisvanhempi korosti kuitenkin, että keskustelussa tärkeintä on olla hienotunteinen ja huomioida oikeanlainen ajoitus. Yhden sijaisvanhempien kertoman mukaan sijaisvanhempi voi auttaa ainakin jollakin tasolla sanoittamaan sijoitetulle lapsen tunteita: *Mä tavallaan sanotin hänelle sitä, hänellä ei ole niille tunteille sanoja, niin mä sanootin tavallaan, että siellä on paha olo ja sua varmaan pelotti. (5)* Tunteiden sanoittamisen lisäksi sijaisvanhemmat kertoivat myös neuvovansa sijoitetulle lapselle, mikä on oikein ja mikä väärin. Väkivaltaan liittyvä oikean ja väärän neuvominen liittyy usein hyvin konkreettisiin asioihin, kuten ettei toista ihmistä saa lyödä tai ettei toisen ihmisen tai eläimen vahingoittaminen ole oikein.

Muutamit sijaisvanhemmat kokivat, ettei sijaisvanhemman tehtävä ole kaivella lapsen kokemuksia, sillä sijaisvanhemmalla ei ole koulutusta eikä muita erityisvalmiuksia auttaa lasta. Tällöin lapsen väkivaltakokemusten käsittely on

sijaisvanhemman osalta lähinnä kuuntelua, silloin kun sijoitettu lapsi haluaa oma-aloitteisesti keskustella omista kokemuksistaan.

Mä en ole paljoa udellu heidän edellisestä elämästään, et mä uskon enemmän siihen, että ne kertoo ite sen, kun on aika. Ei halua avata sellasia haavoja, jos siellä on. (4)

Sijaisvanhempien kertoman perusteella voi päätellä, että he ovat taitavia lukemaan heille sijoitettujen lasten mielenliikkeitä ja sitä kautta sijaisvanhemmilla on taitoa toimia oikea-aikaisesti.

Kuitenkin olivat sijaisvanhemmat mitä mieltä tahansa sijoitetun lapsen väkivaltakokemusten käsittelemisestä sijaisperheessä, ajattelivat kaikki sijaisvanhemmat lapsen kokemusten käsittelyn vaativan myös ulkopuolista apua, varsinkin jos lapsi oireilee. He kokivat, että sijoitetun lapsen saama terapia ja muu ulkopuolinen apu auttaa sijaisperheen arkea. Kuitenkin yksi sijaisvanhempi mainitsi erityisesti, että lapsen mielen kääntäminen takaisin raiteilleen, kun se käännetty ylösalaisin, on haasteellista.

Terapia on tosi tärkeä, koska eihän me pystytä sitä tekemään, että tässäkin helposti kävis että sen päällepäin iloisen ja tyytyväisen kuoren alle niin ne jäis kaikki unholaan ja mä en halua sitä. (5)

Sitaatin sijaisvanhempi tiedostaakin, että vaikka sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset eivät näkyisikään merkittävästi ulospäin tällä hetkellä, on kokemusten käsittely tästä huolimatta olennaista.

9 SIJAISVANHEMPI VÄKIVALTAKONTEKSTISSA

9.1 Väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen sijaisvanhemmuus

Kaikille sijaisvanhemmille sijoituksen alkuaika oli monin tavoin hämmentävää aikaa. Haastattelun aikana kysyin sijaisvanhemmilta: Millaisia tuntemuksia väkivaltataustaisen lapsen tulo perheeseen herätti sinussa? Kaikille sijaisvanhemmille sijoituksen alkuaika oli tunteita kuormittavaa aikaa, sillä perheessä tapahtuneet muutokset vaikuttivat sijaisvanhempiin monin tavoin. Yhteistä sijaisvanhempien kuvaamille tuntemuksille on eräänlainen hämmennys ja hätä lapsen puolesta. Osalle sijaisvanhemmista alkuaika sijoitetun lapsen kanssa oli herättänyt jopa shokkia muistuttavia reaktioita.

*Sijaisisä: Et se oli niin ihan shokki että, että voi tuolleen itseään tavallaan vahingoittaa
sijaisäiti: tai meillä oli niinkun ihan hirveä hätä, että tää lapsi ei ole niinkun normaali. (3)*

Niille sijaisvanhemmille, jotka kuvasivat sijoitetun lapsen herättämiä tunteita shokin kautta, on yhteistä se, että sijoituksen alkuaika oli monin tavoin raskas ja henkisesti kuormittava. Yksi sijaisvanhempi kuvasi sijoituksen alkuaajan olleen raskas, koska omat ajatukset ja muilta kuullut kokemukset eivät vastanneetkaan omaa kokemusta sijoituksen alkuajasta.

*Haastattelija: No miltä susta tuntu se alku, sijoituksen alkuvaihe?
Sijaisvanhempi: Ihan hirveältä, et kaikki sanoo, et tulee sellanen ihana kuherruskuukausi, et lapset on vielä vieraskoreita. Me kun saatiin ne lapset lastenkodin pihalta autoon, ni se alko sillä hetkellä. (2)*

Sijaisvanhempien kertoman perusteella voi päätellä, että odotukset ja varautuminen sijoituksen alkuaajan kuormittavuuteen helpottaa arkea sijoituksen alussa. Yhdet sijaisvanhemmat eivät olleet kokeneet sijoituksen alkuaikaa erityisen raskaaksi, sillä heillä oli runsaasti tietoa lapsen taustasta ja sitä kautta valmius varautua ja odottaa

tietynlaisia reaktioita sijoitetulta lapselta. Tieto lapsen aiemmista kokemuksista auttaa sijaisvanhempia ymmärtämään ja kestävämpään paremmin epävarmaa ja monin tavoin hämmentävää alkuaikaa sijoitetun lapsen kanssa. Sijaisvanhemman odotukset ja ennakoajatukset ovat joka tapauksessa keskeisiä, sillä ne vaikuttavat siihen, millä tavoin sijaisvanhempi valmistautuu sijoitetun lapsen saapumiseen.

Sijaisisä: Sehän se käsittämätöntä on, että just se vuodenikäinen, niin siellä on just se tärkein vuosi saatu sotkettua ihan sekaisin. Mekin aina ajateltiin, että me halutaan hirveen pieni, että aina vähemmän ois sitä ongelmaa.

Sijaisäiti: Niin kyllä tuolla meidän tuttavilla on ollu sen yli kymmenenvuotiaan kanssa paljon vähemmän, hirveen paljon vähemmän ongelmia kuin meillä tai niinku sillon sen puolitoistavuotiaan kanssa. (3)

Edellinen sitaatti kertoo jotakin siitä, kuinka sijaisvanhemmilla oli ennakoajatus pienestä lapsesta, jolla ei ole vielä ehtinyt elämässään olla liikaa vaikeuksia. Sijoituksen myötä käsitykset ovat kuitenkin muuttuneet. Tämän aineiston perusteella voisikin ajatella, että omien ennakoajatusten tiedostaminen voisi helpottaa sijoituksen alkuaikaa. Sijaisvanhempien omien odotusten ja toiveiden tiedostaminen jo ennalta on tärkeää, sillä se auttaa sijaisvanhempaa kestävämpään ja jaksamaan oireilevien lasten kanssa.

Väkivaltataustaisen lapsen sijaisvanhemmuus ei ole kenenkään haastateltavan mukaan helppoa. Yksi haastateltavista koki sijaisvanhemmuuden haastattelun hetkellä erittäin raskaaksi perheeseen sijoitettujen lasten ongelmien vuoksi. Sijoitettujen lasten vaikeiden kokemusten käsitteleminen on ollut raskasta kyseiselle sijaisvanhemmalle, jonka lisäksi perheen sijaisvanhempien on täytynyt turvata lapsen oman turvallisuuden lisäksi muiden lasten turvallisuus. Aineiston perusteella voikin päätellä, että perheeseen sijoitettujen lasten oireilevuudella on yhteyttä sijaisvanhemman jaksamiseen, vaikka jaksamiseen vaikuttavat toki myös sijaisvanhemman omat keinot selviytyä lapsen mukanaan tuomasta haastavasta arjesta. Raskaaksi väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen sijaisvanhemmuuden tekee haastateltavien mukaan erityisesti se, että väkivaltateemaan on ollut vaikeaa valmistautua ennakkoon ja se on monin paikoin tuntematon ja vieras alue. Kaikkien haastateltavien ajatus kiteytyy varmasti erään sijaisvanhemman lausahdukseen: *Ihan tää koko paketti, niin kyllä se aika raskas on. (1)*

Vaikka kaikki sijaisvanhemmat kuvasivat väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen sijaisvanhemmuuden olevan raskasta, totesivat he sijaisvanhemmuuden olevan myös monella tavalla palkitsevaa.

Sijaisisä: Et tähän on elämää tämmönen ja tää on erilainen haaste tää homma sitten, että on kuitenkin mielessä, että on ees jollain lailla pystynyt jotakin auttamaan.

Sijaisäiti: Voi voi tää on kyllä avartanu maailmaa kyllä niinkun niin paljon.

Sijaisisä: Ja silleen että se on, joku ihminen on ainakin niinkun hyötynyt tavallaan meidän toiminnasta. (3)

Kysyttäessä sijaisvanhemmilta, millaisia tunteita sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset heissä herättävät, ovat vastaukset hyvin yhteneviä. Kaikki kuvasivat lapsen kokeman väkivallan olevan jotakin inhottavaa, raivostuttavaa ja vihastuttavaa, mitä on vaikeaa ymmärtää ja mistä on vaikeaa saada kiinni. Kuten yksi sijaisvanhempi kuvaa, tuntee hän välillä suunnatonta vihaa niitä aikuisia kohtaan, jotka ovat sijoitettua lasta satuttaneet. Toisaalta samainen sijaisvanhempi kuvaa, miten vihan tunteen rinnalla toisaalta ymmärtää, etteivät lasta satuttaneet aikuiset ole terveitä vaan kärsivät itse lukuisista ongelmista.

Minulle tuli haastattelijana moneen otteeseen olo, että sijaisvanhemmat elävät hyvin lähekkäin lapsen väkivaltakokemusten kanssa. Sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset eivät ole siis vain jotakin, jota tapahtui joskus historiassa, vaan kokemukset elävät tässä ja nyt. Sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset ovat jollakin tasolla myös sijaisvanhempien iholla.

Mut siinä vaiheessa, kun tää tutkiva psykologi sanoi, että täällä nousee koko ajan kaksi teemaa esille, tulipalot ja väkivalta, niin siinä vaiheessa mä rupesin itkemään. Kun jotenkin se oikeesti, mitä me on oletettu, mikä siellä on se suurin ongelma ja ne isoimmat möyköt, että ne on todellakin ne. Niin minä aloin itkemään, miestäni itketti ja sit tää psykologi, joka nyt työskentelee lapsen kanssa, niin hänkin alkoi itkemään. -- Vaikka mekin on tiedetty ja eletty sen asian kanssa, mut kun se siinä tuli jotenkin tavallaan todeksi se, että lapsi kokoajan kantaa sitä sisällään. (5)

Jo edellinen sitaatti antaa viitteitä siitä, ettei huoli sijaisvanhempien mahdollisesta sijaistraumatisoitumisesta ole turha (Ks. Figley 1995).

9.2 Sijaisvanhempi sijoitetun lapsen asioiden ajajana

Tämä luku ei suoranaisesti liity vain väkivaltaa kokeneisiin sijoitettuihin lapsiin vaan voisi koskea ketä tahansa sijoitettua lasta. Sijaisvanhemmat puhuivat kuitenkin tässä nimenomaan väkivaltaa kokeneiden sijoitettujen lasten näkökulmasta, minkä vuoksi tarkastelen sijaisvanhempien roolia sijoitetun lapsen asian ajajana tässä yhteydessä.

Sijaisvanhemmille heräsi monenlaisia tunteita lapsen asioiden hoitamisesta. Kaikille sijaisvanhemmille yhteinen tunne liittyi siihen, että sijaisvanhempien pitää ikään kuin vaatia ja taistella lapsen oikeuksien ja palveluiden puolesta. Kaikki sijaisvanhemmat käyttivät sanaa ”vaatia”, kun he kertoivat lapsen vaikeudesta saada niitä palveluja, jotka sijaisvanhemmat kokivat tärkeäksi sijoitetun lapsen henkisen hyvinvoinnin kannalta. Erityisesti terapian saaminen sijoitetulle lapselle oli vaatinut monen sijaisvanhemman kertoman mukaan suuria ponnisteluja.

Sijaisäiti: Eikö se riitä, koska kaikkihan tietää, että ne tulee huonoista oloista ja ne on kokenu vaikka mitä, mut ei se oo. Mä oon melkein molempien kanssa joutunu nyrkki pöytään vaatimaan ne terapiat. (5)

Sijaisäiti: Et se on kyllä sijaisvanhemmuudessa mun mielestä tosi raskasta sekín, että pitää vaatimalla vaatia ja pitää näitten lasten puolta. Ja tää terapiahommakin, kun siitä on puhunu tässä muiden kaa, niin ihmiset on sanonu, et eiks se oo itsestänselvyyys, että sijoitettu lapsi saa terapiaa. (2)

Muutama sijaisvanhempi kertoi turhautuvansa siitä, että oma kokemus on selkeästi se, että sijoitettu lapsi on terapian ja avun tarpeessa, mutta muut tahot eivät tähän reagoi. Yksi sijaisvanhempi kuvasi jopa turhautuneensa koko vallalla olevaan systeemiin ja yhteiskuntaan, kun avun saaminen lapselle tuntui mahdottomalta. Se, miten paljon sijaisvanhemmat osaavat ja jaksavat perheessä elävälle sijoitetulle lapselle vaatia apua, vaikuttaa yhden sijaisvanhemman mielestä siihen, mitä palveluja voi myös saada.

Siis kyllä vanhemman tehtävä on vaatia, kukas muu kun vanhempi pitää melua omasta lapsestaan. Siitä, kuinka paljon pidät melua, niin siitähän siinä on kysymys. (4)

Haastattelujen perusteella voi päätellä, että moni sijaisvanhemmista on väsynyt vaatimiseen ja lapsen puolesta taistelemiseen. Toisaalta ymmärretään, että sijaisvanhempi on se joka lapsen asioita hoitaa ja lapsen puolesta vaatii asioita. Toisaalta taas toivotaan, että sijaisvanhempien kokemusta ja näkemystä lapsen asioihin arvostettaisiin enemmän. Esimerkiksi yksi sijaisvanhempi kuvasi, että muiden mielestä sijoitettu lapsi on iloinen ja tyytyväinen poika, vaikka sijaisäiti itse tiesi, että iloisen ja tyytyväisen kuoren alla on kovia kokenut lapsi.

Sijaisvanhempien näkemyksen kuuntelemisen ja arvostamisen lisäksi lähes kaikki sijaisvanhemmat toivoivat virkavallan olevan enemmän saatavilla. Muutama sijaisvanhempi toivoi, että joku soittaisi ja kysyisi esimerkiksi vain, mitä kuuluu. Haastatteluista tulee tunne, että sijaisvanhemmat kaipaavat varsinaisen avun ohella tunnetta, että jossain on joku, jonka puoleen voi kääntyä tarvittaessa. Tärkeää on myös tunne siitä, ettei jää asioiden kanssa yksin. Virkavalta on tärkeässä roolissa myös kokemusten purkamisen vuoksi, sillä sijaisvanhemmilla ei ole mahdollisuutta purkaa asioita omille ystävilleen ja läheisilleen salassapitovelvollisuutensa vuoksi.

Kun ei me voida meidän lasten asioita, et mä en voi mennä mihinkään hiekkalaatikolle ja ruveta kertoon, kun nää on kuitenkin sillai salassa pidettäviä.-- Nää on kuitenkin niin rankkoja ja likasia asioita, että en mä voi niinkun tavallaan sairastuttaa ketään. (2)

Haastateltavien kertoman perusteella voikin tehdä päätelmän, että erityisesti väkivaltaa kokeneiden sijoitettujen lasten kanssa ulkopuolinen tuki on tärkeää, sillä sijoitettujen lasten väkivaltakokemukset ovat raskaita ja monesti vaikeasti käsiteltäviä myös sijaisvanhemmille itselleen. Vielä vaikeammaksi tilanteen tekee, jos tuntee olevansa lapsen haasteiden kanssa ihan yksin. Tärkeänä ei väkivaltaa kohdanneiden sijoitettujen lasten sijaisvanhempien saamassa tuessa olekaan suoranaisesti sen määrä, vaan tunne sen riittävydestä. Samankaltaiseen lopputulokseen sijaisvanhempien tarvitsemasta tuesta on päätynyt myös Mehtonen (2008; ks. luku 3.3).

Sijaisvanhemmat tarkastelivat myös yhteiskunnan roolia sijoitetun lapsen näkökulmasta. Lähes kaikki haastatellut sijaisvanhemmat kokevat yhteiskuntamme olevan syyppää siihen, ettei väkivaltaa kokenut lapsi tule autetuksi ajoissa, silloin kun biologisessa perheessä on hätä.

Kuka on kattonu läpi sormien, että se on siinä paperilla neljä vuotta jatkuvaa väkivaltatilannetta, että pieni lapsi juoksee siellä yhdentoista kahdentoista aikoihin siellä [julkisilla paikoilla] yksin alushoususillaan ja tämmöstä. (5)

Yleisesti ottaen sijoitettuihin lapsiin liittyvässä julkisessa kirjoittelussa usein pohditaan, että kuinka sijoitetusta lapsesta kasvaa yhteiskuntakelpoinen aikuinen, eli toisin sanoen tavoitteena on tehdä sijoitetuista lapsista yhteiskuntaan kelpaavia. Yksi haastattelun sijaisvanhemmista näkee yhteiskuntakysymyksen olevan toisinpäin. Hänen mukaansa *se tuottaa koko ajan pettymyksen tää yhteiskunta sille kaverille. (4)* Kaikki haastatellut sijaisvanhemmat kritisoivat sijaisvanhempien ja yhteiskunnan eri toimijoiden välistä roolijakoa. Kaikki sijaisvanhemmat kokivat, ettei yhteiskunta anna näille lapsille niitä palveluja, joita he tarvitsevat, elleivät sijaisvanhemmat ole niitä heille vaatimassa.

9.3 Sijaisvanhemman yhteistyö biologisten vanhempien kanssa

Vain yksi haastatelluista sijaisvanhemmista ei ole enää yhteydessä sijoitetun lapsen biologiseen perheeseen, sillä lapsi ei tapaa biologista perhettään lainkaan. Kaikille muille haastattelemilleni sijaisvanhemmille yhteydenpito ja yhteistyö sijoitetun lapsen biologisen suvun kanssa on kaiken kaikkiaan hyvin haastavaa. Tämä oli oikeastaan tutkimukseni ennako-oletuksenakin. Voisi ajatella, että silloin kun vanhempi on kohdistanut väkivaltaa lastaan kohtaan, voi yhteistyö herättää sijaisvanhemmassa monenlaisia tuntemuksia. Muutamilla sijaisperheillä yhteistyöhön vaikuttaa biologisen vanhemman aaltoilu omien ongelmiansa kanssa: välillä on parempia, välillä huonompia kausia. Muutamalla sijaisvanhemmalla yhteistyö biologisten vanhempien kanssa oli puolestaan erittäin hankalaa ja kuormittavaa. Sijaisvanhempi, joka ei enää tee yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa, koki yhteistyön ajatuksenakin haasteelliseksi:

Mut ois se tosi vaikeeta, jos joutuis näitten ihmiten, jossa se väkivalta, niin niiden kanssa olemaan, kun se oli jo silloinkin vaikeeta, kun lapsi kävi siellä. Kun oli koko ajan tunne, että uskaltaako sen sinne laittaa ja näin. (5)

Niille haastattelemilleni sijaisvanhemmille, joille yhteistyö on haasteellista, mutta toimii jotenkuten, on yhteistä se, että sijaisvanhemman puolelta tarvitaan alituista joustoa ja biologisen vanhemman tilanteen tulkitsemista, jotta yhteistyö sujuisi. Tyypillistä näille ajoittain hankalille yhteistyösuhteille on ailahtelevuus ja biologisen vanhemman voinnin mukaan eläminen. Yhdet sijaisvanhemmat kuvasivat yhteistyön varuillaan olona ja jatkuvana miettimisenä, mitä voi sanoa.

Sijaisisä: Ei oikein tiedä, että reagoiko ne tai ymmärtääkö ne väärin jotain ja pitää vähän mieltä, mitä sanoo.

Sijaisäiti: Että perustelu on oltava jokaiseen asiaan, mitä sä sanot. Että sinne ei auta, että jos jonkun asian sanot, niin sun pitää kyllä äkkiä mieltä, millä sä sen perustelet. Tavallaan sun pitää valmiiks mieltä, mitä sanot. (3)

Biologisen vanhemman vointi on kuitenkin se keskeisin yhteistyöhön vaikuttava asia. Yhdet sijaisvanhemmat kuvasivat biologisen äidin olleen ensimmäisen vuoden oikein säntillinen tapaamisten ja sovittujen puheluaikojen suhteen. Biologisen äidin erottua uudesta miesystävästä, asiat kuitenkin äkkiä huononivat, eikä haastatteluhetkellä äidin olinpaikasta ollut tietoa, saati että hän olisi pitkiin aikoihin ottanut yhteyttä sijaisperheessä eläviin lapsiinsa.

Yksi sijaisvanhempi kuvasi yhteistyön olevan erittäin hankalaa biologisten vanhempien kanssa. Ongelmat yhteistyössä ovat monella tasolla: tapaamiset eivät onnistu, puhelintyöskentely on haastavaa ja biologinen perhe pyrkii tekemään sijaisperheen elämästä myös muutoin hankalaa.

Sijaisäiti: Sitten meille rupes tuleen tappouhkauksia

Haastattelija: No miltä se susta tuntuu

Sijaisäiti: Kyllä se aika hirveältä tuntuu, koska tietää ne ihmiset, koska se [sijoitetun lapsen biologinen läheinen] on meinannu joskus käydä mun päälle ja muuta. (2)

Haasteet yhteistyössä ulottuvat tässä tapauksessa sijaisperheen elämän monille tasoille, eivätkä rajoitu vain varsinaiseen yhteistyöhön sijoitetun lapsen biologisen perheen kanssa. Biologisen perheen taholta kiusanteko ja erilaiset ilmiannot esimerkiksi sijaisvanhempien alkoholin käytöstä ja lapsen heitteillejätöstä kuormittavat omalta

osaltaan sijaisperheen elämää. Haastattelun perusteella voi päätellä, että biologiset vanhemmat eivät ole hyväksyneet sijoitusta, vaikka tässä tapauksessa sijoituksen alkamisesta on jo pidemmän aikaa.

Noin puolet haastatelluista sijaisvanhemmista pohti myös yhteistyön rajoja. Näillä sijaisvanhemmilla oli kokemus siitä, että biologisille vanhemmille ei välttämättä ole aina tärkeää puhua vain lapsen asioista, vaan päästä myös kertomaan omista asioistaan ja kuulumisistaan. Biologisen vanhemman puhelu sijaisvanhemmalle voikin olla biologiselle vanhemmalle keino purkaa myös omaa pahaa oloa. Yhdet haastatelluista sijaisvanhemmista kertoivat lopettaneensa biologisen vanhemman tukena toimimisen ja kokivat voivansa auttaa biologista vanhempaa vain sijaisperheeseen sijoitettua lasta koskevissa asioissa.

Me emme pysty tukemaan vanhempia, me pystymme tukemaan lasta ja vanhempien suhdetta mut vanhempia me ei pystytä tukemaan. Ja me ollaan lähdetty sille linjalle, että me ei olla mitään sellasia, että me kuunnellaan niiden vuodatuksia tai muuta. (4)

Sijaisvanhempien kertomien asioiden perusteella voi päätellä, että yhteistyön rajaaminen on omalta osaltaan yksi keino myös selviytyä ja jaksaa paremmin. Sijaisvanhemman joustavuus yhteistyössä näyttää olevan yksi sijaisvanhemmuuteen liittyvä kuormitustekijä. Rajojen asettaminen taas puolestaan tukee sijaisvanhemman jaksamista. Sijoitetun lapsen kannalta itse yhteistyön laatu ja määrä ei näytä olevan niin tärkeää, vaan merkityksellisempää on biologisen vanhemman vointi ja lapsen tunne siitä, että kaikki on hyvin biologisessa perheessä.

Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa herättää sijaisvanhemmissa myös monenlaisia kielteisiä tunteita. Yhteistyö vaikuttaa aineiston perusteella olevan suhteellisen neutraali asia silloin, kun siinä ei ole erityisiä hankaluuksia. Kuitenkin sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset lisäävät sijaisvanhempien kielteisiä tunteita biologisia vanhempia kohtaan, vaikkei yhteistyössä sillä hetkellä olisikaan sen suurempia ongelmia. Lapsen aikaisempi huono kohtelu herättää suuttumusta, vihaa ja inhoa.

Ne ihmiset, jotka tekee näille lapsille paha, niin niiden kanssa pitää vaan kasvotusten olla äärimmäisen ystävällinen ja onpa kivaa ja näin, vaikka sitten sisällä oot, että et todellakaan haluis olla niitten ihmisten kanssa missään tekemisissä ja saatikka että ne tulee sun kotiin. (5)

Kuten edellinen sitaattikin kuvaa, on biologisten vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä sijaisvanhempien kertoman perusteella jotakin kaksinaismoralistista. Sijaisvanhempien on omista tunteistaan huolimatta kyettävä joustavaan ja myönteisessä hengessä tapahtuvaan vuorovaikutukseen perheeseen sijoitetun lapsen biologisten vanhempien kanssa. Sijaisvanhempien Pride-valmennuksessa korostetaan erityisesti sijaisvanhempien yhteistyötaitoja (Pride-kouluttajan opas 2006). Tämän aineiston perusteella voisi ajatella, että koska yhteistyö biologisten vanhempien kanssa on sijaisvanhempien näkökulmasta tarkasteltuna sangen yksipuolista, ei sitä oikein voi edes laskea yhteistyöksi. Yhteistyö on kuitenkin käsitteenä jotakin suhteellisen myönteisessä hengessä tapahtuvaa kanssakäymistä, johon molemmat osapuolet haluavat ja voivat osallistua. Esimerkiksi eräissä sijaisvanhemmissa suunnatonta ärtymystä herättää biologisen vanhemman valehtelu, toisaalta toiset sijaisvanhemmat pohtivat omaa riittävyttään sijaisvanhempina. Yhteistyön kielteiset tunteet eivät liity kuitenkaan vain biologisiin vanhempiin, vaan yhteistyöhön liittyvät tunteet kohdistuvat biologisiin vanhempiin, sijaisvanhempiin itseensä kuin yleisesti yhteiskuntaan kohdistuvia.

9.4 Sijaisvanhemman jaksaminen

Kyllähän sitä joskus aina sanoo, että voi itku, ei jaksakaan enää yhtään. (5)

Sijaisvanhemman jaksamisen piti alun perin olla vain pieni sivupolku sijaisvanhempien tarinassa väkivaltataustaisesta sijoitetusta lapsesta. Sijaisvanhemmat puhuivat aiheesta haastatteluissa kuitenkin paljon. Sijaisvanhempien jaksamisesta ja heidän tarvitsemastaan tuesta on toki keskusteltu aikaisemmassakin tutkimuksissa (mm. Mehtonen 2008; Jokiaho 2007). Sijaisvanhemman jaksamisen pohtiminen on myös tässä tutkimuksessa tärkeää, sillä väkivaltaa kokeneiden sijoitettujen lasten rankat kokemukset vaikuttavat myös välillisesti sijaisvanhempien jaksamiseen erityisesti lasten oireilevuuden kautta.

Noin puolet sijaisvanhemmista kuvasi jaksamisesta puhuttaessa ääri rajojaan. Lähes kaikki haastateltavat kuvasivat puolestaan tilanteita, jolloin jaksamisen rajat ovat tulleet hetkittäin vastaan ja jaksaminen on ollut koetuksella. Aineiston perusteella voi päätellä, että ne sijaisvanhemmat, joilla on ollut erityisen haastavaa sijoitettujen lasten kanssa, ovat olleet jaksamisen kanssa ääri rajoilla. Kaksi sijaisvanhempaa kuvasikin, miten lopulta erittäin oireilevan sijoitetun lapsen myötä heille tuli vähitellen haasteita oman jaksamisensa kanssa.

Mä sain niin hirveen päänsäryn, et mä makasin monta viikkoo tuol sairaalassa ja sit mulla alkoi siitä kahden vuoden krooninen päänsärky ja sit rupes kaikkia muita oireita stressiperäisiä. (2)

Myös toinen sijaisvanhempi kuvasi, miten vähitellen ikään kuin liukui oman väsymyksensä viemänä masennuksen rajamaille.

Mä olin kiree ja sit mulle tuli sellanen, että mä en enää välittäny mistään, sit mä aloin miettimään, että täähän on ihan kun masennuksen ensioireet, mikään ei tunnu miltään, ei jaksa välittää. Mä olin, että herranjestas, onko mulle tulossa masennus. (5)

Kumpikin väsymyksen ääri rajoilla painiskelleista sijaisvanhemmista kuvasi kokemuksen myötä oppineensa omat ääri rajansa. Tärkeäksi asiaksi jaksamista ja vaikeita asioita käsiteltäessä sijaisvanhemmat kokivat nimenomaan omien ääri rajojensa tunnistamisen. Tärkeää on myös, että sijaisvanhemmalla on ”lupa” kertoa ulkopuolisillekin oman jaksamisen ääri rajoista ilman, että pelkää olevansa huono vanhempi. Vaikka sijaisvanhemmat kuvasivatkin olevansa ajoittain väsyneitä nimenomaan sijoitetun lapsen (tai lapsien) vuoksi, sijaisvanhemmat kuitenkin tiedostivat, ettei väsymys ole lapsen vika.

Aineiston perusteella voi päätellä, että sijoitetun lapsen voinnilla on yhteyttä sijaisvanhemman jaksamiseen. Myös Janhunen (2008) toteaa, että sijaisvanhempien jaksamiseen vaikuttaa sijoitettujen lasten oireilu. Silloin, kun sijoitettu lapsi voi paremmin, myös sijaisvanhempi voi paremmin. Eräs sijaisvanhempi kuvaili hyvin yhteiselo aaltoliikkeenä:

Väsymys on sellasta yhtä aaltoliiketta, koska meillä molemmilla sijoitetuilla elämä on just tämmöstä, että on päivä helpompaa, on päivä vaikeempaa. Sit on viikko helpompaa, sit on kolme viikkoa vaikeempaa. Sit kun heitä kaks aaltoilee ja sit mä siellä seassa kiemurtelen. Että tavallaan hirveesti vaikuttaa se, mikä on olo noilla lapsilla ja miten paljon ne oireilee, niin suoraan sit mun jaksamiseen. (5)

Jaksamisen äärirajoista huolimatta kaikilla sijaisvanhemmilla oli monenlaisia keinoja, jotka auttavat heitä jaksamaan. Kaikki haastatellut sijaisvanhemmat puhuivat moneen otteeseen tukiverkoston tärkeydestä. Luen tässä tapauksessa tukiverkoston kuuluvaksi kaikki ne tahot, joita sijaisvanhemmat puheessaan kuvasivat tärkeiksi oman jaksamisensa kannalta. Näitä ovat muun muassa puoliso, toiset sijaisvanhemmat, oma lähipiiri ja perhe sekä muutaman sijaisvanhemman kertomaan mukaan myös sosiaalityöntekijät.

Tärkeää apua oma lähipiiri ja erinäiset hoitojärjestelyt tuovat erityisesti siihen, että sijaisvanhempia saa vietettyä omaa aikaa ja, että myös ydinperheellä on mahdollista olla välillä keskenään ilman perheeseen sijoitettuja lapsia. Sijaisvanhempien jaksamista näyttääkin aineiston perusteella tukevan sijaisvanhemman mahdollisuus säännöllisesti vapaaseen.

Et se vapaan tarve korostuu kyllä, kun tää ei ole vaan joku työ, että siinä on joku kellonaika tai näin, vaan se on koko elämä. Sä oot oikeesti 24/7 töissä ja vaikka lapset on tapaamisella, niin sit jos on vähääkään huolta miten siellä sujuu näin ja muuta. Ni sitähän ei meillä katsota oikeesti ees vapaaks, mut kun nää sijoittavat tahot ei pysty mitään vapaita järjestämään, niin ne pitää sitten itse pystyä järjestämään. (5)

Haastateltavat erosivat toisistaan siinä, millaisessa roolissa ammattilaisilta (erityisesti sosiaalityöntekijöiltä) saatu tuki nähtiin. Puolet haastatelluista kokee, ettei ammattilaisilta saa tukea tai, jos tukea saa, siitä ei ole mitään todellista hyötyä tai se on vaan kirjaoppia ja hienoja lauseita. Loput haastateltavista ajattelevat enemmänkin, että tuen saaminen on itsestä kiinni. Näin ajattelevilla sijaisvanhemmilla on luottamus siihen, että vaikeuksista voi ja pitää puhua ja ammattilaisilta saatu apu on vinkkejä arkeen, kuuntelua ja ohjausta. Aineiston perusteella voikin tehdä päätelmän, että ne sijaisvanhemmat, jotka kokivat tuen saamisen olevan enemmän itsestä lähtevää, ajattelevat seuraavalla tavalla: *Pitää oikeassa aikaa osata suu aukasta, eikä jäähä ite mielessä miettimään kaikkia asioita. (3)* Puolestaan ne sijaisvanhemmat, jotka odottavat

tuen olevan ammattilaisista lähtevää, kokevat, että tuki on puutteellista. Toki päätelmiä tehdessä pitää muistaa, että ammattilaisilta saatuun tukeen vaikuttavat osaltaan kuntien erilaiset resurssit tukea perhehoitoa. Kaiken kaikkiaan voisi ajatella, että sijaisvanhemmat eivät tarvitse tukea saman verran. Olennaisempaa tuessa on, että sijaisvanhemmalla on tunne tuen riittävydestä ja oikea-aikaisuudesta. Silloin kuin annettu tuki koetaan riittäväksi, auttaa se myös sijaisvanhempia jaksamaan.

Sijaisvanhemmat kuvasivat runsaasti omia keinojaan selvitä arjessa. Tutkijalle aineistoa käsiteltäessä tuleekin olo, että sijaisvanhempien parhaat keinot selviytyä arjessa ovat juuri niitä pieniä oman elämän asioita, mistä saa voimia arkeen. Muun muassa ex tempore -reissut, omat jutut ja oman ajan etsiminen arjesta olivat sijaisvanhemmille tärkeitä. Sijaisvanhemmat puhuivat myös tietyn tyyppisen itsekkyyden tärkeydestä, sillä sijaisvanhemman osattava ottaa oma tilansa: *Mä olen opetellut olemaan itsekäs siinä mielessä, jos mä haluan lähteä yksin kaupunkiin tai kirppikselle, niin mä en ota ketään lasta mukaan. Että vaikka täällä kuka kiukuttelee, mutta mä olen päättänyt, että mä olen yksin rauhassa ja teen jotain juttua, niin mä teen sen.* (5) Ylipäätään moni kuulutti sijaisvanhempien tarvitsevan oikeanlaista elämänasennetta.

Sijaisäiti: Mutta välillä on osattava myös nauraa, sille ei voi mitään.

Haastattelija: Niih, se on ihan hyvä taito sekin.

Sijaisisä: Niin kyllä mekin siellä naurettiin (naurua). (4)

Sijaisisä: Et kait se on tää meidän elämänsenne ylipäätään, me ei sillai ylipäätään kauheesti stressata noista asioista kuitenkaan, että mennään eteenpäin kuin juna.

Sijaisäiti: Kun ei ne kuitenkaan mitään niin hirveän, se on vaan sellasta normaalia arkea.

Sijaisisä: Se on soveltamista. (3)

Kaikki sijaisvanhemmat puhuivat kokemuksen auttavan jaksamisessa. Vaikeisiin teemoihin oli toki jo esimerkiksi sijaisvanhempien Pride-valmennuksessa valmistauduttu jollakin tasolla, mutta käytännössä asiat olivat tuntuneet vaikeammilta. Muutama sijaisvanhempi kuvasi ensimmäisen lapsen olleen ikään kuin koekappale, jonka kanssa osaisi nyt jo toimia paremmin, jos sama tilanne toistuisi.

Et jos kääntäis kelloo taaksepäin ja tietäis nää asiat, niin totta kai osais jo eri tavalla hoitaaki, koska tulee tottakai jotain tietoa ja taitoakin ehkä. (2)

Loppujen lopuksi yksi sijaisvanhempi kiteyttää sijaisvanhemmuuden syvimmän olemuksen:

Raskasta, mutta oikeesti elämä on elämää isolla E:llä ja tässä työssä pysyy jotenkin nöyränä koko elämää kohtaan, koska tässä on koko elämän kirjo. Meidän yhteen päivään mahtuu itku ja nauru, kiukku ja onni ja pienistä hetkistä pitää poimia. (5)

10 TARKASTELUA

10.1 Keskeisimmät tulokset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia sijaisvanhemmilla on väkivaltataustaisista sijoitetuista lapsista. Tulokset jaoin teemoittain kolmeen eri lukuun. Tarkastelin tuloksia, kuinka aiemmat väkivaltakokemukset näkyvät sijoitetussa lapsessa, millaisen ilmiänsun sijoitetun lapsen kokema väkivalta sijaisperheessä saa ja kuinka sijaisvanhemmat pärjäävät väkivaltataustaisen sijoitetun lasten väkivaltakokemusten kanssa.

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen sijaisvanhemmuus ei ole helppo tehtävä. Pelkästään jo väkivalta itsessään on vakea asia, saati sitten sijoitettujen lasten huostaanottokokemukset ja perheestä toiseen siirtyminen. Varsinkin sijoituksen alkuaika oli haastavaa aikaa niin sijaisvanhemmalle kuin sijoitetulle lapselle itselleen. Sijoituksen alkuaikaan liittyi kaikilla tahoilla monenlaista hämmennystä - ollaan uuden edessä, eikä tiedetä, mitä tuleman pitää. Tässä tutkimuksessa kaikki sijoitetut lapset olivat aluksi monin tavoin oireilevia lapsia. Sijoitukseen valmistautuminen ja sijaisvanhemman omien toiveiden ja odotusten tiedostaminen on tutkimuksen perusteella tärkeää, sillä se auttaa sijaisvanhempia kestämään kuormittavaa tilannetta.

Myös alun jälkeen lapsen kokemukset yllättävät arjessa usein ja ne näkyvät monella tasolla. Väkivaltataustaisilla lapsilla tunne-elämä ja monet arkiset asiat voivat olla vaikeita. Sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset näkyvät sijaisvanhempien kertoman mukaan lapsessa monella tasolla ja tavalla, ja ne myös vaikuttavat myös sijaisperheen arkeen ja elämään. Biologisilla vanhemmilla on tutkimuksen perusteella merkitystä sille, kuinka lapsi selviytyy sijaisperheessä. Väkivaltataustaiselle sijoitetulle lapselle biologisen vanhemman hyvinvointi ja tieto vanhemman elämästä on väkivaltakokemuksista huolimatta erittäin tärkeää. Vaikka sijoitetuille lapsille yhteys biologisiin vanhempiin on tärkeää, sijaisvanhemmat kuvaavat omaa yhteyttään biologisiin vanhempiin hankalina ja työllistävänä. Moni sijaisvanhempi toivoo, että saisi keskittyä pelkästään lapseen.

10.2 Pohdintaa

Tutkimusprosessi aineiston keruusta johtopäätösten tekemiseen on ollut monin paikoin raskas, sillä sijaisvanhempien kertomukset väkivaltataustaisista sijoitetuista lapsista ovat koskettaneet niin haastatteluhetkellä kuin myöhemmin. Aineiston keruun jälkeen vei oman aikansa päästä käsittelemään ja järjestelemään aineistoa uudelleen. Pitkään mietinkin, säilyvätkö haastateltavien kokemukset yhtä aitoina, kun järjestän aineistoani analyysin myötä. Myös Rautakorpi (2007) on pohtinut huostaanotettujen lasten äitejä käsittelevän pro gradu -tutkimuksessaan, että tutkimuksen tekeminen oli osoittautunut vaativammaksi prosessiksi kuin olisi etukäteen uskonut. Rautakorpi uskoo nimenomaan aihevalinnan vaikuttaneen prosessiin vaativuuteen. (Mts. 103.) Myös oman tutkimukseni aihealue on paikoin tuntunut kuormittavalta, mutta toisaalta sitäkin kiinnostavammalta ja tärkeämmältä ja on motivoinut saattamaan tutkimusprosessin loppuun.

Koen tämän tutkimuksen tärkeimmäksi anniksi sijoitettujen lasten kokeman väkivallan esille nostamisen ja sen, miten lapsen väkivaltakokemuksia kyetään sijaisperheissä käsittelemään. Sijoitettujen lasten väkivaltakokemuksia ei ole aiemmin juurikaan tutkittu, vaikka ne vaikuttavatkin merkittävästi sijaisperheen arkeen. Sijoitettujen lasten väkivaltakokemusten parissa työskenteleville ammattilaisille väkivalta on käytännön työssä kovinkin tuttua, mutta varsinaista ylöskirjoitettua ja sanoitettua väkivaltatietoa ei sijaishuoltoa koskevissa asiakirjoissa juurikaan ole. Tärkeää tässä tutkimuksessa on myös sanojen etsiminen niille arkikokemuksille, joiden kanssa osa sijaisvanhemmista elää päivästä toiseen. Tämä tutkimus on omalta osaltaan nostamassa esiin väkivaltatietoisuutta, johon myös Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hanke pyrkii.

Sijaisvanhemmille sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset ovat tämän tutkimuksen perusteella monin tavoin hankalia. Sijaisvanhempien väkivaltatietoudella onkin sijaisvanhempien näkökulmasta kahtalainen rooli. Toisaalta valmistautuminen ja ennakoiminen voisi auttaa kestäämään väkivaltataustaisten lasten sijoitusten kuormittavuutta. Kun sijaisvanhemmat tietävät enemmän väkivallan vaikutuksista ja

prosesseista, voisivat sijaisvanhemmat kestää sijoitetun lapsen väkivaltakokemuksia paremmin kotonaankin. Tieto onkin ikään kuin yksi sijaisvanhempia kannatteleva tekijä ja se auttaa sijaisvanhempia myös jaksamaan paremmin. Toisaalta koska väkivaltatietous on itsessään jo raskasta, voi tieto lisätä tuskaa sillä tavoin, etteivät sijaisvanhemmat edes toivo tietyn tyyppistä väkivaltaa kokeneita lapsia perheeseensä. Esimerkiksi seksuaalista väkivaltaa kokeneet sijoitetut lapset herättävät monessa sijaisvanhemmassa jo ajatuksen tasolla voimakkaita tunteita.

Epäilemättä sijoitettujen lasten kokema väkivalta vaikuttaa sijaisvanhempiin monin tavoin: he eivät mitenkään selviä, ettei sijoitettujen lasten kokema väkivalta koskettaisi syvästi. Sijoitettujen lasten kokema väkivalta ei ole kiinni vain ajassa ja paikassa, vaan väkivallan vaikutukset elävät omaa elämäänsä niin sijoitettujen lasten kuin heidän läheistensäkin elämässä. Sijaisvanhemman oman elämänhistorian läpikäyminen ennen väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen ottamista perheeseen olisi aiheellista, sillä väkivalta on jotakin mikä voi suodattaa kaikille mahdollisille elämisen tasoille ja alueille. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan ainakin muutaman sijaisvanhemman elämässä sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset ovat vaikuttaneet sijaisvanhemman jaksamiseen paljon. Muutamalla aineiston sijaisvanhemmilla jaksamisen äärirajat muistuttavat paikoin sijaistraumatisoitumista, mikä on mahdollista silloin, kun auttaja (tässä tapauksessa sijaisvanhempi) elää liian pitkään autettavan pelkoja ja hätää (Figley 1995.) Tämän tutkimuksen perusteella voi ajatella, etteivät sijoitetun lapsen väkivaltakokemukset mitenkään voi olla irrallisia sijaisvanhemman ja sijaisperheen kontekstista. Väkivalta on ilmiönä jotakin, jota ei voi täysin ennakoida ja sijaisvanhempi ja hänen perheensä joutuvatkin tahtomattaan osallisiksi väkivallan prosesseihin. Sijaisvanhemman luonnollinen tehtävä on auttaa lasta, jonka vuoksi sijaistraumatisoituminen voi koskettaa sijaisvanhempaa jo sijaisvanhemmuuden roolin kautta.

Sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat eivät olleet alkuperäisen suunnitelman mukaan paljoakaan mukana tässä tutkimuksessa, sillä tutkimuksen tarkoituksena oli keskittyä vain sijaisvanhempien kautta käsittelemään sijaisvanhempien ja sijoitettujen lasten elämää. Kuitenkin sijoitettujen lasten biologisilla vanhemmilla on oma keskeinen paikkansa tässäkin tutkimuksessa, vaikka läheskään kaikkien tämän aineiston sijoitettujen lasten elämässä biologiset vanhemmat eivät olleet paljoa mukana. Toisaalta

Rautakorpi (2007) on pro gradu -tutkimuksessaan todennut biologisten äitien kokevan, että he jäävät ilman tukea lastensuojelussa huostaanoton jälkeen. Rautakorpi on haastatellut tutkimuksessaan 13 huostaanotetun lapsen äitiä. (Mts. 104.) Myös tämän tutkimuksen sijaisvanhempien haastattelujen perusteella voi päätellä, että biologiset vanhemmat ovat monella tapaa läsnä lasten elämässä, vaikka tapaamisia ei olisi tai ne olisivat harvakseltaan.

Tämän tutkimuksen yksi tulos on, ettei sijaisvanhemmille ole kovinkaan mielekästä tehdä yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että sijoitetun lapsen näkökulmasta tieto biologisen vanhemman voinnista ja olinpaikasta on tärkeää. Ei ole niin merkityksellistä, tapaako lapsi usein biologista vanhempaansa, vaan että lapsi tietää biologisella vanhemmalla olevan kaiken hyvin. Kun sijoitettu lapsi vapautuu biologisia vanhempia koskevista huolista, on lapsen helpompi keskittyä elämäänsä sijaisperheessä. Biologisen vanhemman yhteydenpito perhehoitoon sijoitettuun lapseen onkin Valkosen tutkimuksen mukaan merkityksellistä, sillä se vähentää lapsen tunnetta hylätyksi tulemisesta (Valkonen 1995, 42–45). Sijoitetun lapsen kannalta suhdeverkoston toimivuus on siis tärkeää. Sijaisvanhemmat eivät kuitenkaan tämän tutkimuksen mukaan mielellään pidä yhteyttä biologisen vanhemman kanssa, jos biologisen vanhemman on vaikeaa pitää kiinni roolistaan. Koska myös jotkut sijaisvanhemmat näyttävät tämän tutkimuksen perusteella henkisesti aaltoilevan sijoitettujen lasten voinnin mukaan, on biologisten vanhempien rooli ainakin välillisesti tärkeä myös sijaisvanhemman kannalta. Tämän tutkimuksen perusteella näyttääkin siltä, että sijoitettu lapsi, sijaisvanhempi ja biologinen vanhempi muodostavat suhdeverkoston, jossa jokaisella on oma merkityksensä ja, jossa jokainen on suhteessa toisiinsa.

Tutkimuksessani yksi valitsemistani näkökohdista on traumateoria. Sijaisvanhemmat kuvasivatkin ajatuksiaan väkivaltataustaisista sijoitetuista lapsista traumateorian mukaisesti. Traumateoriaa käytetään myös sijaisvanhempien Pride-valmennuksessa. Traumateoria on varmasti sijaisvanhemmille yksi tapa jäsentää ja ymmärtää sijoitetun lapsen kaottista käytöstä ja ikään kuin konkretisoida käytöstä, jota voi olla vaikea muutoin ymmärtää. Tämän aineiston perusteella voisi päätellä, että trauma-käsite antaa sijaisvanhemmille sangen luontaisen tavan ymmärtää väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen kokemuksia. Toisaalta myös Forsberg (2000) kuvaa,

kuinka myös turvakotien toiminnasta voi tunnistaa traumadiskurssin. Traumadiskurssi on yksi keskeisimmistä tiedollisista resursseista lasten auttamistyössä (mts. 38–39).

Tutkimani aihe on keskeinen lastensuojelun sijaishuollon näkökulmasta ja liittyy osaltaan vaikeaan kysymykseen lapsista perheväkivallan uhreina. Lasten kokema väkivalta on yhteiskunnallisesta näkökulmasta asia, mitä ei oikein osata määrittellä tai on ainakin jollain tapaa sivussa väkivaltapuheen keskiöstä. Eskonen (2005) toteaa, että Suomessa kuva lastensuojelun asiakkaana olevista perheväkivaltaa kokeneista lapsista on epätarkka, koska perheväkivalta tematisoituu usein osaksi muita ongelmia. Tämän tutkimuksen perusteella käsitys lasten kohtaaman väkivallan epämääräisyydestä onkin vahvistunut. Vanhempien lapsiinsa kohdistama väkivalta on hyvin vaikea aihe keskusteltavaksi ja se on myös tutkimuksellisesti vaikea kysymys. Forsberg (2000, 9) kysyy, haluammeko tai uskallammeko edes tietää väkivaltaa kokevista lapsista. Millaisena lapsi näyttäytyy väkivallan kokijana?

Lapsen kokemaa väkivaltaa on pyritty lähestymään viime vuosikymmenien aikana monenlaisista suunnista, mutta kuitenkin vielä vuonna 2009 Eriksson toteaa lasten jäävän väkivallan kokijoina kahtalaiseen rooliin: näkymättömään uhrin ja ei-suojelun uhrin rooliin. Näkymättömän uhrin kokemukset väkivallasta jäävät huomaamatta, vaikka lapsi elää vaikeissa olosuhteissa. Ei-suojellun uhrin kokemukset tulevat näkyviksi, mutta lapsi jää vaille suojelua. (Eriksson 2009, 436–437.) Tutkimuksessani esiintyvät lapset ovat varmasti jokainen olleet sekä näkymättömiä että ei-suojeltuja uhreja ennen avun piiriin tai sijaisperheeseen pääsemistä. Kuitenkin näidenkin lasten kohdalla kiintoisa kysymys on, kuinka heidän kokemansa väkivalta ja kaltoinkohtelu olisi voinut tulla näkyväksi, julkiseksi ja puututuksi jo aiemmin?

Lastensuojelulain muutos vuoden 2012 alusta, jonka myötä perhehoidosta tulee ensisijainen laitoshoidon nähdessä, on tämän tutkimuksen näkökulmasta tärkeä pohdinnan paikka. Väkivaltaa kokeneet lapset sijaishuollossa eivät ole Kallandin (2001,208) mukaan mikään erityisryhmä. Myös tutkimukseni antaa viitteitä siitä, että useilla sijaisperheisiin sijoitetuilla lapsilla on kokemuksia väkivallasta, puhuivathan haastattelemani sijaisvanhemmat usein monen heille sijoitetun lapsen väkivaltakokemuksista. Koska tutkimuksen tuloksen mukaan väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen sijaisvanhemmuus on haastavaa, eivätkä väkivaltaa kokeneiden lasten sijaisvanhemmat ole mikään erityisryhmä, on hyvä pohtia kuinka sijaisvanhemmat

pystyvät hoitamaan tehtävänsä. Jos sijaisvanhemmat uupuvat, ei ole lapsen elämän kannalta järkeviä rakenteita sijaisvanhempia paikkaamaan.

Minulla oli tätä tutkimusta tehdessäni ennakkokäsitys siitä, millaisia tuloksia saan tämän tutkimuksen keinoin. Ajattelin alun perin, että sijoitetun lapsen väkivaltatausta on sijaisvanhemmalle ainakin jollakin tapaa raskas ja sijaisvanhemmilla on monenlaisia keinoja selviytyä arjessa väkivaltateeman kanssa. Oletin, että sijaisvanhemmilla on paljon hiljaista arkisissa käytänteissä syntyvää tietoa tutkimastani aiheesta. Tutkimuksen myötä olen huomannut, että ennako-oletukseni ovat pitäneet pääosin paikkansa. Toki niin kuin tapana on, ovat ennako-oletukset tarkentuneet tutkimuksen teon myötä paljonkin. Tämän tutkimuksen myötä käsitykseni biologisten vanhempien roolista sijoitettujen lasten elämässä on moninaistunut ja kunnioitus sijaisvanhempien tekemää työtä kohtaan noussut entisestään.

Tutkimuksen teko on herättänyt ideoita jatkotutkimuksia varten. Tämänkin tutkimuksen osalta sijoitettujen lasten ääni näyttäytyy kiinnostavana, mutta kuuluu vain aikuisten äänen kautta. Koska suoraan sijoitettujen lasten väkivaltakokemusten tutkiminen sisältää eettisesti monenlaisia ristiriitoja, olisi yksi mielenkiintoinen tapa lähestyä lasten ääntä tutkimalla jo aikuisia väkivaltaa kokeneita sijoitettuina eläneitä lapsia. Esimerkiksi muistelutekniikka voisi olla toimiva tapa tutkia aihetta vielä syvemmin. Toki vaikean aiheen tutkiminen edellyttää, että tutkittavat olisivat tutkimuksen aikana tai jo sitä ennen jonkinlaisen avun piirissä. Tärkeää olisi jollakin tavalla varmistua vaikeiden kokemusten käsittelystä ennen kuin niitä aletaan tutkia. Myös jo tämän tutkimani aiheen syventäminen entisestään olisi mielenkiintoista. Uudenlaisella kysymyksenasettelulla tästä aiheesta olisi vielä paljon selvitettävää. Mielenkiintoista olisi myös tutkia sijaisvanhempien keinoja kasvattaa väkivaltataustaista sijoitettua lasta.

10.3 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen arviointia ja luotettavuutta on vaikeaa erottaa tutkimusprosessista erilliseksi, sillä tutkija joutuu jatkuvasti tutkimuksen kuluessa pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja ottamaan yhtä aikaa kantaa sekä analyysin

kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole olemassa määrällisen tutkimuksen tapaan selviä keinoja arvioida tutkimusta. (Eskola & Suoranta 1998, 208–211.) Tuomi ja Sarajärvi (2009 täydentävät, ettei minkäänlaisia yksiselitteisiä ohjeita laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ole olemassa, vaikkakin joitakin ohjeistuksia laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta on pyritty laatimaan (mts. 2009, 140). Käytännössä tutkimuksen arviointi pelkistyy laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuuden pohdinnaksi. (Eskola & Suoranta 1998, 208–211.)

Tutkimusta arvioidaan aina kokonaisuutena, jonka vuoksi tutkimuksen olisi hyvä noudattaa sisäistä johdonmukaisuutta. Tutkija on ikään kuin velkaa lukijoilleen uskottavan selityksen aihevalinnasta lähtien aina aineiston kokoamiseen ja analysointiin. Tutkimuksen raportin tarkoitus on olla selkeä kuvaus tutkitusta ilmiöstä ja tutkimusprosessista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.) Olen pyrkinyt kuvaamaan tähän raporttiin mahdollisimman tarkasti kaiken, mitä olen tutkimusprosessin aikana tehnyt. Erityisen tärkeinä kysymyksinä olen nähnyt eettiset kysymykset. Ne ovatkin kulkeneet läpi tutkimusprosessin mukana ja tekemiäni ratkaisuja olen avannut pitkin tutkimusraporttia, mutta erityisesti omassa erillisessä luvussa 6. Osin eettisiin kysymyksiin liittyen ovat tutkimuksen tiedonantajat eli tässä tapauksessa haastateltavat olleet tärkeänä kysymyksenä ja olen tehnyt monia ratkaisuja tässä tutkimuksessa tutkittavien suojan nimessä.

Haastattelututkimuksen luotettavuus koostuu monesta asiasta lähtien liikkeelle hyvän haastattelurungon laatimisesta, haastattelun teknisestä toteuttamisesta aina aineiston käsittelyyn (Hirsjärvi & Hurme 2000, 184–185). Raportti kuvaa tarkasti, kuinka olen aineiston kerännyt ja mitä sille olen tehnyt. Haastateltavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti ja haastattelukysymyksiä mietin pitkään. Omalta osaltaan aineiston käsittely on ollut tutkimuksen kuluessa haastavin vaihe. Tutkittavien kertomuksia oli vaikeaa kuunnella vain objektiivisesti tutkijan korvalla, sillä välillä jokin tarina kosketti syvältä. On täysin mahdollista, että aineiston käsittelyajan pituudesta huolimatta, olen tarttunut herkemmin riipaiseviin kertomuksiin. Myös oma kokemattomuuteni haastattelijana vaikuttaa tutkimukseen todennäköisesti jotenkin, vaikka koinkin noudattaneeni haastattelijana haastattelututkimuksen periaatteita. Kokemuksen karttuessa pyrin erityisesti kiinnittämään huomiota, miten muotoilen

haastattelukysymyksiä ja kuinka voin antaa haastateltaville tilaa miettiä rauhassa vastauksiaan.

Tutkimusprosessin luotettavuutta voidaan tarkastella myös reliabiliteetti ja validiteetti -käsitteiden kautta. Reliabiliteetti viittaa tutkimuksen ristiriidattomuuteen. Reliabiliteetti voidaan todeta tutkimalla samaa asiaa eri menetelmin, toteuttamalla sama tutkimus uudelleen samalla tavalla tai käyttämällä useampia havainnoitsijoita. Validiteettia voidaan tarkastella sisäisen ja ulkoisen validiteetin kautta. Sisäinen validiteetti viittaa tutkimuksen teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen sopusointuun, ulkoinen validiteetti tarkoittaa tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten sekä aineiston välisen suhteen pätevyyttä. (Eskola & Suoranta 1998, 214.) Joitakin samankaltaisia tutkimuksia tästä aiheesta on tehty ja niiden tutkimusten tulokset ovat olleet sangen yhteneviä omiini nähden, joten tutkimusta voi pitää monellakin tapaa reliabilina. Kuitenkin kuten Eskola ja Suoranta (1998, 211) toteavat, lähtee tutkimus liikkeelle tutkijan subjektiviteetista, ja näin ollen joku toinen tutkija voisi keräämäni aineiston kanssa päätyä erilaisiin lopputuloksiin. Tutkimus on validi, koska tekemäni tulkinnat aineistosta kuvaavat aineistoa parhaalla mahdollisella tavalla, mutta tutkijan subjektiviteetti on läsnä tässäkin.

LÄHTEET

Ahonen, Sirkka. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Leena. Syrjälä., Sirkka. Ahonen., Eija. Syrjäläinen & Seppo. Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä, 114–161.

Belsky, Jay., Lerner. Richard. M. & Spanier, Graham. B. 1984. The Child in the family. New York: Random House.

Bowlby, John. 1969. Attachment and loss. New York: Basic Books.

Corby, Brian. 1993. Child abuse towards a knowledge base. Open university press: Philadelphia.

Ellonen, Noora & Pösö, Tarja. 2010. Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. Yhteiskuntapolitiikka 75 (1), 34–44.

Eriksson Maria, and Pringle Keith. 2005. Introduction: Nordic issues and dilemmas. Teoksessa Maria. Eriksson, Marianne. Hester, Suvi. Keskinen ja Keith Pringle (toim.) Tackling men's violence in families, Nordic issues and dilemmas. Bristol: The Policy press. 1-12.

Eriksson, Maria., Oranen, Mikko., Solberg, Anne & Solveig, Karin Bø Vatnar. 2007. Nordiska perspektiv på barn som upplever våld i sin familj. Teokessa Maria Eriksson (toim.) Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik. Stockholm: Gothia: Förlag 5-24.

Eriksson, Maria. 2009. Girls and boys as victims: Social workers' approaches to children exposed to violence. Child abuse review, 18, 428–445.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani, Aaltola & Raine, Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 133–157.

Eskonen, Inkeri. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Figley, Charles R. 1995. Compassion fatigue as secondary traumatic stress disorder: An Overview. Teoksessa Charles. R. Figley (toim.) Compassion Fatigue. Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized. Brunner-Routledge stress series; no 23.

Forsberg, Hannele. 1998. Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Helsinki : Lastensuojelun keskusliitto.

Forsberg, Hannele. 2000. Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24.

Forsberg, Hannele. 2004. Havaita, nimetä, uudelleen määrittää, vaieta. Teoksessa Ulla. Aatsinki & Johanna. Valenius (toim.) Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Turku: Työväen historian ja perinteikkään tutkimuksen seura, 74- 90.

Forsberg, Hannele. 2005. ”Talking feels like you wouldn’t love dad anymore”: Children’s emotions, close relations and domestic violence. Teoksessa Maria Erikson, Marianne Hester, Suvi Keskinen and Keith Pringle (toim.) Tackling men’s violence in families, Nordic issues and dilemmas. University of Bristol, 49-66.

Frey, Lauren., Cushing, Gretta., Freundlich, Mdelyn & Brenner, Elliot. 2008. Achieving permanency for youth in foster care: assessing and strengthening emotional security. *Child and Family Social Work*, 13, 218-226.

Gabb, Jacqui. 2010. Home truths: ethical issues in family research. *Qualitative Research*, 10 (4), 461–478.

Hakkarainen, Mari. 2005. Miksi sijoitettu lapsi käyttäytyy huonosti? Perhehoito. *Jyväskylä: Keski-Suomen sijaisvanhemmat*, 21 (2), 4-6.

Hazen, Andrea. L., Connelly, Cynthia. D., Kelleher, Kelly. J., Landsverk, John. A. & Barth, Richard. P. 2007. Intimate partner violence in the child welfare system: Findings from the national survey of child and adolescent well-being. Teoksessa Ron. Haskins, Fred. Wulczyn & Mary. Bruce Webb (toim.) *Child protection: Using research to improve policy and practice*. Washington, D. C. : Brookings, 44–61.

Heikkinen, Hannu., Huttunen, Rauno., Niglas, Katrin & Tynjälä, Päivi. 2005. Kartta kasvatustieteen maastosta. *Kasvatus*, 36 (5), 340–354.

Heinonen, Hanna. 2011. Sadoissa verkoissa sukkulointia – kumppanuudet sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Hiitola, Johanna. 2008. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Työpapereita 21. Helsinki: Stakes.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Honkatukia, Päivi., Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja. 2004. Väkiältä koulukodista käsin. Teoksessa Markku. Jahnukainen., Taru. Kekoni & Tarja. Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 43, 151–188.

Hughes, Daniel. 1997. Facilitating developmental attachment. The road to emotional recovery and behavioral change and foster and adopted children. New Jersey: Jason Aronson.

Hukkanen, Raija. 2002. Psychosocial problems of children placed in children's homes. Turku: Turun yliopisto.

Hukkanen, Raija., Sourander, Andre., Bergroth, Lasse & Piha, Jow. 1997. Behavior problems and sexual abuse in residential care in children's homes. *Nordic Journal of Psychiatry*, 51 (4), 251–158.

Hurtig, Johanna. 2003. Lasta suojelemassa –etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunnan väitöskirja.

Häkkinen, Pasi. 1999. Lasta suojaavat yhteisöt. Teoksessa Jari, Sinkkonen & Päivi, Pihlaja (toim.) *Ulos umpikujasta, miten auttaa tunnehäiriöistä lasta?* Helsinki: WSOY, 94–121.

Höjer, Ingrid. 2001. Fosterfamiljens inre liv. Göteborgs universitet skriftserien. Institutionen för socialt arbete. Göteborg: Göteborgs universitet.

Janhunen, Tarja. 2006. Traumasta tervehtymiseen. *Perhehoito*, 22 (2), 6-8.

Janhunen, Tarja. 2008. Jotta sijoitukset kestäisivät. Teoksessa Jari, Ketola (toim.) *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi.* Jyväskylä: PS-kustannus, 123–146.

Johiaho, Henna. 2007. Elämäntapana sijaisvanhemmuus. Sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja perheen arjesta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma.

Kalland, Mirjam. 2001. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen eristyistilanteissa. Teoksessa Jari. Sinkkonen & Mirjam. Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198–233.

Kalland, Mirjam. 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja. Puonti, Tuija. Saarnio & Anne. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 119–140.

Ketola, Jari. 2008. Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa Jari. Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–60.

Kitinoja, Manu. 2005. Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes.

Kohl, Patricia. L. & Barth, Richard. P. 2007. Child maltreatment resource among children remaining in-home: Predictors of re-report. Teoksessa Ron. Haskins, Fred. Wulczyn & Mary. Bruce. Webb (toim.) Child protection: Using research to improve policy and practice. Washington, D. C. : Brookings institution, 207–225.

Lastenoikeuksien sopimus 21.8.1991/60.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lehto, Juhani. 2005. Konstruktivismi peruskoulun didaktiikan ohjenuoraksi? Kriittinen katsaus eräisiin suomalaisiin sovellutuksiin. Kasvatus, 36 (1), 7-19.

Matinlompola, Unto. 2007. Vanhemmuus ei ole ammatti. Teoksessa Kaarina. Määttä (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Kirjapaja, 104–117.

Mehtonen, Anna. 2008. Tuettu sijaisvanhemmuus? Perhehoitajien kokemuksia saamastaan tuesta. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.

Metsämuuronen, Jari. 2008. Laadullisen tutkimuksen perinteet. Metodologia-sarja 4. Helsinki: International methelp.

Metsäpelto, Riitta-Leena & Pulkkinen, Lea. 2004. Vanhempien kasvatustyyli ja psykososiaalinen toimintakyky. *Psykologia*, 39 (3): 212–221.

Niemelä, Hilikka. 2000. Koti SOS-lapsikylässä. Uusi mahdollisuus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nyqvist, Leo. 2007. Nuoret väkivallan silmässä. Teoksessa Kaarina. Määttä (toim.) *Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen*. Helsinki: Kirjapaja, 11–22.

Oranen, Mikko. 2001. Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Mikko. Oranen (toim.) *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 41- 65.

Øverlien, Caroline. 2010. Children exposed to domestic violence: Conclusions from the literature and challenges ahead. *Journal of Social Work*, 10 (1), 80–97.

Paavilainen, Eija. & Pösö, Tarja. 2003. Lasten kokema perheväkivalta käsitteinä ja ilmiöinä. Teoksessa Eija. Paavilainen & Tarja. Pösö (toim.) *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. Helsinki: WSOY, 13–44.

Patton, Michael. Quinn. 2002. *Qualitative research & evaluation methods*. London: Sage.

Pelastakaa Lapset ry. 2009. Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa (2009–2012).

Pride-valmennus - sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. 2006. Pride-kouluttajan opas. Pesäpuu ry. Lastensuojelun erityisosaamisen keskus.

Pohjola, Anneli. 2003. Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitytö. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. s. 53–68.

Pojjula, Soili. 1999. Lasten traumat ja niiden hoito. Teoksessa Jari. Sinkkonen & Päivi. Pihlaja (toim.) Ulos umpikujasta, miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Helsinki: WSOY, 187–207.

Pojjula, Soili. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.

Puolimatka, Tapio. 2002. Opetuksen teoria. Konstruktivismista realismiin. Helsinki: Tammi.

Pösö, Tarja. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Annamajja. Puonti, Tuija. Saarnio & Anne. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 202–213.

Pösö Tarja. 2010. Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus vol. 18 (4) 2010, 324–336.

Rautakorpi, Sonja. 2007. Äiti ja huostaanotto. Äitien kokemuksia huostaanotto-prosessista ja äitiydestä huostaanoton jälkeen. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Rosenberg, Steven. A., Smith, Elliot. G. & Levinson, Arnold. 2007. Identifying young maltreated children with developmental delays. Teoksessa Ron. Haskins, Fred. Wulczyn & Mary. Bruce. Webb (toim.) Child protection: Using research to improve policy and practice. Washington, D. C: Brookings institution Press, 34–43.

Roulston, Kathryn. 2010. Reflective interviewing. A guide to theory & practice. Sage Publications.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino. s. 22–56.

Ruusuvuori, Johanna. Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9-38.

Saarinen, Suvi. 2006. Arjen ammattilaiset – Sijaisvanhemmuus työnä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Saarnio, Tuula. 2004. Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja. Puonti, Tuija. Saarnio & Anne. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 240–255.

Saastamoinen, Kati. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Sariola, Heikki. & Ellonen, Noora. 2008. Perheessä koettu väkivalta. Teoksessa Noora. Ellonen, Juha. Kääriäinen, Venla. Salmi & Heikki. Sariola (toim.) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008.

Scannapieco, Maria. 2005. Understanding child maltreatment: an ecological and developmental perspective. New York: Oxford University Press.

Schofield, Gillian. 2002. The significance of a secure base: a psychosocial model of long-term foster care. *Child and Family Social Work*, 7 (4), 259–272.

Sevón, Eija & Notko, Marianne. 2008. Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija, Sevón & Marianne, Notko. Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palvenia, 13–26.

Shields, A.M., Cicchetti, D & Ryan, R. M. 1994. The development of emotional and behavioural self-regulation and social competence among maltreated school-age children. *Development and Psychopathology*, 6, 57-75.

Siegel, D. 1999. *The Developing Mind, Toward a Neurobiology of Interpersonal Experience*. New York: Guilford Press.

Sinclair, Ian., Gibbs, Ian. & Wilson, Kate. 2004. *Foster Carers: Why They Stay and Why They Leave*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Sinclair, Ian. 2005. *Fostering now. Messages from research*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Sinclair, Ian., Baker, Claire., Wilson, Kate. & Gibbs, Ian. 2005. *Foster Children. Where They Go and How They Get On*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Sinkkonen, Jari. 1999. Lapsen psyykinen kehitys. Teoksessa Jari. Sinkkonen & Päivi. Pihlaja (toim.) *Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta?* Helsinki: WSOY, 15–34.

Sinkkonen, Jari. 2006. *Lapsen puolesta*. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, Jari. & Kalland, Mirjam. 2004. Ihminen tarvitsee toisen läheisyyttä. Teoksessa Jari. Sinkkonen & Mirjam. Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 7-12.

Suoninen, Lea. 2001. ”Sijaisperheille tukea sijoituksen jälkeenkin.” *Sosiaaliturva*, 89 (14), 10–11.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuovila, Pirjo. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Jari. Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–76.

Tynjälä, Päivi. 1999. Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktistisen oppimiskäsityksen perusteista. Helsinki: Tammi.

Valkonen, Leena. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. Stakes: Tutkimuksia 52.

Valkonen, Leena. 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Jari. Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–120.

Varto, Juha. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Viljamaa, Janne. 2009. Mitä minä teen tämän lapsen kanssa? Haastavan lapsen kasvatus. Helsinki: Minerva.

Väliavaara, Christine. 2009. Sijaisvanhempi ja sijoitetun lapsen tunteet. Viikko sijaisperheen arkea päiväkirjojen valossa. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitoksen pro gradu -tutkielma.

Värri, Veli-Matti. 2004. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampereen yliopisto. Filosofian väitöskirja.

LIITE 1: Haastattelun runko

HAASTATTELURUNKO: SIJAISVANHEMPIEN KOKEMUKSIA
VÄKIVALTATAUSTAISISTA LAPSISTA

Luottamuksellisuus ja tunnistamattomuus

Haastatteluja ei kuuntele nauhalta muut kuin minä

Nauhoittaminen – ok haastateltaville?

Nauhat hävitetään muistiinpanojen kirjoittamisen myötä

KYSYMYKSIÄ ALKUUN:

- Kauanko toiminut sijaisvanhempana
- Monta sijoitettua lasta nyt →lasten iät
- Onko omia lapsia? Montako? Minkä ikäisiä?
- Onko perheessä ollut vain yksi vai useampi väkivaltataustainen sijoitettu lapsi?
Puhutaanko tässä haastattelussa yhdestä vai kaikista?

1) SIJAISPERHEEN ALKUTAIVAL VÄKIVALTATAUSTAISEN LAPSEN KANSSA

- Minkä ikäisenä lapsi tuli perheeseen? Kauan lapsi on nyt ollut perheessänne?
- Millaisia asioita tiesit lapsen taustasta jo ennen kuin lapsi tuli perheeseen?
- Milloin ensimmäisen kerran huomasit, että lapsella on kokemuksia väkivallasta?
Millaisista tilanteista aloit päätellä, että lapsella on kokemuksia väkivallasta?
Esimerkkejä jokapäiväisistä tilanteista?
- Miten lapsi käyttäytyi alkuaikoina sijaisperheessä?
- Mikä oli haastavinta lapsen kanssa alkuaikoina?
- Miten lapsi sopeutui perheeseen?
- Miten väkivaltataustaisen sijaislapsen tulo muutti perhettänne?
- Millaisia tunteita väkivaltataustaisen lapsen tulo perheeseen herätti sinussa?

2) VÄKIVALTATAUSTAISEN SIJOITETUN LAPSEN KASVATTAMINEN ARJESSA

- Kuinka sinun ja sijaislapsesi suhde on muuttunut sijoituksen alkuajoista?

- Mikä on mielestäsi tärkeintä väkivaltataustaisen lapsen kasvattamisessa? Kertokaa esimerkkejä arjesta
- Millaisissa arkisissa tilanteissa lapsen väkivaltakokemukset tulevat esiin nykyään? Nukkuminen, läheisyys, tunteet, juhlapyhät jne. Esimerkkejä?
- Onko joitakin arkisia tilanteita, jotka ovat lapselle vaikeita? Millaisia ne ovat?
- Miten sijoitettu lapsi suhtautuu perheen sääntöihin/ rajoihin?
- Miten lapsen väkivaltakokemukset ovat näkyneet sijoitetun lapsen elämässä eri aikoina? Onko tapahtunut muutosta?
- Miten lapsen kokemukset näkyvät lapsen leikeissä tai muissa tekemisissä?
- Millaisia arkisia asioita lapsi tykkää tehdä yhdessä sinun kanssasi?

3) SIOITETUN LAPSEN VÄKIVALTAKOKEMUSTEN KÄSITTELY

- Miten käsittelette lapsen väkivaltakokemuksia? Millaisissa tilanteissa?
- Milloin väkivaltakokemusten käsittely ei ole teidän mielestänne lapselle hyväksi? Miksi?
- Käyttäytyykö lapsi koskaan itse väkivaltaisesti? Kuinka toimit silloin? Millaisissa tilanteissa lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti? Esimerkki?
- Onko sijoitettu lapsi on puhunut jommallekummalle teistä väkivaltakokemuksistaan oma-aloitteisesti?
- Miten väkivaltakokemukset näkyvät lapsen puheessa tai muissa tekemisissä? Kenelle lapsi puhuu kokemuksistaan? Vai puhuuko kenellekään?
- Kuinka paljon olette kyselleet lapselta hänen väkivaltakokemuksista?

4) SIOITETUN LAPSEN IHMISSUHTEET

- Pitääkö lapsi yhteyttä biologiseen perheeseen? Keneen siellä? Kuinka kuvailisit lapsen suhdetta vanhempiinsa?
- Pidätkö sinä yhteyttä lapsen biologiseen perheeseen? Miltä tämä yhteydenpito tuntuu?
- Millainen suhde sinulla on sijoitetun lapsen kanssa?
- Kenen uskot olevan lapselle läheisin aikuinen? Onko lapsen ollut vaikeaa luottaa aikuisiin?
- Millaisia lapsen läheiset ihmissuhteet ovat?
- Miten sijoitettu lapsi näyttää tunteitaan? Kenelle hän näyttää tunteensa?

- Minkälaisen ihmisen toivoisit sijaislapsesi kasvavan?

5) SIJAISVANHEMMAN OMA JAKSAMINEN/TUKI

- Millaista on olla väkivaltataustaisen lapsen sijaisvanhempi? Millaisia myönteisiä ja kielteisiä tunteita siihen liittyy?
- Mikä auttaa sinua jaksamaan sijoitetun lapsen väkivaltakokemusten kanssa?
- Miten kuvailisit omaa jaksamistasi?
- Miltä sinusta lapsen väkivaltakokemukset tuntuvat?
- Mikä helpottaisi väkivaltataustaisen lapsen kanssa elämistä?
- Millaisia keinoja sinulla on selviytyä lapsen väkivaltataustan kanssa?
- Kaipaako jonkinlaista apua väkivaltakokemusten käsittelemiseen, millaista?
- Missä vaiheessa olet kaivannut apua?

Haluaisitko kertoa vielä jotakin muuta?